

Ob jubileju

Vsem pripadnikom JLA je dobro znan zapleten mednarodni vojaško-politični položaj, ki ogroža mir, neenakopravni mednarodni gospodarski odnosi, gospodarski položaj v državi in problemi, ki s tem nastajajo. Zato ne bomo odkrili nič novega, saj je samo po sebi razumljivo, da uresničevanje ciljev in neposrednih nalog gospodarske ustalitve ključno vpliva na politično in gospodarsko stabilnost, na zaupanje v mednarodni skupnosti, s tem v zvezi pa tudi na obrambno sposobnost naše države. V celoti vzeto so bila vprašanja in problemi varčevanja, gospodarnega poslovanja in racionalnega ravnanja v središču idejno-politične dejavnosti in delovanja komunistov, organizacij in organov ZK, ZSM, sindikata, kot tudi poveljstev, enot in ustanov v JLA. Nesporno je dejstvo, da ni bila vprašljiva nobena politična akcija glede uresničevanja gospodarske stabilizacije, vendar pa tudi na tem področju še vedno obstajajo znatne rezerve. Zato si tudi pripadniki JLA prizadevajo, da bi gospodarsko stabilizacijo sprejeli kot imperativ dolgoročne ustvarjalne dejavnosti, kot odrekanje na številnih področjih porabe.

Načrtovane naloge so v ljubljanskem armadnem območju dobro opravili in privarčevali znaten del sredstev, ki jih bodo porabili šele prihodnje leto. Kot je razvidno iz analiz, bi uspeli še kaj privarčevati prav na področju urjenja, ki je njihova, če lahko tako rečemo, temeljna proizvodna dejavnost. Zmanjšali so tudi število

prometnih nesreč, prehrano, namestitve, vse ostalo, kar sodi zraven, pa poteka v dovoljenih mejah in na predpisan način. Organizirano in načrtno se lotevajo tudi zelenega načrta. Takoj po njegovi uvedbi je bilo nekaj težav in dvomov o njegovi smotrnosti, že kmalu zatem pa se je izkazala njegova učinkovitost. Danes se že lahko pohvalijo, da so z nakupom ustrezne mehanizacije, semen in reprodukcijskega materiala, na zato pripravljenih zemljiščih, pridelali 150.000 kilogramov povrtnin, 50.000 kilogramov solate, 25.000 kilogramov koruze in okoli 150.000 kilogramov sena. Zredili so tudi lastno čredo ovac, kar 530 so jih naštel, in več kot sto svinj.

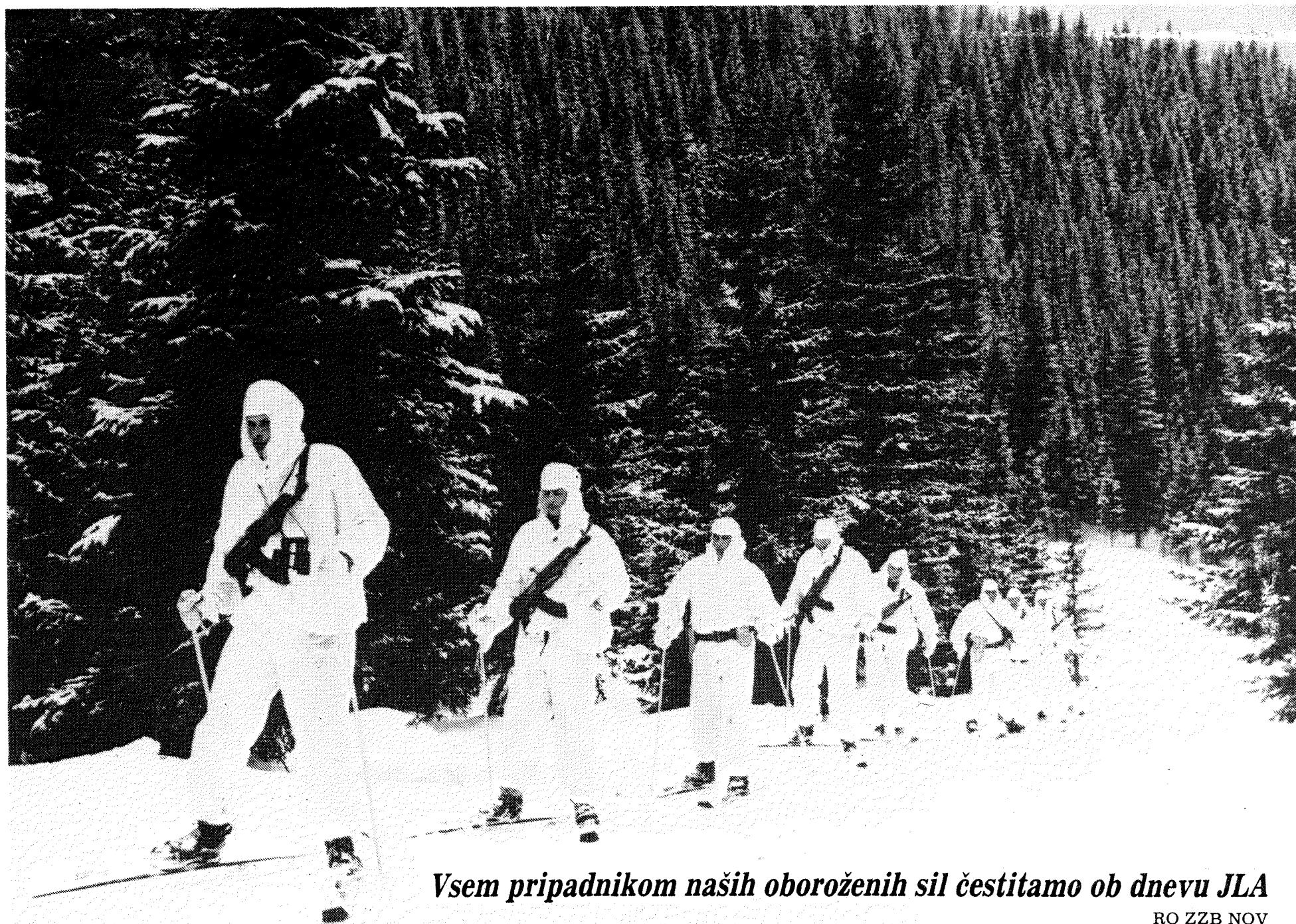
Zelo vidno mesto v njihovih stabilizacijskih prizadevanjih zavzema tudi življenjska raven vojakov, aktivnih starešin in vseh tistih, ki so zaposleni v JLA. Predvsem so si prizadevali ohraniti življenjsko raven vojakov, obnoviti obstoječe objekte, izboljšati prehrano in zdravstveno varstvo. Rezerve so kljub vsemu; predvsem na področju boljše izrabe delovnega časa, v samji organizaciji dela, na področju zdravstvenega skrbstva, v racionalnejšem urjenju enot in pripadnikov JLA ter ustrežnejšem izvajanju stimulativnih ukrepov.

Za konec lahko brez pomislekov zapišemo, da so stabilizacijska prizadevanja zaživela tudi v JLA, in da se njihovi pripadniki stabilizacijsko ravnaajo s polno mero odgovornosti.

Filip Šemrl

Nikoli nismo nikogar napadli in tudi v prihodnje ne bomo. Pripravljeni pa smo se braniti, in če do česa pride, se tudi bomo odbranili.

Tito

Vsem pripadnikom naših oboroženih sil čestitamo ob dnevu JLA

RO ZZB NOV
RK ZRVS
Uredništvo TV-15

Očitek ljudem na zveznih ravneh

Prebiram Delo z dne 20. novembra 1981...

Na sedmi strani v mastnem tisku piše: »Potrebno je zmanjšati stroške administracije.« Sledi podnapis: »Kljub večjim zahtevam naj bi se v prihodnjem letu proračunska poraba federacije ne povečala bolj, kot naj bi se povečal nominalni družbeni proizvod države.« Nadaljnja informacija nas obvešča, »da je proračun federacije le del skupne politike države in njen izraz. In ker smo se opredelili za stabilizacijo, je osnutek proračuna federacije za prihodnje leto skladen z njenimi zahtevami... Zgled pa bi morali posnemati vsi.« To je menda za uvod povedal delegatom treh zborov zvezni sekretar za finance Petar Kostić. Poudaril je, da bi morali v vseh okoljih zmanjšati stroške administracije. Opozoril je, da obstaja v federaciji nekaj institucij, ki niso potrebne...

Nato so v skupih besedah prikazani le globalni stroški zvezne administracije, ki pa bralcem, zlasti laikom, ne povedo ničesar. Poudarjeni so le trije največji porabniki proračuna: JLA, nerazvite republike in seve borci in invalidi. Mi pa ni zapisanega, koliko denarja se porabi za zvezno administracijo v vsem njenem obsegu, za reprezentanco in za druge stroške, ki jih ta silni aparat povzroča. Nas državljan, zlasti pa še borci in invalide, bi zelo zanimalo, koliko ljudi sedi v zveznih »oblastnih« in »neoblastnih« forumih, voljenih in imenovanih in kolikšna je njihova poraba, tudi tista za kilometrine, dnevnice in vsi drugi izdatki, ki niso razvidni iz plačilne kurve. V zadnjem STOP sem bral o dohodkih (z minulim delom in brez njega) zveznih funkcionarjev. Višina prejemkov me ne preseneča, ker ne izstopajo. Niso pa raz-

vidni funkcionalni stroški, avtomobili, spremljevalci tudi na neslužbenih poteh in vse ostale bonitete.

Toliko se kaže – tudi z najvišjih mest – na pretirano razraslo in drago administracijo, toda ukrene se ničesar. Kdo naj razreši to vprašanje? Tisti, ki so spočeli in omogočajo tako velik aparat, ali oni, ki le izvršujejo te predpise in odloke. Zakaj se n. pr. zahtevajo kar štiri bilance na leto, ko bi bila dovolj ena sama. Med letom imajo vodstveni kadri vselej vpogled, kaj je s proizvodnjo in financami v podjetju. Ob vsakem času lahko ugotovijo uspešnost poslovanja. Pa vendar morajo izdelovati številne finančne izkaze nadrejenim forumom, ki po navadi obležijo v predalih. Kontrole in revizije, ki bi morale biti nenehne, se pojavljajo včasih tudi po desetih letih. Ko se odkrije manjko, je že prepozno, notranji organi pa lahko registrirajo še podatek več v sklopu gospodarskega kriminala. Podobno je še s podatki statistike, ki se še danes v celoti ne zbirajo na enem samem mestu. Pri zbiranju pa se pojavljajo podatki, ki sploh ne dajejo resnične podobe.

Nič kolikokrat so tudi drugi funkcionarji pokazali na zaskrbljujočo rast administracije, a vselej je ostalo le pri ugotavljanju. Nekateri so še celo postregli s številkami pretiranega razraščanja, zlasti v zadnjih letih. Marsikoga bi ob teh stabilizacijskih naporih zanimalo, koliko se je to nepotrebno razširjanje zajelo in kaj se lahko realno pričakuje v bodoče.

Poglejmo nekoliko nazaj. Ko se je pojavila težnja po samoupravnih interesnih skupnostih, so vsi v en glas govorili, da se te nove samoupravne institucije ne smejo spletati z administrativnimi močmi in da naj se vse zadeve rešujejo prek obstoječih

upravnih, to se pravi družbeno-teritorialnih oblastnih forumov. Danes so te besede povsem izbledele. Vsak SIS zase ima svoj aparat in dobro plačane uradnike. Delavcem v proizvodnji se nalaga nov davek. Seve, je teorija o odmiranju države zastarela stvar, zato pa se pojavlja druga skrajnost dvotirne oblasti. In institucija, ki bi morala negirati klasično, postaja glasnejša. Tako se pojavlja podvojenost ali še celo potrjenost oblasti z nastankom še nekaterih novih, zlasti poslovnih združenj. Vse obremenjuje ramena osnovnih proizvajalcev, še posebej tistih, ki delajo v pogojih skupinske norme in na tekočem traku.

Sisi bi morali biti le središče dogovorov o zbiranju in o porabi sredstev splošnega pomena, administrativni del pa bi morale reševati obstoječe upravne službe. In tudi te, »klasične« službe, bi morale delovati skrajno racionalno in bi se morale skriti na minimum. Več delavnosti, delovne discipline, poslovnosti, čuta odgovornosti, ekspeditivnosti, bi moralo biti. Potlej bi v množicem odpadale še druge nevšečnosti, protekcija, korupcija, zadržanost, nevljudnost...

V sobotni prilogi Dela prebiram misli o skrajšanju delovnega tednika v primerjavi z drugimi državami. Nekje na začetku je pravilno mnenje zveznega sveta sindikatov, ki vsebuje misel, da bi morali pri nas najprej deliti osebne dohodke po delu in stimulirati ljudi, da bodo več in bolje delali v rednem delovnem času, šele potem bo lahko na vrsti tudi vsesplošno skrajševanje delovnega časa. Priznati moramo, da administrativni delavci poprečno ne dosežejo niti pet delovnih ur na dan, kar je zelo zaskrbljujoče.

Vse navedene pojave pretirane režije pri nas in tudi

vprašanje njenega učinkovitosti dela bi morali začeti razreševati na zveznem nivoju od zgoraj navzdol in naj bi prenehali z nenehnim spreminjanjem in poplavo predpisov in zakonov, ki spodbujajo administracijo prek republik do občin. Tak ukrep bi razbremenil proizvajalce v finančnem pogledu in potrošnike »uradniških dobrin (občane), ko le-ti iščejo svoje pravice. Izgnili bi se neštehtih poti po vsemogočih uradih in poslovanje bi lahko približali delovnemu človeku.

Kdaj se bomo resnično spoprijeli z odvečno administracijo in obenem tudi z birokracijo, ki v takem stanju lahko krati osnovne pravice samoupravljalcev?...

In še borci in invalidi! Ali moramo biti vselej kamen spotike, ko gre za stabilizacijske napore? Kaj če bi tudi mi razgrnili svojo preteklost, ki je omogočila zmago nad sovražniki in odprla pot novi socialistični družbi. Pa povojni čas, ki je od nas zahteval skromnosti, samoodpovedovanja, pomanjkanja in velikih naporov. Takrat se nismo spraševali za delovni čas, za nadure in za dnevnice. Delali smo ob sobotah in ob nedeljah, ne da bi nam kdo kaj plačal. Tudi delovni pogoji so bili težavnejši. Dvokolo za obhod terena je bilo že razkošje...

In še priznanje minulega dela. Katastrofalno! To se še najbolje opazi pri tistih službah, ki imajo enoletno poprečje všteto za pokojnino, poleg tega pa še beneficirano delovno dobo. Razlika pri pokojninah je celo do 6000,00 ND v korist tistih, ki so začeli z delovno kariero po vojni. Rastejo plače, večja je zaščita mlade generacije. Res, da se nismo borili zase, a potreben je čut za pravičnost!

Kebe Tone

Kaj bo z našim TV-15?

»Če koga, najprej zaščititi TV-15!«

Kar javno moramo povedati, da je TV-15 že drugo leto zapored v hudi stiski. Doživlja jo pravzaprav ves slovenski tisk, ker so se razmerja med cenami papirja in stroški tiska tako zaobrnila, da je s prodajo, oziroma naročnino nemogoče pokriti povečane stroške. TV-15 doživlja sedanjo krizo precej okrnjen, ker se je uredništvo že pred meseci odločilo za varčevanje. Toda dalj od sedanjega varčevanja ne more. Zdaj ni več vprašanje: ali stisniti časopis še za nekaj strani, ali naj sploh še obstaja? Brez podpore ne more obstajati.

Ker je s TV-15 tako zelo slabo, se je pred dnevi sestal Časopisni svet TV-15, da bi proučil nastali položaj. Priobčujemo kratek povzetek seje, pripričani, da bodo tudi naši bralci reagirali na izrečeno in dali svoja mnenja in predloge.

Sejo Časopisnega sveta je vodil predsednik France Perovšek, ki je uvodoma opozoril, da je finančni položaj TV-15 izredno kritičen. »Vsi vemo,« je dejal Perovšek, »da ljudje TV-15 berejo. To ni časopis, ki ne bi šel iz roke v roko in ki ga bralci in naročniki ne bi hranili. Največkrat je TV-15 edini časnik, ki sploh pride v nekdanjo partizansko hišo. Zaradi razmeroma skromnih pokojnin, je mnogim nekdanjim borcev in aktivistom TV-15 edino branje. Mnenja sem, da je zadnje čase TV-15 vsebinsko napredoval, saj posega na vsa področja družbenega življenja in dela. Prosim, da poveste svoje mnenje in predloge, kaj naj storimo, da bi TV-15 prenašal tradicije narodnoosvobodilnega boja tudi pozneje, ko nas ne bo več?«

Rastko Bradašnja: »Postati moramo bolj ofenzivni. Preveč smo skromni, ko gre za pričevanja in tradicije NOB. Doslej smo že močno stiskali, kar pa za prihodnost ni dobro. TV-15 je preveč prepuščen samemu sebi. Menim, da je za njegovo usodo odgovorna tudi socialistična zveza, ne le organizacije ZZB NOV. Na socialistično zvezo prehaja polagoma tudi skrb za TV-15, ker generacija nekdanjih borcev in aktivistov odhaja. Zviševanje naročnine trenutno ni izhod iz nastalih težav, časopisu je potrebno sistemsko rešitvijo pomagati, da bo obstal in se razvijal.«

Franc Konobelj-Slovenko: »V večini primerov je TV-15 edino informativno glasilo za naše borce. Vse težave, ki nastajajo pri TV-15 zelo motijo. Kakšne pa so težave pri drugih časopisih in kdo jim pomaga reševati probleme?...«

Vanda Skodnik: »Prav to je vprašanje. Pravzaprav se mi zdi problem financiranja TV-15 popolnoma nerazumljiv. Kdo daje denar drugim časopisom, na primer občinskim glasilom v Ljubljani in drugje, ki jih pošiljajo brezplačno, da se potem množično valjajo po kantah za smeti?«

Franc Konobelj-Rlovenko: »Prav zato menim, da o položaju TV-15 in sedanjih težavah obvestimo socialistično zvezo, vodstvo zveze komunistov, Republiški odbor ZZB NOB, izvršni svet in še koga. Ne smemo dovoliti, da bi finančni problemi ogrozili nadaljnje izhajanje časopisa.«

Vera Bergoč: »Ce kdo, potem bi moral biti v sedanjih težavah, v katerih je naš tisk, TV-15 med prvimi, ki ne bi samo dobival podpore, ampak ki bi moral biti dejansko zaščiten. TV-15 ima vrednost in dragocenost, ki je ne bomo nikoli več srečali. To je časopis, ki ga naši bralci branijo, kjer se sestavki ne izrezujejo, ki ga bralci resnično berejo. Menim, da mora biti TV-15 med prvimi, ki bo imel urejeno financiranje.«

Predsednik France Perovšek in člani časopisnega sveta, katerih kratke izjave smo tukaj posredovali, so na koncu sprejeli sklep, da se napiše pismo vsem pristojnim vodstvom v republikah in opozori na sedanjí nevdržni položaj. Hkrati je časopisni svet podprl pobudo, da se z družbenim dogovorom med Založbo borcev, RO ZZB NOV, sekretariatom za ljudsko obrambo in notranje zadeve ter s SIS za izobraževanje, raziskovalno dejavnost, pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter kulturno skupnost uredi trajen način financiranja TV-15.

Časopisni svet je svoje mnenje izrekel. Kaj menite, bralci in vodstva naših organizacij; ali smo tudi sami storili in dovolj, da bi list, ki je naš, ne prišel na rob obstanka? Kaj naj ob vseh kritikah, pobudah in predlogih še storimo? Nekdanjih borcev in aktivistov je 150 tisoč v naših organizacijah, časopis pa ima 40 tisoč naročnikov. Premalo! Možnosti je veliko – in kaj naj storimo v uredništvu, da bi bil list bolj zajeten in da ne bi naše tradicije, živa pričevanja edinstvenega dogodka v zgodovini našega ljudstva ležala v predalih, zaprašena, ko postajajo žive priče čedalje bolj dragocene?!

Kaj bo torej z našim TV-15? Zaenkrat je odgovor pri podpisnikih predvidenega dogovora – ali pa še kje?!

Uredništvo

Ob štirideseti obletnici drugega tržaškega procesa Streli so počili petnajstega decembra

»... bo lepo vreme bom šel vesel in bom pozdravil še enkrat naravo in svet. Saj ne bo »nič hudega«, vse bo mimo v hipu in zemlja, ki sem jo vedno ljubil, me bo sprejela in jaz bom njen del, klica novih presnavljanj, klica novih življenj...«

Tako je med številnimi pismi posiljanja zapisal Pinko Tomažič svoji mili deklici v tolažbo. In Simon Kos je med drugim svojim staršem napisal tole: »Prepričan sem, da mora za temi najtemnejšimi dnevi naše zgodovine zasijati nova zora. Ne žalujte za menoj. Bodite raje ponosni name, ni se me treba sramovati...«

Bili so mladi ljudje: Viktor Bobek, Ivan Ivanič, Simon Kos, Pinko Tomažič in Ivan Vodal. Na posebnem procesu, pred posebnim fašističnim tribunalom v dvorani porotnega sodišča v Trstu in po enoletni preiskavi so sodili šestdesetim obtoženem. V tri skupine so jih razdelili: v komuniste, intelek-

tualce in teroriste. Državni tožilec je zahteval dvanajst smrtnih obsodb, potrjenih je bilo devet. Nato so smrtno sodbu v zadnjem hipu štirim spremenili v dosmrtno ječo. Tako so ušli openskim strelom prof. Lavo Čermelj, Franc Kavs, dr. Dorče Sarđoć in dr. Anton Šćuka.

Komaj dan po razglasitvi sodb (14. decembra 1941) so pet na smrt obsojenih usmrtili na openskem strelišču.

Slovenska in demokratična javnost v Trstu se je te dni spominjala žrtev drugega tržaškega procesa. Na kraju usmrtitve je bila 13. decembra spominska svečanost, ki jo je priredilo vsedrjavno

združenje partizanov ANPI. Ob tej priložnosti sta o sojenju »posebnega sodišča za obrambo države« spregovorila Giovanni Postogna in Milan Pahor.

Ob štirideseti obletnici drugega tržaškega procesa pa je prosvetno društvo Tabor na Občinah odprlo tudi bogato dokumentarno razstavo, ki jo je pripravil zgodovinski oddelek Narodne in študijske knjižnice v Trstu. Ob tej priložnosti so preurejeno in obogateno

knjižnico tudi poimenovali po Pinku Tomažiču in tovariših.

Tržaški komunisti so obletnico procesa in spomin na Tomažiča s tovariši združili s proslavljanjem šestdesete obletnice KPI.

Vrsta prireditev na Tržaškem dokazuje, da so žrtve drugega tržaškega procesa ostale simbol narodovega odpora proti fašizmu in so njihova življenja ostala svetli primeri boja za boljši svet.

»... Star sem 26 let in ljubim življenje. Užival sem vsak njegov hip, najmanjši njegov trenutek. Ljubim človeštvo, ljubim otroke, ljubim naravo, naš Kras in naše gore ter morje. Toda ravno zato, ker ljubim vse kar me obkroža, dam brez kakršnega koli obžalovanja življenje za stranko, za bodočnost, za odpravo hlapčevstva, za odpravo izkoriščanja človeka po človeku, za zmago komunizma...«, je zapisal med drugim v poslovilnem pismu tovarišem Pinko Tomažič.

B. Ž. J.

Vojaška oblast na Poljskem

»Rad bi, da bi vsi razumeli pobude in cilje našega dejanja. Ne težimo k vojaškemu udaru, k vojaški diktaturi...

Vojaški svet narodne rešitve ne nadomešča ustavnih organov oblasti. Njegova edina naloga je zavarovati pravni red v državi in poskrbeti za izvršilna zagotovila, ki bodo omogočila ponovno vzpostavitev reda in discipline...

To je zadnja možnost, da začnemo odpravljati krizo v državi in deželo rešimo pred propadom.

Nobene izmed poljskih težav ni moč dolgoročno razrešiti s silo...

Naj se v tej, že utrujeni, deželi, ki je že doživela toliko porazov in toliko trpljenja, ne prelije več niti kaplja poljske krvi. S skupnimi močmi se postavimo po robu pošasti državljanske vojne! Ne postavljajmo barikad tam, kjer je treba postaviti mostove!

Poljski delavci – v prid domovini se odrecite svoji neodtujljivi pravici do stavke v obdobju, ki se bo izkazalo kot nujno za odpravo najhujših težav!

To je samo nekaj izsečkov iz razglasa, ki je z njim predsednik Poljske vlade general Wojciech Jaruzelski zjutraj 13. decembra seznanil poljsko javnost o uvedbi izrednega stanja, o tem, da je vso oblast vzela v roke vojska v obliki posebej v ta namen ustanovljenega vojaškega sveta za narodno rešitev. Z vrsto izrednih ukrepov skuša vlada kot z zadnjim sredstvom preprečiti nadaljevanje notranjega razkroja, ki je grozil z narodno katastrofo, kot je sedanje stanje na Poljskem označil sam Jaruzelski.

Razume se, da je tak nenadni, četudi ne povsem nepričakovani zasuk v razpletanju vse bolj težavne poljske notranje krize, vzbudil izjemno pozornost vse svetovne, še posebej pa evropske javnosti in političnih krogov vseh dežel po svetu. Razumljivo je prav tako, da si po svetu

postavljajo ob tej priložnosti zlasti tehle nekaj vprašanj: Ali je to tista prava pot, po kateri utegne Poljska iziti iz notranjih težav in splošne krize? Ali bo vojaška oblast sposobna odstraniti neposredno nevarnost notranjih konfliktov v podobi državljanske vojne, o katerih je govoril Jaruzelski? Ali bo poljski delavski razred, združen v veliki večini v sindikatu Solidarnost, sledil pozivu Jaruzelskega in podprl izredne ukrepe vojaškega sveta?

Vse doslej, vseh 15 mesecev, odkar traja poljska kriza, je prevladovalo v svetu prepričanje, da je miren dialog med obema taboroma, na katera se je razcepila poljska družba, med državno oblastjo in partijo ter sindikatom Solidarnost, moč najti izhod iz krize in Poljski vrniti notranji red in mir. Toda izkazalo se je, da je šel proces, kljub težnji obeh strani po dialogu, povsem v nasprotno smer: ničesar ni bilo, kar bi moglo odpraviti globoko nezaupanje ogromne večine delavskega razreda, združenega v novem sindikatu Solidarnost do partijskega in državnega vodstva. Kaže, da je bilo razočaranje nad utvarami, s katerimi so delavci sprejeli pomiritev z državnim vodstvom tako leta 1956 kot v letih 1970 in 1976, tako globoko, da to pot niso več obveljale zgolj obljube po spremembi političnega sistema, pač pa so delavci terjali dejanja. In takih korenitih dejanj, ki bi zadostno jamčila, da ne bo več vrnitve na stari sistem, vse doslej ni bilo, ali so bila prešibka. Odtod po eni strani upornost sindikata, na drugi strani pa zastoj v reševanju gospodarskih in vseh drugih vprašanj. Vse to je pogojevalo vse hujšo polarizacijo sil, kar je zopet vse bolj oddaljevalo možnost koristnega dialoga in približevalo nevarnost hujših konfliktov, ki bi se utegnili sprevreči v državljansko vojno. O tem so pričali pojavi vedno bolj radikalnih skupin tako v sindikatu kot pojavi utrjevanja

dogmatskih sil v partiji. Poljsko notranje življenje je tako prišlo v položaj, ko je bilo nemogoče urejati mnogotera nakopičena gospodarska vprašanja brez poprejšnje ureditve političnih odnosov v deželi, le-teh pa ni bilo moč urediti zavoljo splošnega kaotičnega gospodarskega stanja, ki je vse bolj poglobljalo tudi socialne napetosti. Posledica tega zaostrovanja krize je bila ta, da je bilo vse bolj očitno, kako je partija nesposobna izvajati oblast, druga stvarna politična sila, sindikati, pa spričo obstoječih mednarodnih razmer in mednarodnega položaja Poljske-kljub zaupanju množic vanje-niso mogli nadomestiti partije na oblasti. Odločitev za vojaško oblast se je v taki situaciji ponujala vladi kot edina možna in izvedljiva.

Ali bo Poljska našla po tej poti izhod iz krize? Morda gre to pot za odločilno preizkušnjo, ko bo prihodnja stvarnost izrekla sodbo nad smerjo, ki jo je nakazal sam Jaruzelski: »Iz večnih vrlcev naših idej bomo odpravljali deformacije in izkrivljanje. Varovali bomo univerzalne vrednote socializma in jih nenehno bogatili z nacionalnimi prvimi in izročilom. Na tej poti se bodo socialistični ideali bolj približali večini ljudstva – delovnim ljudem, ki niso člani partije, mladim rodovom, pa tudi zdravi, predvsem delavski struji Solidarnosti, ki bo z lastnimi močmi in v lastnem interesu pahnula od sebe preroke konfrontacije in kontrarevolucije.« Prihodnja stvarnost na Poljskem bo potrdila, ali je moč iskati izhod iz krize zgolj v odpravljanju deformacij in izkrivljanj obstoječega sistema, ki je delavski razred odvrnil od partije, ali pa je taka pot možna edinole v spremembi tega sistema. V tem bi namreč kazalo iskati tudi bistvo sedanje krize na Poljskem in videti tudi njeno globino, težavnost in zapletenost.

Drago Košmrlj

Po samoupravnih poteh

Kongresi zveze komunistov naj bi pokazali na rešitve, ki peljejo iz sedanjih gospodarskih težav. Te rešitve pa morajo biti samoupravne.

To so v pripravi na kongrese doslej že velikokrat poudarili, posebno v Sloveniji. V kongresnih listinah bi morali jasno zapisati, da ne spoštujemo vselej ustavnih in drugih določil, da prenekatokrat odločitve sprejemamo mimo delavcev v združenem delu. To velja posebno za zvezno administracijo.

Za težave večkrat krivimo samoupravljanje. Trdimo, da je samoupravni sistem kriv za neodgovornost, nedisciplino in podobno. Zapostavljamo gospodarske zakonitosti. Resnica pa je povsem drugačna. Do zaostrenih razmer je prišlo zaradi tega, ker delavci še niso postali nosilci celotne družbene reprodukcije in ker velikokrat ravnamo, kot da samoupravnih norm sploh nimamo.

Gospodarske zakonitosti zanemarjamo, pa ne zato, ker ne bi vedeli, kaj je to, pač pa zato, ker bi – če bi jih spoštovali – morali več delati, bolj smotno trošiti denar, ki nam je na voljo in zmanjšati pretirano porabo. To pa nekaterim nikakor ne gre v račun.

Kaj naprej trdijo, da naš sistem ni ustrezen. Napadajo zakon o načrtovanju, zakon o cenah, o gospodarskih odnosih s tujino itd. To počno, ne da bi poprej poskrbeli, da bi te zakone sploh začeli uveljavljati. Gotovo drži, da bi šele praksa lahko pokazala, kaj morda v teh sistemskih zakonih res ne velja in kaj je tisto, česar nikakor ne bi smeli spreminjati.

V kongresnih listinah, ki jih pripravlja zveza komunistov Slovenije, bodo zato opozorili komuniste, da so v prihodnje do teh pojavov bolj kritični in da se usposobijo

za delovanje v vseh delih političnega sistema. Da odločno povedo, da na račun tujega dela ne bo mogoče več živeti.

Seveda pa bo treba najprej opraviti z nenačelnostjo, karizmom, dvoličnostjo in drugimi pojavi, ki rušijo ugled in zaupanje v zvezo komunistov. Prevladuje mnenje, da teh pojavov ni tako malo in da bi se jim morali odločneje zoperstaviti kot doslej.

Tudi poslej bi si sicer morali prizadevati, da so komunisti na odgovornih položajih v družbi. Tak položaj pa naj ne bi zasedli zaradi članske izkaznice, ampak zaradi znanja, doslednosti in drugih lastnosti. Upreti se velja formalizmu in zapiranju v lastne vrste.

V dosedanjih pripravah so pogosto menili, da se zapirajo v tovarniške, občinske in druge meje zveze komunistov ni odločneje postavila po robu. Osnovne organizacije se zapirajo v temeljne organizacije in večkrat nočejo prisluhniti skupnim družbenim potrebam.

Takim pojavom bi morali stopiti na prste. Predlagajo, naj bi se v prihodnje osnovne organizacije zveze komunistov obvezno povezoval na ravni delovnih organizacij, zlasti ko bi bilo na dnevnih redih združevanje dela in sredstev, opredeljevanje skupnih proizvodnih programov in podobno.

Vendar pa je obveljalo prepričanje, da za te pojave ni mogoče kriviti organizacijskih pomanjkljivosti. Kriva je premajhna idejna usposobljenost komunistov v osnovnih organizacijah.

Krivo je to, da zveza komunistov v številnih temeljnih organizacijah združenega dela še ni postala vodilna sila. Komunisti so marsikje odvisni od vodilnih poslovnih

delavcev, niso pa v stanju samostojno presojati posameznih pojavov.

Na sestankih so ponavadi kritični, vendar pa največkrat govorijo drug mimo drugega. Ni pravih dialogov, še manj pa je iskanja rešitev. Razpravljajo o obrobnihih stvareh, ne zmenijo pa se za žgoče probleme, ki nas tarejo.

Prav je, da so kritični, bilo pa bi zelo slabo, če zveza komunistov ne bi hkrati pokazala na poti, po katerih je treba stopiti, če naj hitreje odstranjujemo vse tisto, kar ne velja. Manj bi morali razpravljati o tem, ali je kakšen dokument nekoliko bolj ali slabše sestavljen, bolj pa bi svoje moči morali usmeriti v bitko za večji izvoz, v razčistevanje idejnih zmed. Odgovoriti bi morali na vprašanje, kako naj se zveza komunistov organizira, da bo naloge, ki stojijo pred družbo, resnično zmogla.

Pri tem pa ne gre zgolj za komuniste v osnovnih organizacijah zveze komunistov. Okrepiti bi veljalo tudi občinsko organizacijo, ki doslej ni vselej nakazovala pravih rešitev, ki se je ponekod prav tako zapirala v svoje ozke meje in bila gluha za številne predloge. Menijo, da bi morala zveza komunistov v občini v celoti prevzeti nase odgovornost za politične razmere v svojem okolju.

Pri tem ne bi smeli ničesar skrivati. Odkrito bi morali povedati, da se pri uresničevanju samoupravnih odnosov srečujemo tudi z odpori, da smo priča raznim jezikovnim in drugim pravdam, ki nikamor ne peljejo. Kajti na dlani je, da bodo kongresi zveze komunistov v celoti opravili nalogo le, če bodo sprožili vsa žgoča vprašanja današnjega trenutka in če bodo jasno pokazali na razvejane samoupravne oziroma delegatske poti, po katerih je vse te stvari treba razreševati.

Darko Marin

Ne samo besede

Srečujemo se že vrsto let. Njegova doslednost, izostrenost in prizadetost so še vedno takšne kot med vojno in v prvih povojnih letih.

»Odgovornost in doslednost v lastnih vrstah. Kako lepe besede! Slišimo in beremo jih vsak dan. Toda kaj, ko tako malo zaležejo! Človeka srce boli. Razbesni te, ko ugotoviš, da tisto, kar je bilo sklenjeno, ne izpeljemo do konca. Med vojno in več let po osvoboditvi smo bili drugačni. Ze kdaj bi lahko našo stabilizacijo pripeljali do konca. Tako pa se samo drug drugemu opravičujemo. To ni prav!«

Tako je govoril nosilec partizanske spomenice, rezervni starešina in upokojeni delavec zveznih organov za notranje

zadeve SFRJ Janez Blažič-Fuks, ki je v novembru praznoval svojo enainšestdesetletnico.

Janez je doma iz Broda pri Novem mestu. Že leta 1941 je deloval v trčiki, kjer je posameznike uril v streljanju. Sodeloval je pri trošenju letakov in širil Slovenskega poročevalca. Na Rdečem kamnu pri Kočevju je v marcu 1942 dobil ilegalno ime Fuks. Sodeloval je pri raznih akcijah. Nekaj časa je bil v belokranjskem bataljonu pomočnik mitraljezca pri Ivanu Majniku-Djemsu. Septembra 1942 je odšel v Cankarjevo brigado kot politdelegat drugega voda druge čete tretjega bataljona. Januarja 1943 je bil v Suhorju v Beli krajini ranjen. Zdravil se je v Žužemberku in v Kočevju. Potem je bil

nekaj dni v Šerčerjevi brigadi in spet v Cankarjevi. Postal je vodja signalistov pri skupini, ki je bila dodeljena glavnemu štabu NOV in POS in ki je sprejemala zavezniška letala z materialom za partizane.

Janez Blažič-Fuks je po vojni opravljal pri upravi za notranje zadeve različne funkcije.

Ko sva obujala njegove spomine na vojne dni, Janez ni mogel kaj, da ne bi na račun naših gospodarskih razmer dejal še: »Ne samo besede!«

Saj res, zakaj samo besede? Kot ostali borci je tudi on prepričan, da bodo besede postale dejanja.

Drago Miklavc

DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ

Podpolkovnik dr. Josip
Troha je v imenu ljubljanske

Sedaj je že znano, da je zobozdravstvena služba v NOV in POS bila, v odnosu na druge enote in pokrajine Jugoslavije, izredno dobro organizirana. Prva zobna ekipa je bila ustanovljena 15. junija 1942 pri prvi sanitetni postojanki na Daleč hribu, ki je pozneje bila ena od postojank Slovenske centralne vojnopartizanske bolnišnice na Kočevskem Rogu. Po naslednjih dosegljivih podatkih je to bila prva ustanovljena zobna ekipa (potujoča ordinacija) v vsej tedanji parti-

V uvodni besedi je dr. V. Vulikić povedal, da je v medvojnem času padlo med borci ali talci 17 zobozdravstvenih delavcev. V povoi-

Prisotni so bili seznanjeni z dosedanjim delom in pisanjem monografije o partizanski zobozdravstveni službi in jih povabil, da mu nudijo vso možno pomoč pri nadaljnjem zbiranju podatkov in dokončni obdelavi tega zgodovinskega gradiva.

Ob koncu sestanka je bil izvoljen devetčlanski odbor skupnosti v katerem so: Vinko Horvat, Vladimir Tomc, Franc Janežič in Srečko Rutar, Avgust Anderluh in Drago Kunst ter dr. Peter Zlatnar in dr. Velimir Vulikić. Za predsednika odbora je bil izvoljen dr. Velimir Vulikić, za tajnika pa dr. Peter Zlatnar.

Dr. Velimir Vulikić

Organizacija ima na svojem področju 16 spominskih obeležij in 2 grobišči padlih borcev. Posebej so ponosni na spominsko zbirko, ki so ji našli prostor v nekdanjem zdravstvenem domu in ki so si jo poleg domačinov ogledale skupine borcev iz Ljubljane, Maribora, Celja, Žalca in drugih krajev. Zbirko si je ob letošnjem obisknem prazniku ogledal tudi predsednik predsedstva Jugoslavije Sergej Kraigher in se o

Poprečna starost planinskih borcev znaša 68 let, vendar je med njimi kar 28 takih, katerih starost se giblje med 80 in 90 let. Ta ugotovitev je zaskrbljujoča predvsem zato, ker je pretežni del teh članov kmetov. Vprašanje je, koliko časa bodo ti ostareli kmetje - borci še lahko obdelovali svojo zemljo. Nekaj manjših in odradlih kmetij ne bo imelo naslednikov, ker mlajši generaciji

Vsako leto prireja organizacija izlete za svoje članstvo – letos so bili v Dražgošah in na Urhu. Klimatskega zdravljena je bilo deležnih 17 borcev, vendar je to število gledano na starost in zdravstveno stanje prenizko. Predsedstvo občinske organizacije se je zavzelo, da bo sklicalo sestanek z zdravniki, ki se ukvarjajo z zdravstveno problematiko borcev. Kljub starosti in boleznim pa se borci vključujejo v krajevno samoupravo in društva, DPO in SLO.

Ernest Rečnik

DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ

Rudolf Uršič

Glede na to, da je letna naročnina za »TV 15« zelo nizka in glede na naročilnice, ki so bile in ki še bodo v kratkem dostavljene vsem KO ZZB, šolam in mladinskim organizacijam in ob

Ob koncu je bil enoglasno osvojen predlog, da za nadaljnjo mandatno dobo v OO ZB Slov. Bistrica izvolijo dosedanjega predsednika, tovariša Milana Ivanuša in za tajnico, tovarišico Vero Kodeličevco, za delegata na republiški skupščini tovariša Jožeta Kodeliča, za delegate na občinsko volilno konferenco pa (po ključu) enega delegata na 20 članov iz KO ZB, kar bi pomenilo skupno 56 članov.

Ivo Lešnik

Borci so bili še kako osupli nad primeri, ko so nekaterih krajevnih skupnostih povečali razna pogodbena dela. Razen tega so še razpravljali o dejavnosti posameznih komisij pri občinskem odboru ZZB NOV Maribor-Tezno. V glavnem so bile vse komisije aktivne, zlasti pa komisija za SLO in DS. Potrebno pozornost so posvetili organizaciji učnih ur s tematiko NOB po njihovih šolah, spominskim obeležjem in ostalim organizacijskim vprašanjem. Veliko so tudi razpravljali o potrebnem sodelovanju z aktivoma ZB v delovnih organizacijah TAM in Metalna. Nato so še spregovorili o pripravah na letne konference krajevnih organizacij in o skupščini občinske organizacije ZZB NOV Maribor-Tezno.

Drago Miklavc

Izvolili so vodstvo OO ZK za mandatno obdobje 1981-83 in svet ZK. V sredo 25. 11. 1981. ob 18. uri pa je bila v prostorih DPO KS KK SZDL programska konferenca, o kateri bomo še poročali.

Viktor Dobrišek

BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA

EVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČ

Trenutki z delavci Organov za notranje zadeve

Sodelovanje začeli zaradi želje po odpiranju

Nekega sivega decembrskega dopoldneva nas je pot zanesla na Vrhniko. Ustavili smo se tam, kjer se zbira največ domačinov. Ne sicer dopoldan, ko jih je večina na delovnih mestih, ampak v prostem času. To je v tamkajšnjem Domu Jugoslovanske ljudske armade. Na vhodnih vratih smo vprašali vojaka, kje je pisarna načelnika doma. Prijazno je povedal, da druga vrata levo. Hkrati pa je dostavil, da je pri njem nek tovariš iz Milice iz Ljubljane. Poklicna radovednost nam ni dala miru in morali smo vstopiti. Milutin Stanković nam je predstavil tovariša Jožeta Kostanjevca, delavca Sole za miličnike na Kotnikovi v Ljubljani. Beseda je dala besedo in pogovor je stekel o sodelovanju te šole in vojašnice Ivana Cankarja ter Doma JLA na Vrhniki.

»Pred letom ali dvema smo na naši šoli začeli čutiti potrebo,« je začel Jože Kostanjevec, »da se moramo, kot specifična šola začeti odpirati navzven. S sorodnimi ali podobnimi organizacijami in šolami smo želeli navezati stike na vseh področjih. Namen tega pa je bil poživiti življenje na šoli. Iskali smo neko sorodno sredino, s katero bi lahko nepretrgoma sodelovali. Prišli smo do sklepa, da moramo sodelovati tudi z Jugoslovansko ljudsko armado. Že prvi stiki so bili prijateljski in na njih smo se dogovorili za sodelovanje. Prvi rezultat teh stikov in obiskov so bila športna tekmovanja ter razstava fotografij o Titu, ki jo je pripravil starešina Milorad Borčić. Razstavo sestavljajo štirje zaključeni deli, vsak pa predstavlja del Titovega življenja. Prvi predstavlja predvojno delo, drugi čas revolucije, tretji nastajanje gibanja neuvrčenih in Titova srečanja z državniki sveta,

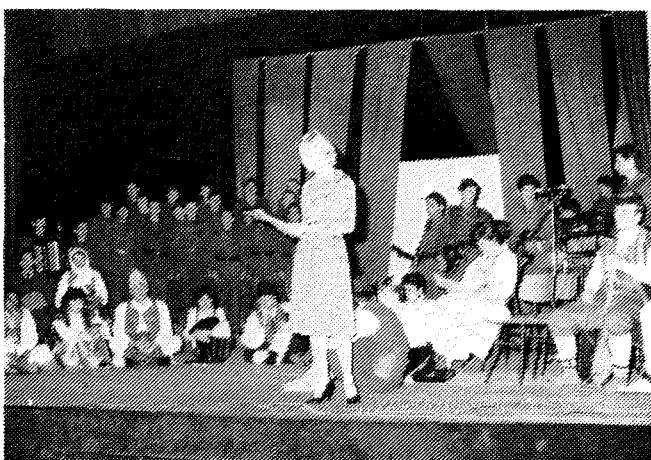
četrti pa ima naslov Tito in JLA.«

Milutin Stanković pa je dodal: »Kot povračilo za to našo razstavo pa bomo januarja prihodnje leto pri nas odprli razstavo slik slikarja samorastnika Andreja Militarova, ki je delavec organov za notranje zadeve. Za delavce šole pa smo pripravili obisk vojašnice. Učitelji so si

tukajšnjo postajo Milice in vojašnico?«

»Kolikor vem, poteka sodelovanje že več kot trideset let in je zelo dobro in si želimo, da bi tudi druge postaje po Sloveniji tako uspešno sodelovale z vojašnicami v njihovih krajih.«

»Moram povedati, da smo tudi mi zelo zadovoljni s so-

Folklorna, glasbena sekcija ter zbor vojakov na eni od številnih prireditev v vrhniskem Domu JLA. Te prireditve večkrat ponovijo tudi v posameznih krajevnih skupnostih.

ogledali naše kabinete in strelišča. Prav tako so videli, kako delajo in živijo naši vojaki. Za učence pa smo pripravili tehnični zbor, na katerem so se spoznali z najboljimi orožjem, s katerim se urijo vojaki v naši vojašnici. Po tem, kar smo do zdaj povedali, bi človek sodil, da ima koristi od tega sodelovanja samo šola za miličnike. Vendar pa to ni tako. Naše starešine in nekateri vojaki so si ogledali Šolo za miličnike kadete v Tacnu in Kriminalistični muzej. Če ne bi sodelovali s šolo, si tega skoraj gotovo ne bi ogledali.«

»Tovariš Kostanjevec, kakšno je sodelovanje med

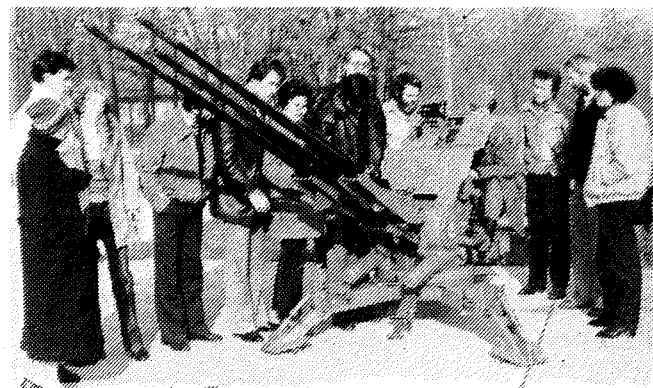
delovanjem,« je nadaljeval Milutin Stanković. S kom pa bi dobro sodelovali, če ne ravno z milico, ki je ravno tako sestavni del oboroženih sil kot JLA. Ravno te dni potekajo tekmovanja ob Dnevu JLA, na katerih letos sodelujejo naši vojaki, pripadniki Milice z Vrhnike in vrhniske ter logaške teritorialne obrambe. Moči merijo v streljanju, šahu, namiznem tenisu in kegljanju. Namen teh športnih srečanj pa ni v merjenju moči, ampak v krepitvi bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti. Delavci Milice sodelujejo tudi na predavanjih za pripadnike JLA. Vojakom in stareši-

nam prikazujejo vlogo in mesto miličnika v naši družbi. V letu, ki se izteka, smo si, tako pripadniki JLA kot Milice zadali nalogo, da moramo to sodelovanje še okrepiti in razširiti, kljub nekaterim objektivnim težavam, do katerih pride zaradi narave dela naših organizacij.«

»Kakšen pomen pa ima Dom JLA za prebivalce Vrhnike?«

»Brez lažne skromnosti lahko rečem, da je velik. Do približno štirih let nazaj je bil Dom samo porabnik, zdaj pa je vse bolj organizator kulturnega življenja v kraju. Zadnji dve leti na Vrhniki ni bilo prireditev, o kateri se Zveza kulturnih organizacij ni posvetovala z nami. Poskušamo organizirati takšne prireditve, ki bi bile vseč našim starešinam, prebivalcem in številnim delavcem iz drugih republik, ki živijo in delajo v občini Vrhnika. V enajstih mesecih letos smo pripravili dvainštirideset prireditev, ki si jih je ogledalo več kot deset tisoč obiskovalcev. Vsak mesec smo za delovne organizacije, ZRVS in šole pripravili obiske v vojašnici. Vse sekcije, ki delujejo v okviru Doma JLA, so odprtega tipa in mnogo članov je civilistov. Med najbolj delovnimi sekcijami so Radio klub, šahovski klub, Foto klub, Pionirski zbor, Folklorna sekcija in glasbena sekcija. Posebej pa moram opozoriti na sekcijo za družbeno dejavnost žensk. Ta prireja tečaje za šivanje in za izdelavo tapiserij. Za žene naših starešin pa občasno priredimo tudi tečaje slovenščine, ki pa imajo vedno manj slušateljev, ker se je večina že naučila slovenščine. Zdaj razmišljamo, da bi bili ti tečaji odprtega tipa in bi se jih lahko udeležili tudi delavci iz drugih republik.«

Bojan Kuntarič

V vojašnici Bratstvo in enotnost v Ljubljani so se mudili gojenci republiške sindikalne politične šole pri mestnem svetu zveze sindikatov. Osnovni namen njihovega obiska, je bil seznanitev z utripom vojaškega življenja. Tokrat so si gojenci ogledali bivalne prostore, spominsko sobo in sodobno oborožitev. Nato je z vojniki in njihovimi starešinami stekla beseda o delovanju subjektivnih sil, še posebej pa o vlogi in nalogah sindikata v JLA.

Republiška sindikalna politična šola traja približno 3 mesece. Kakih tristo učnih ur odpade na predavanja, razprave in izdelavo seminarskih nalog. Znanja pa kasneje izpopolnijo še z obiski delovnih organizacij in vojašnic, kjer vidijo, kako v praksi uresničujejo vse tisto, o čemer je bil govor v politični šoli.

Filip Šemrl

Ob dnevu JLA

Letošnjo 40. obletnico ustanovitve Jugoslovanske ljudske armade bodo na Koroškem proslavili še posebej slovesno. Prireditve ob tem pomembnem jubileju bodo v vseh štirih koroških občinah in bodo imele delovni značaj. Z njimi bodo prikazali dosežke pri graditvi obrambne sposobnosti naše družbe, da se upre vsaki obliki agresije. Hkrati bo to priložnost za poglobljanje spoznanj in zavesti naših delovnih ljudi in občanov, kako pomembna sta splošna ljudska obramba in družbena samozashita.

V te prireditve bodo poleg družbenopolitičnih organizacij vključeni tudi pripadniki teritorialnih enot in člani ZRVS. Občinski štab teritorialne obrambe Dravograd bo pripravil odprto tekmovanje pripadnikov TO, JLA, organov za notranje zadeve, ZRVS in delavcev carine v streljanju, kegljanju in šahu.

Proslave ob dnevu JLA bodo tudi priložnost, da najzaslužnejšim delavcem na področju SLO in DS izročijo družbena priznanja za njihovo pomembno in odgovorno delo.

Adolf Ankon

V ospredju volitve

V začetku decembra se je na 10. redni seji sešlo predsedstvo občinske konference ZRVS Radovljica. Na seji so največ govorili o pripravi in izvedbi volilnih konferenc osnovnih, krajevnih in občinske volilne konference ZRVS. Dogovorili so se, da morajo biti volilne konference osnovnih in krajevnih organizacij do 25. decembra, občinska pa bo konec januarja ali v začetku februarja prihodnje leto. Za novega predsednika so predlagali in evidentirali Petra Zupana.

Predsedstvo se je seznanilo z informacijo, da bo slavnostna akademija ob 40. obletnici JLA 21. decembra v festivalni dvorani na Bledu. Člani predsedstva so priporočili, naj pripravijo proslave ob tem pomembnem datumu tudi v KO ZRVS, kjer pa tega ne bi uspeli uresničiti, naj se člani v največjem številu udeležijo občinske proslave na Bledu.

Predsedstvo je tudi sklenilo, da bo članarina znašala šestdeset dinarjev, vsak član pa bo brezplačno prejel značko ZRVS Jugoslavije. Potrdilo je še predlog o podelitvi priznanj ZRVS v letu 1981, ki jih bodo podelili na slovesni akademiji ob dnevu JLA na Bledu.

Poleg tega je obravnavalo še izvajanje predavanj po osnovnih in krajevnih organizacijah in sklenilo, naj bi ta opravili v aprilu prihodnje leto. Seznanilo pa se je tudi s pripravami na pohod »Po poteh heroja Kebeta«, ki bo 10. januarja 1982.

Ciril Rozman

So nosilci obrambnega osveščanja

Velika večina, če že ne skoraj vsi borci na območju mariborskih občinskih odborov ZZZ NOV, sodeluje pri številnih obrambnih in družbeno samozashitnih dejavnostih. Pogosto so z družbenopolitičnimi organizacijami in ostalimi obrambnimi strukturami tudi soorganizatorji teh akcij.

Borčevska obrambna osveščenost se kaže na številnih področjih. Od približno sedem tisoč borcev na območju vseh šestih občinskih odborov jih v ZRVS sodeluje 920, v CZ 306, v narodni zaščiti okoli 200 in v komitejih ali komisijah za SLO in DS pa 440. Poleg tega pa je iz vrst borcev tudi veliko predavateljev za SLO in DS.

Z namenom, da bi borci to izjemno poslanstvo lahko še bolj opravljali, so pred kratkim za približno tisoč udeležence pripravili v Domu obrambne vzgoje v Pekrah sedem enodnevnih seminarjev. S predavatelji smo obdelali organizacijo SLO in DS, si ogledali filme o krajevni skupnosti v obrambnih pripravah, v začetku vojne in v pogojih časne zasedbe.

Drago Miklavc

Sprejem v TO in CZ

V lesarskem šolskem centru v Limbušu pri Mariboru so ob dnevu republike sprejeli v enote teritorialne obrambe tristo-sedemindvajset in enote civilne zaščite dvajset dijakov. Novi člani enot so se za posebne dolžnosti usposabljali med poukom obrambe in zaščite na lesarskem šolskem centru. To pa bodo nadaljevali ob sodelovanju s štabom TO v Mariboru v domu obrambne vzgoje v Pekrah.

Ob tej priložnosti pa so v centru odprli in izročili namenu večnamensko dvorano in sodobno opremljene učilnice za fiziko, kemijo in biologijo.

Sicer pa je lesni šolski center, kjer je sedemstoširideset dijakov in delavcev, središče številnih obrambnih in samozashitnih dejavnosti v krajevni skupnosti Limbuš. Največ zaslug za to pa imajo prav dijaki in delavci, ki že dalj časa na tvoren način sodelujejo pri utrjevanju SLO in uresničevanju DS.

D. M.

Iz dela občinske konference ZRVS Domžale

Program dela OK ZRVS, ki so ga že sprejeli na svetu za SLO in DS obsega splošno vojaško usposabljanje in idejno-politično izobraževanje ter predvideva te dejavnosti za prihodnje leto. V njem je obilo tem, ki jih bodo predavatelji posredovali na rednih predavanjih za člane ZRVS, predsednike komitejev za SLO in DS v krajevnih skupnostih in TOZD, predsednike varnostnih okolišev ter načelnike civilne zaščite v KS in temeljnih organizacijah združenega dela.

Do konca leta nameravajo izpeljati še naslednji predavanji: Politično varnostni in gospodarski položaj v občini in Naloge rezervnih vojaških starešin, ki iz te ocene izhajajo ter oblike in načini delovanja notranjega in zunanjega sovražnika v miru, izrednih razmerah in neposredni vojni nevarnosti.

Ostala predavanja pa bodo uresničili januarja oziroma v začetku februarja prihodnje leto. Po teh predavanjih pa bodo krajevne organizacije izvedle volilne konference.

★

Letošnja osrednja proslava ob 40. obletnici ustanovitve JLA v domžalski občini bo v Mengšu. Na njej bodo podelili priznanja in plakete RK ZRVS najzaslužnejšim članom in pripravili kulturni program. Prireditev bo jutri v mengeški kinodvorani.

★

V počastitev praznika naše armade pa občinska konferenca ZRVS, skupaj z OK ZSMS, ZTKO in OK SZDL pripravlja orientacijski pohod za učence osnovnih šol in srednjih šol. Udeleženci bodo na osem kilometrov dolgi poti reševali teoretična vprašanja in streljali z malokalibrsko puško. Pohod bo v soboto 19. decembra. Start bo v Domžalah, cilj pa na Oklem.

Matjaž Brojan

Iz dela občinske konference ZRVS Domžale

Sprejeli osnutek zakona o SLO

V sredo, 9. decembra so delegati zveznega zbora skupščine Jugoslavije sprejeli osnutek zakona o splošni ljudski obrambi. Nov zakon naj bi zagotovil nadaljnje podružbljanje SLO, saj posebno pozornost namenja vlogi delovnih ljudi, občanov in vseh družbenih dejavnikov. Določa njihove pravice, dolžnosti in odgovornosti v SLO in družbeni samozashiti.

Zakon poudarja vlogo ZKJ na tem področju ter njeno odgovornost za politično stanje v miru in vojni. Zakon predvideva ustanovitev komitejev za SLO in DS, ki naj bi bili operativnopolitični organi. Njihova naloga pa bi bila predvsem na tem, da bi usklajevali in usmerjali delovanje vseh družbenih dejavnikov v SLO in DS. Prav tako opredeljuje tudi pravice in dolžnosti predsedstva SFRJ na tem področju.

Zvezni zbor je osnutek zakona sprejel in sklenil, da je treba vse dobre pripombe, ki so se že ali pa se še bodo izkristalizirale v javni razpravi, upoštevati pri izdelavi predloga zakona. Zakon o SLO pa naj bi zvezni zbor sprejel še v sedanji delegatski sestavi.

B. K.

Tone Fajfar

Dvanajstega decembra je smrt prekinila življenjsko pot Toneta Fajfarja, ki se je začela 20. februarja 1913 v Spodnjem Brniku pri Kranju.

Že kot strojni delavec v tiskarnah pri Kranju in Ljubljani se je Fajfar izkazal kot zavzet bорец za pravico, neodvisnost sindikalnega gibanja in za povezavo s komunisti. Leta 1939 je prevzel uredništvo Delavske pravice in jo urejal do okupacije. Deloval je tudi v grafični organizaciji.

Tone Fajfar je bil v najzlahtnejšem smislu frontovec. Kot zastopnik krščanskih socialistov se je udeležil ustanovnega sestanka OF. Postal je član prvega tajništva izvršnega odbora OF Slovenije. Septembra 1941 je odšel v ilegalo, maja 1942 pa med partizane v Suho krajino. Bil je poverjenik NOS, postal je član AVNOJ in potem član prezidija AVNOJ. Leta 1944 je postal član predsedstva SNOS, ob koncu istega leta pa je odšel v Beograd, kjer je sodeloval pri ustanavljanju Enotnih sindikatov Jugoslavije. Leto 1946 je prineslo nove funkcije in nove naloge: postal je član KPJ, bil je minister v prvi slovenski vladi in tudi v poznejših, ukvarjal se je z vprašanji gozdarstva, trgovine in preskrbe, z lesno industrijo, zdravstveno in socialno politiko in sploh z delom. Do leta 1967 je opravljal funkcijo republiškega in zveznega poslanca. Z upokojitvijo njegovo aktivno družbenopolitično delo ni prenehalo. V SZDL Slovenije si je prizadeval za dobre odnose med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi. Bil je oster nasprotnik sektaštva. Urejal je tudi mesečnik Obzorje in deloval v vodstvu Prešernove družbe.

Vrsta visokih odlikovanj je kronala življenjsko delo in zasluge tovariša Toneta Fajfarja.

Podelili so nagrade AVNOJ

Ustvarjanje je omogočila revolucija

Štirinajstega decembra so v palači federacije v Beogradu slovesno podelili nagrade AVNOJ Bogdanu Bogdanoviću, Ranku Marinkoviću, Borisu Papandopolu, Marku Petroviću, Puniši Petroviću, Todoru Skalovskemu, Bogoljubu Stankoviću, Milanu Šimpragi in Ivanu Vidavu, od delovnih kolektivov pa so dobili nagrad AVNOJ tovarna varjenih cevi in profilov 11. oktobra iz Kumanova, industrija piva in sokov Trebjesa iz Nikšića, Krka iz Novega mesta, DO industrija pohištva, tapetništva, vzmetnic in dekorativnih tkanin Sima Pogačević-Simpo iz Vranja; sozd Energoinvest, sozd Podravka iz Koprivnice, srbsko narodno gledališče v Novem Sadu in tehniški šolski center kopenske vojske generala Ivana Gošnjaka iz Zagreba.

Predsednik skupščine SFRJ Dragoslav Marković je ob tej priložnosti poudaril pomen ustvarjalnega delovnega prispevka vsakega posameznika in nas vseh skupaj k stabilizaciji gospodarskih razmer. Nagradjenci pa so dejali, da je prav naša revolucija omogočila ustvariti vse tisto, zaradi česar so lahko nagradjeni.

Umrli je pisec »Odločitve«

Dogodki se prehitujejo in prehitujejo nas tudi nenaadni, nepričakovani odhodi. Nekaj kratkih tednov po slavnostni predstavitvi nove izdaje njegove »Odločitve«, ki je že zdavnaj postala eno temeljnih doživljajskih pričevanj o pomembnem času naše zgodovine, se je nenađejano poslovil – Tone Fajfar. Ta smrt je samo še portdila misel, ki smo jo izrekli (saj je komaj dober mesec tega) ob krsti Edvarda Kocbeka, prav tako ustanovnega člana slovenske Osvobodilne fronte v odločilnem letu enainštiridesetem: »Generacija odhaja«.

Toneta Fajfarja se bomo vselej spominjali kot žive priče zgodovinskih dogodkov, predvsem ustanovnega sestanka Osvobodilne fronte in drugega zasedanja AVNOJ. Vselej, kadar smo ga zaprosili, naj nam ob obletnicah iz svojega pristnega vira obnovi nepozabne spomine, je bil pripravljen ustreči in je rad prišel pred radijski mikrofona ali televizijsko kameero. Živel je s to svojo in našo preteklostjo in jo po svojih močeh spajal s sedanostjo, kajti takšna, živa in aktualna, po svoji naravi tudi je.

Hkrati pa je Tone Fajfar vsa ta leta med preteklostjo in sedanostjo svoje tvorne moči posvečal tudi bogatemu slovenske kulture, njenim temeljem – kulturnosti, kulturni razgledanosti, kulturni občutljivosti naših ljudi. O tem ni pisal razprav in ni teoretiziral. Bil je praktik. Deloval je tiho, marljivo, zavezato – kot urednik pri Prešernovi družbi, kot dolgoletni urednik mesečnika

Obzorje, ramo ob rami z možmi, ki so si prizadevali, da bi postale knjige Prešernove družbe matice slovenskega knjižnega branja: z Borisom Zihlerom, Miškom Kranjcem, Ivanom Potrčem, Miro Mihelič in drugimi.

V življenju tudi njemu ni bilo prizanešeno za mnoge udarce in poraze. Toda eno je zanesljivo: skupaj s svojo generacijo ga je izpolnil s smislom in z dejanji.

O »Odločitvi«, temeljnem delu njegove življenjske poti in enem najpomembnejših pričevanj o letih revolucijskega preloma, smo se ob izidu druge, ponovljene izdaje (pri založbi Borec) namenili pisati v bližnji prihodnosti, prepričani, da bi kazalo to ali ono vprašanje v tej zvezi postaviti tudi samemu avtorju. Toda njegova smrt nas je v tej nameri prehitela – in ostane nam samo vnovičen dolg do te njegove knjige, njegovega življenjskega dela.

Tokrat objavljamo v Fajfarjev spomin odstavke iz njegovega dnevnika, zapisane natanko pred osemindesetimi leti, 12. decembra, ki ga je volja usode zabeležila kot dan njegove smrti, pa še 13., 14. in 15. decembra 1943. Bilo je na povratku delegacije iz Jajca v Slovenijo.

12. december. Okuč. Prestali smo tako imenovani »najnevarnejši« del poti, ki pa je potekel brez vseh neprijetnosti s strani sovražnika. Pot je bila dolga in hudo utrudljiva. Blato nam je prizadevalo silovite muke. Na oni strani železnice smo do bili zvezo s tamkajšnjim bataljonom, ki nam je dal spremstvo za pot. Zagreb je

bil že blizu, komaj 14 kilometrov. Zjutraj smo pripotovali po mnogih sitnostih na Okuč, kjer smo današnje dopoldne prespali, popoldne pa gremo počasi naprej. Še vedno po malem dežuje, vmes pa naletava sneg. Na srečo nam je sneg vsaj doslej prizanašal. Zdaj nam je tako vseeno, ker je Bela krajina že blizu. Do tja bomo morali napraviti še dva dolga marša.

13. december. Sv. Jana. Kljub temu, da smo se upirali, nas je Jaka Avšič snoči spravil na pot proti Sv. Jani, kjer je zdaj štab žumberškega odreda. Spotoma je naletaval dež in sneg. Po dveurni hoji nas je sprejel štab, nas dobro pogostil in spravil na prenočišče. Danes dopoldne odpotujemo dalje proti Sočicam. Oskrbeli nam bodo vozove, tako da nam bo potovanje nekoliko olajšano. Pokrajina, skozi katero potujemo, je čudovito slikovita. Na svoji poti sem enako videl kvečjemu v Livnu. Gosto posejane vasi so položene po gričih, posajenih z vinogradi. Posebno lepa je vas Slavetić s slikovito razvrstitvijo po treh pobočjih, z zanimivo cerkvijo in slikovitim starim gradom, ki je živahno razčlenjen.

14. december. Na žalost smo morali svojo pot do Sošic nadaljevati ponoči, tako da nismo mogli videti lepih krajev. Na Sošicah nas je sprejel štab sektorja. Sprejem je bil čisto uraden, ker pač potuje uradno zastopstvo slovenskega naroda. Danes dopoldne potujemo naprej do Suhorja, in tako bomo po petindesetih dneh potovanja spet v Slove-

niji.

15. december. Prek Rada-tovičev smo prišli včeraj popoldne do Suhorja in tako po dolgi poti stopili na naša slovenska tla. Tu smo takoj našli polno prijateljev in znancev, med njimi Vlada Kozaka in Dano Mišigoj. Bilo je mnogo pripovedovanja. Vsi smo bili željni novic zadnjih dveh mesecev. In teh je bilo mnogo, nekaj razveseljivih, še več pa žalostnih. Ofenziva je prizadejala našim ljudem ponekod hude udarce. Najhuje je bilo na Mokrcu in Krimu, kjer je padlo mnogo partizanov, posebno iz Levstikove brigade. Tu je padel tudi Sturmov Pubi – kompozit Sturm. V borbah pri Kočevju zadnje dni je padel komandant Mirko Bračić. V naši odsotnosti je bilo na vojaškem področju pri nas zelo živahno. Hudi boji so bili okoli Novega mesta, Trebnjega in Kočevja. Sovražne postojanke v Grahovem, Velikih Laščah in na Turjaku so bile popolnoma pokončane. V Ljubljani je teror poostren. Spet so začeli streljati naše ljudi.

Novic smo torej imeli zadosti. Zunanepolitično se zadeve okrog Jugoslavije in našega Nacionalnega komiteja zelo ugodno razvijajo. Ves svet se zdaj zanima za nas. Jugoslovanska afriška vlada izgublja v zavezniškem svetu tla pod nogami. Včeraj so Rusi objavili, da bodo poslali k nam svojo vojaško misijo. Včeraj je Eden v svoji izjavi dejansko priznal Nacionalni komite, rekoč, da ima vsak narod pravico do vlade, kakršno si sam želi.

DOGODKI

Drugi krog gledaliških premier. Pred tedni smo z navdušenjem zapisali, da so slovenska gledališča za začetek letošnje sezone, v t. im. prvem krogu svojih premier skoraj brez izjeme predstavila nova, izvirna dela slovenskih avtorjev. Nadaljevanje sezone je to enovito podobo slovenskega gledališkega snovanja nekoliko razpršilo. V Mariboru so se lotili Pirandella (»Nocoj smo improvizirali«), v Celju so svojo drugo letošnjo predstavo namenili otrokom (»Kralj Matjaž, kako se imaš?« Alenke Goljevščekove), v Mestnem gledališču ljubljanskem so izpolnili svoj dolg do gledališke tvornosti drugih jugoslovanskih nacionalnih kultur (s Tomičevimi »Razpotji«), v Novi Gorici so počastili Levstikovo obletnico (s Kmečlovo »Levstikovo smrtjo«), v ljubljanski Drami so krstili novo poetično besedilo Daneta Zajca (»Mlada Breda«), v Sentijskem gledališču Torkarjevo »Satirično šaloigro« in v eksperimentalnem gledališču Glej bralno predstavo »O smrti in nič, o biti in bogu« (po besedilih pokojnega Dušana Pirjevca.) Nekatera gledališča so v teh dneh predstavila že tudi svojo tretjo letošnjo premiero: Mestno gledališče ljubljansko Partljičovo groteskno komedijo »Na svidenje nad zvezdami« in Drama v Ljubljani Hochhuthove »Zdravnice.« Kljub obilici novega smo – glede umetniške vrednosti dobronoga dela teh predstav – bliže zatišju kot vznemirljivosti dogodkov.

Neobetaven založniški iztek leta. Po končanem 5. sejmu slovenske knjige so se »pipe« naših založb na vsem lepem posušile. Videti je, da je postalo pomanjkanje papirja dejanska kronična zavora za izid vrste knjig, ki so sicer pripravljene, a jih ni mogoče dotiskati. V uredništva časopisnih in radijsko-televizijskih kulturnih rubrik te dni in tedne ne pride nobena nova knjiga, dasiravno je že stara navada založb, da pred Novim letom, v času nakupovanja novoletnih daril, trg vrhoma zasujejo z novimi izdajami. Neljuba suša nas sicer prizadene, res pa je tudi, da so zaloge poprej izdanih del še sila velike, in kupcem izbirati zares ni težko. Bo morda papirna kriza prišla prav za tehten premislek in zbrani ogled vsega, kar že imamo, a je ostalo doslej premalo izrabljeno?

Desetič zapovrstjo – dnevi novega sovjetskega filma. Ljubljanski Kinematografi so že deseto leto zapored pripra-

vili dneve novega sovjetskega filma, ki – kot je znano – ne najde svojega mesta v rednem kinematografskem sporedu, ker gledalcev sovjetske filmske teme menda ne zanimajo. Žal večina med njimi v sovjetska kinematografska dogajanja nima nikakršnega vpogleda in je tako njihovo odklanjanje v polnem pomenu besede apriori. Sovjeti izdelajo na leto po sto in več celovečernih filmov, upoštevaje vseh vrst žanre. Vsakoletni izbor sedmih ali osmih filmov za ljubljanske dneve skuša biti nekakšen presek skozi prizadevanja sovjetskih (ruskih, gruzinskih, litvanskih, turkmenskih, ukrajinskih itd.) filmarjev ter hkrati tudi priložnost za seznanitev z nekaterimi vrhunci tamkajšnje filmske ustvarjalnosti. Letos so se v tem izboru znašli štiri filmi, obrnjeni k spominom na vojno (filmski drami »Padec zvezd« – intimna ljubezenska melodrama iz za vojnih dni in »Fakt« – razčlemba nemškega pokola vseh prebivalcev neke litvanske vasi; kriminalka »Teheran 43« ter neke vrste filmska saga o ženi in materi – v turkmenskem filmu »Drevo Džamal«, dvojje »iger« iz sodobnega življenjskega dogajanja (»Zaželi mi slabo vreme« in »Valentina«) ter filmska pravljica »Črna kokoška.«

Novogoriška predstavitev knjige »Primorski prostovoljci v boju za severno mejo.« Vladimir Gradnik, avtor knjige, ki jo je izdal koprska založba Lipa, je na javni predstavitvi povedal, da je svoje delo napisal »iz jeze«, ker so zasluge Maistrovih borcev, še zlasti Primorcev, med našimi ljudmi tako malo poznane: boj za severno mejo se je v letu 1918 udeležilo blizu tisoč primorskih prostovoljcev. Danes jih je živih le še dvaintrideset. Srečanja ob predstavitvi Gradnikove knjige se je udeležilo osemnajst teh nekdanjih nesebičnih domoljubov. »Njihova dejanja, ko so prodrl do Celovca, ga zavzeli in se ustavili pri knežjem kamnu na Gosposvetem polju, simbolu slovenstva, so bila svetel zgled dve desetletji pozneje, ko se je enako nesebično dvignil v oborožen upor ves slovenski narod,« je ob tej priložnosti povedal pisatelj Saša Vuga, ki je knjigi napisal tudi uvodno besedo. S knjigo je dolg do Maistrovih borcev – kot je v svojem nagovoru v imenu založbe poudaril Jože Hočvar – vsaj delno poravnal. Slovensko zgodovinsko je pa bo moralo še razkriti vitalne vezi med bojem slovenskih prostovoljcev za severno mejo ter partizanstvom na Koroškem.

Družina na veliki preizkušnji

»Mar te ni sram, da si vzgojila same bandite?«

V ljudeh je v vseh zgodovinskih obdobjih obstajala neustavljiva želja, da bi njihov vek ne bil pozabljen, da bi ne bilo pozabljeno trpljenje, boj z naravnimi silami, naravo in ljudmi, bolj ali manj trpek boj za obstoj posa-

den kmet, ustanovitelj samostojne kmetijske stranke na našem koncu, njen načelnik in ustanovitelj Sokola. Bil je med prvimi, ki so se spustili v prasko z orjunaši. Jakob je bil tudi narodni poslanec za Ljubljano in Kranj.

te. Stane in Viktor nista pomisljela, bila sta med prvimi, ki sta se priključila, Lojzeta pa so kot vojnega ujetnika odpeljali v Sulzbach-Rosenberg.

Petega novembra 1941 se je odpravil v partizane

ljanskem Liceju, vendar je leto po vojni umrl.

Domačija gori

V družinski kroniki mora vladati red, kot na polju, v hlevu, kjerkoli, kjer gospodari neutrudna roka. Družinska kronika je svetinja.

Za Viktorjem in Lojzeto se v listih razgrinja Stanetova zgodba.

»Stane je odšel v partizane, odkriva kronika, dvainštiridesetega leta, v Dolomite. Italijanom to ni ostalo neznano. Nekajkrat so odpeljali očeta Jakoba, mu prigovarjali, naj pove, kje so sinovi, kaj počno, saj se vendarle vrnejo domov, zagrozili, da bodo vse pobili in požgali, če se fantje ne vrnejo. Postavili so natančen rok...

Dobričina Jakob seveda ni ničesar povedal, kakšen oče bi bil. Nekega dne avgusta dvainštiridesetega leta so prišli k Iletovim v Notranje gorice Italijani, zastražili domačijo in jo preobrnilo od vrha do tal. Pobrli, kar je bilo vredno pobrati. Nanosili v hišo butare dračja... in zažgali. Malka in mati Frančiška sta zadnji čas zbežali v hrib.

Obup in gorje je moč razbrati iz družinske kronike Iletovih. Kronist zastoka, z bolečino v srcu zaječi: Kaj sedaj, kako naprej?

nosno stopala proti domu, četudi so dom požgali, moža pa odpeljali na Rab.

Takole je bilo: delavec Jože Malin iz Ljubljane in oče Jakob sta tistikrat

Viktor Kušar

okopavala repo in opazila, da gori domača hiša. Odšla sta na kraj gorja, če bi se dalo kaj rešiti. Italijani niso čakali, plen so hitro naložili in poslej sta morala gledati, kako gori ljubi dom. Potem so ju za nekaj dni zaprli v šolsko klet v samih srajcah. Stari je prelomil cigareto in jo dal polovico Jožetu. Jože je skomignil z glavo in dejal: Madona, oče, kaj? Zdaj sva pa zapečateni!

Odpeljali so ju v Gonars, od koder se je po kapitulaciji Italije stari Jakob vrnil domov kar peš, Jože pa jo je mahnil v partizane.

Ropanje

Spodaj je gorelo. Najmlajši, Janez, je pasel živino na rebri. Deček je planil v jok in se pognal v dolino. Na vasi so ljudje zganjali živino, da bi jo skrili pred okrutneži po skednjih in šupah. Ni pomagalo. Do repa natanko so vedeli Italijani, kaj kdo premore: pobrali so štirinajst govedi, dva konja, osem prašičev, vse skupaj odpeljali pred šolo, kokoši pa so tako ali tako postrelili po vaških vrtovih in dvoriščih. Nekaj dni je uboga živina mukala pred šolo pa po skalovju brez hrane in pijače, dokler je niso odpeljali v Ljubljano v zakol. Poslej so Italijani še prihajali, odnašali so deske, drva, praznili kašče, kar so pač lahko odnesli. Pri Iletovih so ostali mati, Janez in Malka sami, brez vsega, odvisni od dobre volje vaščanov. Tudi po prihodu Nemcev je bila družina pod nenehnim nadzorstvom. V mesto niso smeli.

Prišla je težko pričakovana svoboda, kar nekam radostno zakliče kronist. Iz ujetništva se je vrnil Lojze, nazaj iz gozdov je prišel Viktor, le Staneta ni bilo. Ostal je pri Lužer-

jih pri Velikih Laščah. Padel je ob narodnem heroju Janku Rudolfu, ki ga je tudi pokopal.

Začeli smo z obnovo doma, veseli, da smo svobodni in doma.

Danes je na robu barjanskega sveta, koder molijo daleč v moč osamljeni jeziki zemlje, posejane s hišami in skromnimi polji, strmo nad cesto, v Notranjih gorica, k bregu prislonjena nova hiša in v njej gospodari mladi Kušar, človek iz generacije, ki starega, požganega doma ni poznal.

Kot mnogo partizanskih domačij, čez noč izginulih v plamenih, tudi Iletove ni nikjer več, niti kamna ne. Zato pa je vse zapisano v družinski kroniki.

»To sem napisal v spomin staršev in bratov, ki

Stanko Kušar

jih ni več. Saj bi človek še marsikaj napisal, a kaj, ko vsega gorja tako ni moč spraviti na papir. Ljudje na vsi tudi časa nimajo. Zgodovina bo prav zaradi tega siromašnejša. Kmečki človek ni vreden lepo skupaj sestavljenih besed.

Tod se je pero ustavilo.

To pisanje bo barjancem ostalo za sled v prihodnost, rodovom Iletovih brljivka, ki ne ugasne kot natančen kažipot.

Nekoč sem na prastarih vratih nekega vinskega hrama prebral pretresljivo izpoved. Zapisal sem si jo.

»Avgust 1942. Izvedeli smo, da so Jernača ustrelili, mati so padli dol. Nismo kaj prida brali, vse skozi smo morali napajati Nemce. V štangrebah je divjal nori Miha, tudi so ga ustrelili, kaj jim je bil na poti. Jaz sem se vsedel med trsje in sem jokal. Je že tako hudo. Kdaj bo konec?«

Meseci in leta. Družinska kronika. Koliko družinskih kronik hrani naša deželica.

Milenko Strašek

Požgana Iletova, Kušarjeva domačija v Notranjih goricah

meznikov ali narodov. Izročilo se je nadaljevalo skozi rodove, prenašala ga je narodna pesem, z neuko, okorno pisavo so zapisovali mejnike svoje ga boja v svete knjige družin, na vrata domačij, zgodovina se je pisala povsod. Iz zgodovine so rastle izkušnje posameznikov in narodov, njihov ponos in samozavedanje.

Se pišejo zgodovino in ničesar ne marajo izpustiti, prepustiti muhastemu slučaju, nepredvidljivi usodi. Naj vedo ljudje, naj vedo pozni rodovi o našem boju, o našem spopadu za obstoj. Polnijo se zapuščeni šolski zvezki, robata roka zapisuje na star ovoj, že skoraj povsem posušene oči prebirajo zapisano: Glej, ostalo bo za nami.

In vredno je pisati zgodovino.

Tudi Lojze Kušar, eden sinov Iletove domačije v Notranjih gorica, pri Ljubljani, ne mara ničesar prepustiti slučaju. Bil bi greh zanemariti žrtve domačih, očeta, matere, bratov, sestra.

Listi papirja, blede, domala neopazne črte tečejo podolgem in počez, so napolnjeni z lepo oblikovano pisavo. Družinska kronika Iletovih.

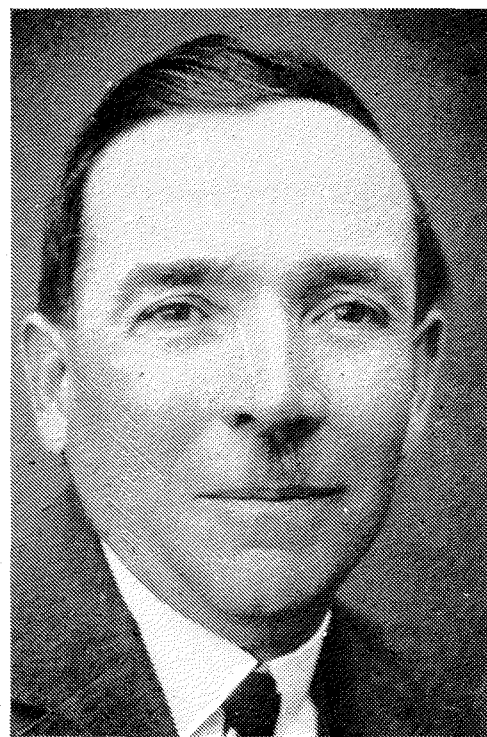
Viktorja so obsodili na smrt

»Gospodar domačije Iletovih, berem, Jakob Kušar, je bil zelo napre-

Očane, trdna kmečka korenina, je imel štiri sinove in eno hčer.

Lojze in Malka sta bila kmečka delavca in sta bila včlanjena v društvo kmečkih fantov in deklet, Stane in Viktor pa v sokolski organizaciji. Janez je bil še premlad za kar-

Viktor. Kmalu so ga na Kožljeku nad Borovnico ujeli, januarja 1942 pa v Ljubljani obsodili na smrt. Na sodišču so dekleta, ki so bila prisotna, začela jokati, on pa je zaklical na ves glas: »Dekleta, nikar ne jočite, saj bom dal življenje za svo-

Oče Jakob Kušar

koli, saj je bil ob začetku vojne star komaj dvanajst let.

Takoj, ko so okupatorji začeli gaziti našo zemljo, občuteno piše v družinski kroniki Lojze, se je v vasi, v Notranjih gorica, začel prebujati upor pod vodstvom Osvobodilne fron-

bodo našega naroda«. Obsodili so ga na dosmrtno ječo in odpeljali na Korziko, kjer je bil vse do kapitulacije Italije, ko so ga osvobodili Amerikanci. Tistikrat je Viktor s prekomorci prišel v Istro. Tik pred osvoboditvijo je bil težko ranjen. Še v svobodi se je zdravil v ljub-

Mati Frančiška Kušar

Preživeli iz Ogenjce

Krvavi ples pod zemljo

Vse kaže, da bo film o tragediji v partizanski bolnišnici Ogenjca, vsak čas gotov. V nekaj nadaljevanjih bomo videli, kaj se je tistega usodnega poletnega dne med rošto ofenzivo dogajalo v kraški votlini, kjer je bilo skritih dvajset hudo ranjenih partizanov. Od preživelih živita še dva, od njih Ivan Mulac, upokojeni podpolkovnik JLA iz Beograda. Našli smo ga v Brsniku ob Kolpi, kjer običajno preživlja svoje počitnice.

»Zelo sem nestrpen, kakšen bo film in kako bo igrallec odigral mojo vlogo,« je načel pogovor Ivan Mulac, hrepak možakar, ki dobro skriva posledice trpljenja, prestanega med vojno.

Razumljivo je, da težko čaka na premiero, čeprav jo bo najbrž videl z zamudo, saj živi v Beogradu. Povedal nam je, da so ga obiskali filmski delavci poleti in se z njim dolge ure pogovarjali o Ogenjci, da bi potem, kar se da verno predstavili dogajanje v tisti votlini, kamor italijanski škorenj ne bi stopil, če med ranjenci ne bi bilo izdajalca.

»Kakšna je bila vaša pot do Ogenjce?« smo ga vprašali, da bi nam sploh opisal svojo zgodbo od začetka vojne do roške ofenzive.

»Doma sem iz Kočevja. Avgusta leta 1941 sem že bil vodja peterke OF, ki je trosila plakate, pisala parole proti

okupatorju ter zbiral denar in material za OF. Ker so domača tla postala prevroča, me je prihodnjo pomlad pot vodila v Šerčerjevo brigado na Travno goro,« je na kratko predstavil začetek svoje delovanja v NOB.

Poslali so ga v Kočevski odred, in ko so Italijani napadli štab tega odreda, so pri vasi Belce ranili tudi mladega Ivana Mulaca.

Prva rana

»To se je zgodilo 27. julija 1942. leta. Napad je bil nenađen in jaz sem jo pošteno skupil v bok, da sem hudo krvavel. Tovariši so se umaknili, jaz pa sem se zavlekel v nek previs nad hosto, od koder sem se naslednji dan z zadnjimi močmi splazil na plano, da bi poiskal pomoč.

To je bila ena najbolj strašnih noči v mojem življenju, saj sem se bal, da me bodo odkrili Italijani ali pa bom umrl sam. Pestila me je neznosna žeja,« se je spominjal.

Muk ga je rešil kmet, ki je poklical borce, da so ga odnesli v partizansko bolnišnico.

»Nosili so me ves dan nekam proti Loškemu potoku, dokler mi niso zavezali oči in me odložili v Ogenjci. Bil sem presrečen, da sem končno na varnem in med borci,

ki so prav tako trpeli kot jaz,« je razlagal.

A sreča je bila kratkotrajna, kajti že naslednji dan je prišla vest, da se bližajo Italijani. Dr. Gala ga je določil med hudo ranjene, ki so jih odnesli v skrbno pripravljeno kraško jamo s skrivnim vhodom, vodečim skozi trhel štor. Z njimi so pustili mlado bolničarko Mimico Čepón, da jih je negovala, jim dajala vodo in prepečenca ter nosila odpadke izpod ležišč.

»To je bilo brhko in odločno deklet. Vsi smo jo spoštovali in ubogali. Nismo se smeli glasno pogovarjati, ne kaditi.«

Noč je bila mučno dolga. Drugi dan se je Mimica splazila ven, da bi videla, ali so Italijani že rovarili okrog bolnišnice. Vrnila se je z novico, da so že porušili barako in razdejali okolico. V votlini je zavladalo vedrejšo ozračje, češ ofenziva je mogoče le mimo in sovražniki jih niso odkrili. Proti večeru je napetost naraščala in dosegla vrhunec, ko se je eden kljub prepovedi odpravil ven z izgovorom, da gre na stran in bo tako Mimici olajšal delo.

Ker ga ni bilo nazaj, se je med ranjence naselil strah, nepopisna tesnoba, razočaranje in samo ščepec upanja, da pobegli ne bo izdajal.

Najbolj v skrbeh je bila bolničarka Mimica. Dolgo so se pogovarjali, dokler ni bilo

odločeno: »Živih vas ne predam Italijanom in tudi sama bom z vami do konca.«

Mimica je prešela naboje: imela jih je dvajset, Ciril Vidmar pet – dovolj, da bi vse poslali v smrt, če vmes ne bi bilo mraka in psihične vznemirjenosti.

»Česa se danes še spominjate?«

»Predvsem tistega globoko segajočega strahu, da ne bi ostal živ... potem krikov in stokanja v jami in megleno zaporedje prizorov tik pred vstopom izdajalca k nam. Težko bi natančno opisal vse, kar se je dogajalo, kajti smrtni strah gleda z drugačnimi očmi...« je bolj zase zamrmral preživeli, ki še danes ne more povsem mirno in brez solz oživljati davno preživelega pekla. To ni film, ki ga gledaš udobno zleknjen v naslonjaču:

Košček po kosček je postavljaj sliko dogodkov, kako je Mimica vprašala, ali velja, kar so se bili odgovorili, kako jih je oblila svetloba, ko je odmaknila štor, zakrivajoč vhod v jamo, kako je enega od njih prišla za ramo, ustrelila, a zgrešila...

»Mimica, ustrelili me vendar!«

Ob pripovedi, kako so trije tovariši staknili glave skupaj, da bi jih odpravila z enim samim strelom, se je Ivanu Mulacu za nekaj časa strgal spomin. Ni lahko br-

skati po vodnjaku stražnih spominov, ki živijo in včasih delajo v podzavesti. V vsem tistem pokolu se niti ni mogel dokopati do vzroka, zakaj je samo njega zgrešila krogla. Spomnil se je samo grobne tišine po zadnjem strelu, ki je udaril po Mimici, in izdajalčevega glasu, ki je zarezal vanje: »Predajte se.«

Nihče mu ni odgovoril, zato pa je tresčila italijanska bomba in dokončala, česar ni mogla Mimica. Tedaj se je z drugega konca oglasil še nekdo: »Mimica, ustrelili me vendar...« A Mimica se ni več oglasila, pač pa je tovariš, ki mu je odtrgalo roko, mrzlično iskal pištolo, če je mogoče le ostala krogla še zanj.

Potem se je prvi, s čelado na glavi, prikazal izdajalec Ernest Senčar in vprašal, kje je Mimica, nakar se je spravil nad zalogo cigaret, ki jih je Mimica hranila za svoje ranjence. Tudi Italijani so spraševali po bolničarki in jo iskali po votlini. Na koncu so žive izvlekli iz jame: bilo jih je pet, dva so takoj ustrelili.

»Bil sem prepričan, da mi tokrat smrt ne bo prizanesla in da bom padel z njima, a nisem«, je nadaljeval Ivan Mulac, »neznansko hudo mi je bilo za enega od njih, ki je imel komaj 16 let.«

Italijani so Ivana Mulaca naložili na mulo in ga odpeljali na Martaloz, kjer je videl osem zvezanih ljudi. Predvideval je, da bodo tudi njega pahnili mednje. A pot ga je vodila dalje proti Grčarici in končno na vaško pokopali-

šče. Tokrat je bil prepričan, da je prišel konec. A zadnji hip se je za njimi pripeljal vojak z novim ukazom: nazaj!

»Naj povem po pravici, da sem bil takrat že tako izmučen, da nisem bil vesel tega sporočila. Res je, da sem ostal živ, a nič dobrega se mi ni obetalo. Z rano je bilo vedno hujše in Italijani so nalašč grobo dregali vanjo, da se mi je vse gnajilo. Zasliševali so me in zmerjali, da je bilo jo!«

Pot mu je kazala v internacijo, saj je bil obsojen na do smrtno iečo. Zanimivo je, da so ga v italijanskih zaporih zadržali vse do leta 1944. Transport ga je potem vodil domov, a se je ustavil v Ljubljani pri belogardistih. Ti so ga poslali na prisilno delo v Sevnico, kjer je Ivan Mulac hitro našel zvezo s partizani. Kmalu je spet imel puško v Kozjanskem odred, a tudi kroglo v nogi.

»Ko sem bil ponovno ranjen, mi je noga šamo še visela ob boku,« je povedal, a so ga hitro prepeljali v bolnišnico v Jurkloster, kjer je dočakal svobodo, medtem ko se mu rane dokončno zacelile šele leta 1947 po dolgotrajni operaciji v vojaški bolnišnici.

Tako je svoj film, zapisan v spomenu, zavrtel Ivan Mulac. Televizijski bo po vsej verjetnosti le nekoliko drugačen, a upajmo, da se bo kar najbolj verno približal resničnemu dogodku.

P. A.

Terenska lekarna Planjava

Sredi mogočnih mašunskih gozdov pod Snežnikom in do bregov Kolpe so se od leta 1943 pa do konca vojne odvijale prav nenavadne stvari. V teh krajih so se začeli zbirati partizani konec jeseni 1943. Sredi sovražnih postojank so ustanovili partizansko lekarno.

Magister Andrej Adrijančič-Boris se je, ko je bil izbran kraj za lekarno v Smarati pri Starem trgu v trgovini pri Janku Sumradi, potikal najprej po skoraj celi tretjini slovenskega ozemlja od Cerknice pa prav do Trsta, da bi napeljala skrivne niti, po katerih bi v to majhno vaško trgovino pritekala kri za ranjene ali bolne partizane.

Po teh žilah so kmalu začeli pritekati sanitetni material, zdravila in sprva tisto najnujnejše, kar so potrebovali partizani. Lekarna je oživila, prišli so prvi kurirji, ki so prinašali ta material in ga odnašali do najbližjih partizanskih enot. Prišli so tudi ljudje, ki bi naj v tej skromno urejeni »lekarni«, saj je

komaj zaslužila ta naziv, izdelovali tudi prva zdravila. Bilo je celo tako, da je kdo od njih imel prvič v življenju pred seboj vse tiste kemične snovi, iz katerih so mešali najnujnejša zdravila. Toda ta prva postojanka lekarne je bila v nenehni nevarnosti, da jo odkrijejo, zato se je preselila v vas Vrh pod Podgoro v Loški dolini, od tod na Telebačnik, gosto poraščen hrib z gozdom nad Babnim poljem. Od tu se je čez dobrih dvajset dni premaknila v Mrešče.

V kraški luknji je mizar naredil barako iz hlodov, travmov in desk. Potem so jo prekrili z zemljo, nasadili vresje, posadili celo smrekico, okoli nje pa razmetali debela, ki jih je iztrgala burja, odtrgane skale, tako da je tudi tisti, ki so živeli in delali v njej, niso videli prej, preden so se z nosom zaleteli vanjo. Ko so zavezniki v Nadlesku, na zasilnem letališču, začeli spuščati sanitetni material, je ta prva »umetnina« postala preskromna. V njeni okolici so po isti metodi zgradili še pet bunkerjev, skladišč.

Ljudje so prihajali v lekarno po deblih, tako da za seboj niso puščali nobenih sledov na gozdnatih tleh. Pozimi, ko je vso okolico prekril sneg, so v kleparski delavnici, ki je tudi delovala v teh krajih, napravili velika sita. Zadnji v koloni je sejal sneg nad stopinjami, da je zakril najmanjšo sled. Dva »lekarnarja« sta prav v tej baraki prestala najhujšo nemško hajko, ne da bi ju Nemci odkrili, čeprav so se potikali v neposredni bližini, približno 50 metrov od nje. Takih izumov je bilo še veliko. Sami so izdelovali živalsko oglje, posodo za segrevanje in drugo. Glavno pa je bilo seveda izdelovanje zdravil. Izdelovali so najrazličnejša zdravila, kombinirane praške, vsa mazila po farmakopeji, raztopine. Kurirji so po ta zdravila prihajali tudi po 50 kilometrov daleč. Nabirali so lipovo cvetje, kamilice, šipek in celo vrsto drugih zelišč, in iz lekarne so romali zdravilni čaji na vse konce in kraje.

Poleg zdravil so izdelovali tudi različno ortopedsko orodje, predvsem za bolniš-

nice, opornice za zlomljene ude, nosila. Za opornice so uporabljali žico, ki jo je postavljaj sovražnik okoli svojih postojank, cevi za nosila. Za to so skrbeli štirje mehaniki in mizarji. Mizarška delavnica je bila v Starem trgu, mehanična pa v Kovačevi žagi, prav tako v Starem trgu.

Eden največjih podvigov mehanikov je bil vsekakor destilacijski aparat za destilirano vodo, saj je te vode v bolnišnicah vedno primanjkovalo. Iz lekarne so jo veliko pošiljali v bolnišnice na najrazličnejše načine.

Seveda pa je bilo ves ta material treba od nekod dobiti. Ožilje, po katerem je pritekel material, je bilo razpredeno vse tja do Trsta. Vendar so okupatorji izvedli strogo nadzorstvo nad zdravili, in tako je bil spisek prepovedanih zdravil zelo obširen. Predvsem je zajemal zdravila, ki so jih partizani najbolj potrebovali. Toda tudi takrat je zmagala iznajdljivost. Zdravniki, lekarnarji in bolnišnice, tisti, ki so seveda delali za OF, so bili tesno po-

vezani. Zdravniki so pisali lažne naročilnice za »javne potrebe« (pro comunitate) posameznih zdravnikov. Kdo je lahko nadzoroval, kako so uporabljali te količine zdravil in sanitetnega materiala.

Lekarne in drogerije so imele materialno dokumentacijo za izdano zdravila, okupator je preverjal naročilnice in jih primerjal s stanjem zaloga v lekarnah, toda prav zaradi tega sodelovanja je bilo zmeraj vse v redu.

Lekarna Planjava je doživela tri hujše hajke. Prvo so izvedli belogardisti 13. junija 1944, toda v skromnejšem obsegu. Druga je bila oktobra 1944. Takrat sta se nemški diviziji iz Italije umikali v Nemčijo. Začelo se je 10. oktobra, v Mašunu pa jim je zaščito pripravljaj Vuk Rupnik s svojim zloglasnim bataljonom. Takrat so Nemci zažgali velik bunker v Zastajcih, toda čisto po naključju. Bil je tak kot vsi bunkerji, prekrit s plohi, zemljo, vresjem in seveda s smrekico.

Toda nekemu Nemcu se je vdrla deska in pod seboj je zagledal bunker. Seveda so ga uničili. Tik pred hajko so lekarnarji sprejeli 32 zabojev dragocenega materiala, in tudi tokrat je spet odločila iznajdljivost. Vseh 32 zabojev so položili ob drevesa ali v kraške jame, jih prekrili s strešno lepenko, mahom, listjem. Nemci niso našli nobenega. V tej hajki so imeli »planjavci« tudi svojo prvo žrtev. Nemci so ujeli kurirja Antona Pintarja, ga odpeljali s seboj do Ilirske Bistrice, nato je za njim izginila vsaka sled. Tretji napad Nemcev na Loško dolino je bil 2. decembra 1944, toda tedaj je bila lekarna Planjava že v Čabru. Doživela je le še alarm.

Peter Božič

Ob dnevu Jugoslovanske ljudske armade

Naš vojak ima veliko zavest

Na svetu bi našli malo armad, ki so tako tesno povezane z ljudmi in celotnim družbenopolitičnim sistemom, kot je naša. Vsakodnevni obiski v vojašnicah in obiski vojakov v delovnih organizacijah, šolah, krajevnih skupnostih in drugje pričajo, da je JLA res ljudska. Številne krajevne skupnosti po vsej naši domovini se prav JLA lahko zahvalijo, da imajo nove vodovode, elektriko in telefone. Številne so s pomočjo naših vojakov posodobile ceste. Vojaki so mnogokrat priskočili na pomoč in pomagali jeseni pospraviti poljske pridelke. Mnogokrat so varovali vasi in polja pred vodno ujmo. Ne nazadnje pa se marsikateri naš občan lahko zahvali požrtvovalnemu vojaku, ki mu jo ob takšni ali drugačni priložnosti rešil golo življenje.

Posebno tesne stike z občani in kraji pa imajo naši graničarji. Narava njihovega dela je takšna, da pomoč krajanov nujno potrebujejo. Vendar pa tem lahko tudi veliko nudijo. Za to smo obiskali enoto, ki ji poveljuje Milomir Novaković in se o sodelovanju JLA s kraji pogovarjali s starešino Metod Staroverskim.

»Naša enota je zelo gibljiva in opravlja pomembno delo, to je varovanje meja. Ozemlje ob meji, ki ga pokrivamo, je zelo veliko. Kot vsi vemo,

so naše meje odprte vsem, ki prihajajo k nam s poštenimi nameni, hkrati pa zelo zaprte za tiste, ki imajo karkoli proti naši samoupravni socialistični družbi. Povsem jasno je, da sami graničarji ne bi mogli opravljati tega dela. V veliko pomoč so nam kraji, ki živijo v bližini meje. Zato imajo naše karavle zelo razvito sodelovanje s krajevnimi skupnostmi, v katerih živijo in delajo. V okviru tega pa imamo še posebej razvito sodelovanje z Lovskimi družinami, Planinskimi in Gasilskimi društvi in Gozdniimi gospodarstvi. Seveda pa ne smemo tu pozabiti na združeno delo.

»Kakšne koristi imate graničarji, na primer od sodelovanja z lovci?»

»Koristi so velike. Vsak lovec, ki vstopi v obmejni pas, se mora javiti naši enoti. Svetujemo mu, čemu naj poleg svojega dela posveti posebno pozornost. Naši vojaki ostanejo tu malo časa in se ne morejo spoznati s terenom tako, kot ga pozna lovec, ki mogoče že dvajset ali več let hodi po njem. Ponavadi poznajo vse skrite kotičke ali pa izvirne vode, ki niso vrisani na nobeni karti. Prav tako je tudi s planinci in oskrbniki posameznih planinskih postojank. Na voljo nam dajo podatke, ki so za nas neprecenljive vrednosti.

»Ali poleg sodelovanja pri

varovanju naših meja še kako drugače sodelujete s krajevnimi skupnostmi?»

»Vsekakor. Vsaka karavla ima načrt sodelovanja. Ta zajema od kulturnega do športnega sodelovanja. Poleg tega pripravljamo tehnične zbornice, kjer si kraji lahko ogledajo naše orožje. Sodelujemo pri obrambnem izobraževanju. Prav tako ni, ne v združenem delu ne v krajevnih skupnostih komiteja za SLO, v katerem ne bi bil član naš starešina. Sodelujemo pri organiziranju narodne zaščite in urimo njene člane pri ravnanju z orožjem. Naše starešine so tudi pri vsaki analizi stanja v posamezni krajevni skupnosti. Prav tako pa imamo zelo razvejano sodelovanje s šolami na našem območju. Za primer naj navedem naše sodelovanje z osnovno šolo Antona Tomaža Linhartarja v Radovljici. Naši vojaki in starešine jo večkrat obiščejo in učencem pripovedujejo o našem življenju in jim pokažejo orožje. Dosti je, da gredo v en razred, ker že isti dan vsa šola ve, kaj so vojaki povedali. Otroci izgubljajo strah pred orožjem in spoznavajo, da jim ni nevarno, če ga pravilno uporabljajo. Zelo dobro sodelujemo s krajevnimi odbori ZZB NOV. Ko pride nova generacija vojakov, pridejo borci in predstavijo kraj in opišejo njegovo vlogo med našo revolucijo. Borci pa se

zanimajo predvsem o novostih v vojaški opremi.

»Na območju, ki ga pokriva vaša enota, je nekaj mednarodnih mejnih prehodov, za to verjetno dobro sodelujete tudi z Milico in organi carine.»

»Z njimi sodelujemo zelo uspešno in nepretrgoma. Seveda se takšno sodelovanje še okrepi ob posebnem položaju na meji. Tu mislim predvsem na ilegalne prestopne. Večkrat se tudi sestanejo in proučimo dotedanje sodelovanje. Če ugotovimo, da so pomanjkljivosti, jih skušamo v najkrajšem času odpraviti. Vsakodnevno tudi izmenjujemo informacije, kar koristi tako nam kot njim. Seveda pa sodelujemo tudi drugje, predvsem na športnem področju. Skozi vse leto potekajo ta srečanja, največji poudarek pa jim damo ob dnevu graničarjev in dnevu JLA.

»Kako pa sodelujete z združenim delom?»

»Vsaka naša karavla sodeluje s približno sedmimi do osmimi organizacijami združenega dela. Izmenjujemo obiske, pripravljamo skupne proslave in športna srečanja. Ob naših praznikih nas obiščejo in skromno obdarijo. Pri teh obdaritvah smo se dogovorili za stabilizacijo, kar pa je v današnjih pogojih edino pravilno.

Bojan Kutarić

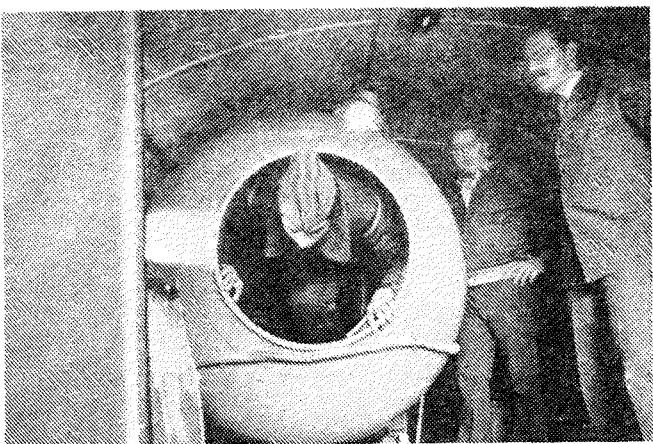
Tekmovanje mladih

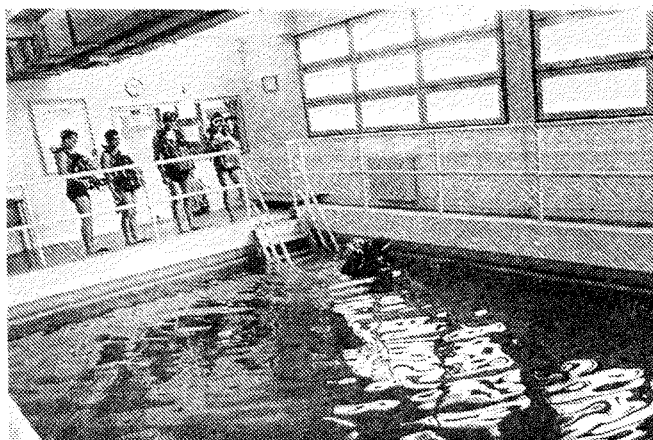
V Domu JLA v Ribnici so se mladi srečali na sklepem delu regijskega tekmovanja »Mladost v pesmi, besedi in spretnosti«. V predtekmovanju so nastopile ekipe, ki so jih sestavljali po trije vojaki in trije mladinci, iz občin Ljubljana Vič-Rudnik, Vrhnika, Grosuplje, Kočevje, Ljubljana Šiška in Ribnica. Po pismenih nalogah so se v finale uvrstile tri ekipe in sicer Ljubljana Vič-Rudnik, Kočevje in Ljubljana Šiška. Končni zmagovalci so postali ekipa Ljubljane Šiške, ki bo sodelovala tudi na republiškem tekmovanju.

Milan Glavonjić

Štiri desetletja dela in naporov

Preden gredo posadke s tanki v vodo, morajo najprej v dekompresijske komore, kjer se postopoma navajajo na povečan pritisk.

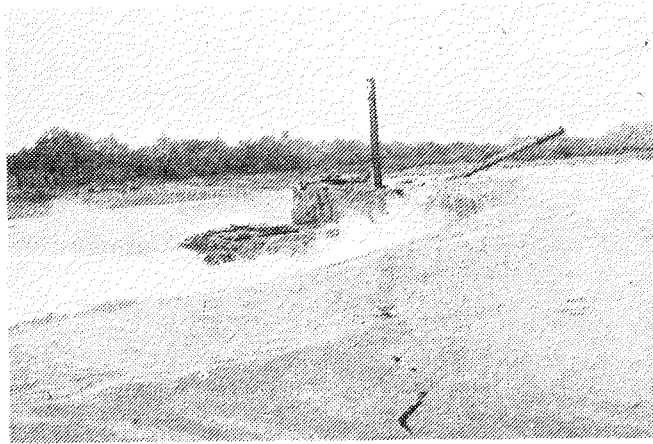
V velikih bazenih se tankisti urijo, kako ravnati v primeru, če njihovo vozilo zalije voda.

Od skromnih začetkov v narodnoosvobodilni vojni in revoluciji je naša armada prerasla v eno najsodobnejših na svetu. To smo dosegli z lastnimi napori in našim delom. Naše tovarne izdelujejo sodobno orožje, po lastni tehnologiji in iz domačih surovin. Tako kot želimo biti neodvisni od velikih sil na političnem področju, moramo biti samostojni tudi na vojaškem. Močna armada ni naša želja, ampak nas na to silijo razmere v svetu. Vsak dan smo priče neposrednega ali posrednega merjenja moči vojaških blokov s Sovjetsko zvezo in Združenimi državami Amerike na čelu. Geostrateški položaj Jugoslavije je takšen, da je zanimiv za obe veliki sili. To pa nas prisiljuje, da našo armado krepimo iz dneva v dan. Poleg sodobne oborožitve morajo biti pripadniki naše armade tudi idejnopolitično pravilno usmerjeni. Zato se temu namenja veliko pozornosti, saj je idejno pravilno usmerjen vojak porok, da bo jutri lahko opravil vsako nalogo, ki jo bo zahtevala obramba naše socialistične samoupravne neuvrščene domovine.

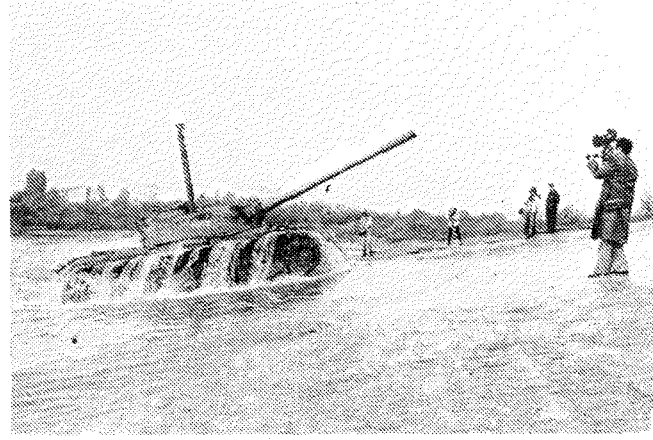
O strokovni usposobljenosti pripadnikov naše armade smo se lahko prepričali na enem od poligonov, kjer so se pripadniki tankovskih enot urili v premagovanju vodnih ovir po dnu. Tej fazi urjenja namenljajo v JLA precej pozornosti, saj bi v primeru vojne prehod vodnih ovir po dnu opravljali samo ponoči in le izjemoma po dnevi.

Tank in posadka sta pripravljena za prehod. Še nekaj trenutkov in nekaj ton težko vozilo bo odpeljalo proti vodni oviri.

Še nekaj trenutkov in tank bo izginil v vodnih globinah. Zveza s svetom bo cev po kateri prihaja sveži zrak in izhajajo izpušni plini.

Ovira je premagana. Posadka že lahko začne obstreljevati sovražnika. Tekst in foto: Bojan Kuntarić

Kdo je pred štiridesetimi leti razširil govornice o splošnem evropskem upor?

So bili uporniki res zapeljani? Poteptana slovesna obljuba, da se nobenemu udeležencu vstaje ne bo zgodilo nič hudega, če se vrne iz gozda domov -

Decembra 1941. leta je na Gorenjskem zavrelo. Začelo se je 12. decembra z briljantno zmago Cankarjevega bataljona, ki je v dvanajst minutni bitki na blegoški cesti na pobočju Mladega vrha v Selški dolini popolnoma uničil posebno policijsko enoto. Ubitih je bilo 45 policistov, 7 hudo ranjenih in le eden je odnesel celo kožo. Zato, da je lahko povedal policijskim in vojaškim funkcionarjem, kaj se lahko pripeti tistim, ki bodo zalezovali partizane.

15. decembra zvečer so se uporniške skupine napotile proti Nomnju in začele izvajati akcije. Zaradi izdaje in velike nemške premoči je vstaja usahnila že v jutranjih urah, ko so Nemci že začeli z represalijami. Zvečer istega dne se je začela množična vstaja na Dovjem in v Mojstrani. Na Dovjem so razorožili orožnike in na orožniški postaji zaplenili precej orožja in opreme. Nekaj ur pozneje so skušali prisiliti k vda-ji graničarsko enoto v Mojstrani, toda slednje je nekdo obvestil, da se pripravlja napad, zato so bili pripravljeni in napad odbili.

V Poljanski dolini se je upor razrašal iz dneva v dan po vaseh in borci Cankarjevega bataljona so skupaj z domačini več dni vodili ogorčene boje po hribih in hribovskih vaseh.

Poveljnik angažiranih sil za Gorenjsko orožniški polkovnik Handl je 22. decembra 1941. leta opozoril vse policijske enote in orožniške postojanke na izvajanje varnostnih ukrepov posadk. Takole piše:

»V zadnjem tednu se je začelo na tukajšnjem ozemlju dobro organizirano, bliskovito uporniško gibanje. V zvezi s tem je bilo pričakovati, da se bodo tukajšnji policijski organi primerno seznanili s položajem in ukrenili vse, kar smo že večkrat ukazali, da zavarujejo sebe in službene postaje...

Med zadnjimi dogodki so banditi presenetili 2 orožniške neke tukajšnje postaje pri večerji v gostilni, komandirja orožniške postaje M. Kazianka pa celo na službenem mestu (to se je zgodilo na Dovjem; opomba pisca). Vse tri so ujeli, ne da bi se mogli kakorkoli braniti. Banditi so orožnike odpeljali s seboj in le srečnemu naključju je pripisati, da jim je drugi dan, po 24 urah, uspelo pobegeti (podatek ni točen. Uporniki so orožnike izpustili, ker so Nemci zagrozili s požigom vasi Dovje in pobjem vaščanov; opomba J. Vidice).

Tem orožnikom so ukradli orožje, med drugim 1 brzostrelko, plašče in službene izkaznice, pa tudi pisalni stroj, perilo itd...

V nadaljevanju opozarja Handl policijo in orožnike na previdnost, ker se lahko zgodi, da bodo partizani uporabili nemške uniforme in dokumente.

Istega dne orožniški kapetan Berger iz Kranja obvešča:

»V noči na 19. 12. 1941 so komunisti vdrl v prostore orožniške postaje v Poljanah

v času, ko so bili vsi orožniki poklicani v Kranj. Odnegli so poleg drugih predmetov tudi 8 do 10 popolnih orožniških uniform. Pričakovati je, da bodo komunisti izkoristili ukradene uniforme in je zato potrebno, da so vsa poveljstva zelo previdna...

O poteku uporov v omenjenih krajih na Gorenjskem je bilo že veliko napisanega, zato želim spregovoriti o nekaterih dokazanih dejstvih, o katerih sicer raje molčimo.

16. decembra zvečer je v hišo kmeta Pavleša v Mojstrani vstopil 50-letni Janez Hlebanja, znan gorski reševalec in vodnik ter glasno rekel: »Daj mi požirek žganja, da bom bolj korajžen.« Po prvem požirku je kot obad zapil oči v Pavleša (v tej hiši so se tistega večera zbirali uporniki, ki so potem odšli v napad na graničarje), očitno si je nečesa domislil, in nadaljeval: »Ti imaš v hlevu državnega junca. Veš, nočjo se bomo uprli, Hitler bo jutraj na kolenih. V počasti-

Janez Hlebanja

tev zmage bomo zaklali junca in ga na raznju spekli sredi vasi. To bo veselje! Do novega leta ne bomo več delali.

V Mauthausnu so imeli star valjar, ki ga je poganjal premog. Poveljnik taborišča ni maral, da bi za valjar uporabljal kurivo, raje so za vleko izbrali internirance. Vpregli so 40 internirancev, ki so jih razvrstili v kolono po dva. Valjar je bil privezan za kleno vrvo, na katero je bilo pritrjenih 20 palic druga za drugo. Na vsako stran sta k palici stopila po dva interniranca, skupno torej 20 parov, ki so vlekli valjar. Z bičem so tepli vse, ki niso dobro vlekli. Bili so v coklah, ki so se rade zmuznile z noge. Stražarji niso dovolili, da bi si jih spet nataknili. Bosi so morali vleči naprej po zdrobljenem kamenju, da so imeli do kosti razmesarjena stopala. Dan za dnem so pri tem valjarju umirali ljudje. V vpregi je bil tudi Janez Hlebanja iz Mojstrane. V nekem trenutku je kapo opazil, da Janez premalo vleče za palico. Zato ga je z lopato tako močno udaril po tilniku, da se je zgrudil mrtev.

Jeseniški prvoborec Ivan Vovk-Živan, eden od voditeljev vstaje, se spominja: »Mene in Slovenka je Polde Stražisar s Cimkovega rova na Potoki (pred Jesenicami) poslal na Dovje, rekoč, da je tam nekaj fantov, ki bi radi šli v partizane. Ko pa sva zvečer prišla na Dovje, so bili že vsi pripravljeni na upor. Zelo sem se začudil, ko me je pri Pavlešu v Mojstrani eden izmed upornikov vprašal, kje je tovarnjak, ki bo pripeljal orožje.«

V tistih odločilnih trenutkih je bila prva misel organiziranih članov OF in partije, kje dobiti orožje. S to mislijo sta se ukvarjala tudi 36-letni Jože Pečar (oče pred leti znane smučarskega skakalca) in 44-letni Pavel Krznarič, tovarniška delavca. Mahnila sta jo naravnost k državnemu lovcu Janezu Koširju, drugo sta staknila še neke drugje, tako da sta bila oba oborožena. Preden je odšel na zborni mesto k Pavlešu, je Krznarič dejal ženi: »Dobro me poslušaj: ko bo ura deset, boš zaslišala plat zvo- na, v tovarni bo zatulila sirena in na vrhu Mežaklje bo zagorel kres. To bo znamenje za splošni napad na Hitlerjevo trdnjavo, ki jo bomo še nocoj porušili.«

Ob desetih je Krznaričeva žena Stanka zaman prisluškovala, kdaj bo zaslišala zvonjenje. Upor je kmalu krenil v drugo, nepredvideno smer.

Jožeta Pečarja so na jeseniškem gestapu tako mučili, da si je v zaporu sam vzel življenje. Krznarič pa je avgusta 1942. leta umrl v Dachau.

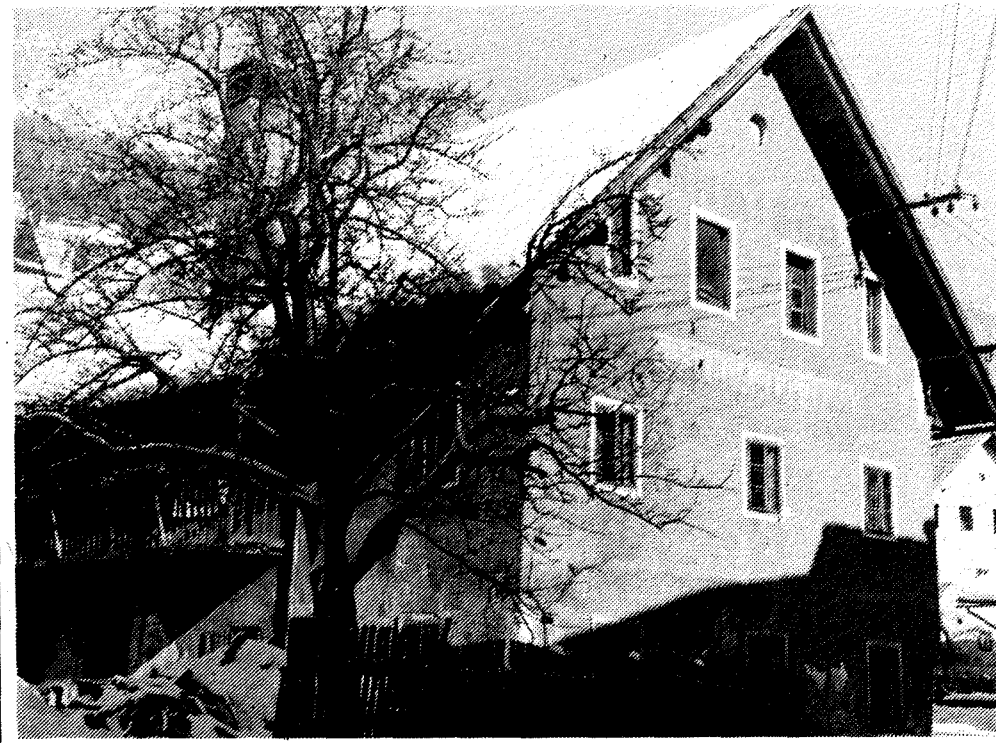
Dr. Miha Potočnik se tistih dni takole spominja: »Po akciji na most čez Belco, ki smo ga požgali, smo se vsi Belčani zbrali v naši hiši pri Smrčarju. Tu so potem nekateri pripovedovali, da je za ta dan organizirana in napovedana splošna vstaja po naši deželi in da so se povsod dvignili ljudje nad Hitlerja. Nekdo je celo pripovedoval, da je to splošna evropska vstaja, ki bo v nekaj dneh pomedla s fašizmom. Tako, da bomo torej samo za kratek čas stopili v 'breg za plot', ker bo vojne tako ali tako v nekaj dneh konec.

Ponoči smo odšli v gozd na Belco in po strminah Pogorišča ter raznih ovinkih že z dnevom prispeli v smer Vrse v Karavankah, kjer je bilo skupno zbirališče po senikih. Na teh rovtih je bila že zbrana skupina z Dovjega, ki je likvidirala orožniško postajo in zasekala cesto ter železnico proti Jesenicam. V koči poleg senika so bili tudi vsi trije ujeti žandarji.

Tu sem prvokrat srečal partizana s titovko in peterokrako zvezdo, dobro oboroženega s pištolo in bombami. Bil je tovariš Slovenko.

Na rovtih na Vrseh se nas je zbralo kar blizu sto. Tovarjši so vedeli povedati, da je podobna skupina Mojstrančanov po napadu na graničarsko postojanko na Velikem bregu odšla na Mežakljo. Pripovedovali so, da je upor izbruhnil tudi na Jesenicah, v Bohinju in drugih krajih. V prvih jutranjih urah je bilo razpoloženje izvrstno, veselje nad uspešnimi akcijami prav iskreno in ognjevit.

Razvstili smo se po svilih. Kuharji so kuhali čaj, spet drugi so napravljali drva, nekaj pa jih je celo odšlo na lov na gamsa. Naše zaloge hrane so bile komaj zadostne za prvi dan. Na Vrseh je bilo že meter suhega snega; udarili smo se do pasu. Bilo je zelo mraz, da je ščipalo v lica, nos in ušesa. Z Dovjega do Vrs je bila široka in seveda daleč vidna gaz. Zato smo imeli pod rovti na gazi stražo, ker Nemcem ne bi bilo težko, da bi po sledi prišli do taborišča. Seveda

Gostilna Blažej, v kateri so dovški uporniki 16. decembra 1941 zvečer razorožili orožnike

smo računali s tem, da bodo prej ali slej prišli, saj pri zasekah na cesti in železniški progi ni ostal nihče, da bi jim branil odstranjevati ovire in očistiti prehod.

Bili smo pomanjkljivo oboroženi. Vsa množica mož in fantov, ki se je tu zbrala, ni premogla več kakor kakih deset z raznih vetrov prinesenih pušk. Tudi nabojev za puške je primanjkovalo. O kakem mitraljezu ali brzostrelki sploh ni bilo govora (ena je bila pri mojstranških upornikih na Mežaklji). Ljudje so začeli godrnjati, češ da jim je bilo pred akcijo rečeno, da je orožja dovolj in da bo vsak dobil vsaj puško. Uporniki so zahtevali orožje. Slovenko in drugi smo skušali ljudi tolažiti in pomiriti, vendar se je občutek tesnobe in nemoči pred sovražnikom, če bi nenadoma prišel in napadel neoboroženo množico, nezadržno širil. Slovenko je pojasnjeval, da orožja trenutno ni v bližini. Na razpoloženje so vplivali tudi mraz, globok sneg, sledovi v snegu in pomanjkanje hrane. V srca je počasi, toda vztrajno začelo prodirati malodušje. K temu so prispevale tudi slabe novice iz doline. Žene so prihajale po svoje može in jih pregovarjale, naj se vrnejo domov. Zvedeli smo, da so vas zasedli nemški vojaki.

Popoldne je na Vrse prišlo odposlanstvo starejših mož in gospodarjev, ki so nas na vse načine pregovarjali, naj izpustimo orožnike žive na svobodo. Prosili so nas, naj na ta način rešimo v šoli priprte talce. Odposlanci so povedali, da je vas obkoljena, bencinske cisterne pa že pripravljene na požig vasi.

Omenili so, da v takšnih razmerah niti od daleč ni mogoče misliti na to, da bi lahko iz vasi dobili kakršnokoli hrano ali pomoč.

Zupan Winzig (nekdanji dolgoletni ravnatelj cementarne v Mojstrani, sicer trd Nemeč, toda med ljudmi na glasu kot pravičen in pošten mož, je razglasil, naj se vsi, ki so odšli v gozdove, vrnejo. Vsem je jamčil za življenje in prostost. To mu je obljubil novi gauleiter dr. Rainer. Tako so se na Vrseh vrstile osupljive novice. Nekaj ljudi

se je že prvi dan vrnilo v vas.

Na posvetovanju smo sklenili, da orožnike odpeljemo nazaj v vas...

Želim razčistiti vprašanje, ki kot senca spremlja ta zapis: Kdo je prebivalce obvestil, da bo izbruhnila splošna evropska vstaja proti nacizmu in fašizmu. Če bi to geslo naprtili vodstvu OF in partije za Gorenjsko, bi lahko sklepali, da so bili ljudje res zapeljani.

Danes se skoraj čudno sliši, da so ljudje verjeli v splošno evropsko vstajo zasužnje-nih narodov in držav, čeprav so nemške enote prodrle do Moskve. To dejstvo si lahko razlagamo le tako, da človek v trpljenju rad sprejme vsako novico, ki obeta boljše čase. Slovenci in drugi zasužnjeni narodi smo hudo trpe-

li. Nenehne grožnje, streljanje talcev, izseljevanja in nabito polni zapori domoljubov so bili ob zaničevanju človekove svobode in pomanjkanju osnovnih življenjskih potrebščin plodno zemljišče za vsako vest, ki je obetala skorajšnji konec vojne in s tem trpljenja.

Odločno je treba povedati, da vodstvo OF na Slovenskem ali Gorenjskem nikdar ni trdilo ali širilo vesti, da bo izbruhnil splošni evropski upor proti Hitlerju. Nasprotno, vodstvo OF je opozarjalo, da bo boj težak in vojna dolgotrajna. Zato je že oktobra 1941 »Slovenski partizan«, časopis glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, objavil članek z naslovom: Kako bomo prezimovali. V tem sestavku so natančna

Pripadniki osvobodilne fronte vrnite se!

Pa, da ste rodom iz Kranjskega, Untersteiermarke, iz Bosne ali Macedonije, vrnite se na moj poziv.

S tem si ohranite življenje, dobro se bo ravnalo z Vami in zopet boste dobili dela in kruha.

Mnogi od Vas so se v zadnjih tednih že vrnili, siti so bili življenja preganjanj, podenih in stalno zasledovanih.

Vaša borba je nesmotna! Prebivalstvo se s studom odvrača od Vas, govori o Vas samo še kot o rokovnjaci in klatežih.

Ostanek pri tolpah je sigurna smrt!

Vrnitev je ohranitev življenja!

Javite se pri najbližji policijski, orožniški ali Gestapo-postaji!

Der Höhere ff- und Polizeiführer im Wehrkreis XVIII
gez. RÖSENER
ff-Gruppenführer, Generalleutnant d. Polizei

navodila, kako naj se partizani pripravijo na prezimovanje in kako naj si pozimi uredijo taborišča.

Po spominih Ivana Vovka Živana je bilo takole: Stane Bokal, ki je pripravljaj vstajo v krajih med Pokljuko in Jelovico (po gorjanskih vaseh, na Koprivniku, Gorjuši in drugod), je med vstajo v Bohinjskem kotu poslal s Pokljuke Poldetu Stražisarju obvestilo, da je že začel z vstajo in naj začno še drugod. Pismo sporočilo je šlo prek komiteja KPS za jeseniško okrožje, ki je bilo v Kavalarijem stanovanju na Javorniku. Tu sta ilegalno živela sekretar Viktor Kežar in član komiteja Karel Preželj. Pismo sta prebrala in ga poslala naprej Stražisarju na Cimpkov rovt nad Potoki. Obenem sta takoj poslala Marjana Kavalarija v Mojstrano in na Dovje, da tamkajšnje aktiviste OF in člane partije obvesti o uporu. Marjan je bil član jeseniškega komiteja, vendar je še živel legalno in delal v železarni. Vsa navodila komiteja za jeseniško okrožje za Dovje in Mojstrano je sprejemal Janez Pavlovčič.

Zdaj že pokojni Pavlovčič mi je pred nekaj leti pojasnil: »Dan pred vstajo je prišel Marjan Kavalar k meni na dom. Pripeljal se je s kolesom. V vasi je bilo že pripravljenih 12 fantov, da gredo v partizane. Kavalar je prinesel sporočilo komiteja za jes. okrožje naj izvedemo splošno mobilizacijo moških od 18. do 50. leta starosti. V navodilu je bilo rečeno, naj na Belci uničimo cestni most, prekinemo naj telefonske zveze, požagamo drevje na cesti in železniško progo itn.

S Kavalarjem sva najprej šla k Viktorju Janši na Dovje, nato pa še h Krznariču in Pečarju v Mojstrano, da sva jih seznanila z navodili za upor. Kavalar je rekel, da se bo splošni upor začel 16. dec. zvečer. Poudaril je, da se bodo povsod uprli in da bo na Dovje prišlo nekaj partizanov, ki bodo vodili upor.

Tako je bila beseda »povsod« napihnjena do evropske razsežnosti. Ljudje so Hitlerjev napad na Sovjetsko zvezo radi primerjali z Napoleonovo pustolovščino v Rusiji in njegovo usodo napovedovali Hitlerju.

»Ruska zima, ki je premagala Napoleona, bo zlomila tudi Hitlerja,« so govorili ljudje. »Rusi so pred Napoleonom sami zažgali Moskvo in to je zlomilo moralo francoske vojske.«

Tako je Bokalovo obvestilo jeseniškemu komiteju o vstaji v bohinjskem kotu dobilo v zgornji savski dolini popačeno obliko. Niso bili redki, ki so se v resnici čutili zapeljane. Ko je po uporu nacistična propaganda razglašala: »Vrnite se iz gozdov na svoje domove! Nič se vam ne bo zgodilo, ker ste bili zapeljani,« je bil marsikdo speljan na tanki led. Slovenko je na Vrseh, zbornem mestu upornikov, zaman rotiti fante in može, naj v hriboh ostanejo vsaj tisti, ki so neposredno sodelovali pri požigu cestnega mostu, pri razorožitvi orožnikov in podiranju drevjes. Žal so bila vsa prepričevanja, da se bodo Nemci masčevali, zaman. Na te besede

se je marsikdo – žal prepozno – spomnil v begunjskem zaporu, v Dachau ali Mauthausnu.

Zradi sodelovanja v vstaji so Nemci na Dovjem, v Mojstrani in na Belci aretirali 82 upornikov. 12. februarja 1942. leta so v Dragi ustrelili devet udeležencev vstaje. Jože Pečar pa je storil samomor. Sedemnajst udeležencev vstaje je umrlo v zloglasnih koncentracijskih taboriščih. Večina je bila potepana slovesna obljudba, da se nikomur, ki se sam vrne domov, ne bo nič hudega zgodilo. Mnogim udeležencem se še danes poznajo sledi bičanja.

Za zaključek naj omenim še dva primera, ki jih ne smemo pozabiti.

10. februarja 1942. leta je bil mojstranski župan Winzig na sestanku županov radovljanskega sreza. Tu je zvedel, da bodo čez dva dni v Dragi ustrelili devet domačinov, udeležencev decembrske vstaje. Wingziga je ta vest tako pretresla, da je razburjen in močno razdražen prišel nazaj v Mojstrano. Z družino je stanoval pri Tilešu. On, ki je verjel v nemško čast, v častno besedo, je sedaj spoznal, da Hitlerjeva vojska in Himmlerjeva policija nimata časti. Tilešovi so mi pripovedovali, da je Winzig vso noč hodil po sobi gor in dol ter preklinjal »častno besedo«. Bilo mu je hudo, ker je sam hodil od hiše do hiše in zagotavljal, da se nikomur ne bo zgodilo nič žalega, če se fantje vrnejo na domove. Saj mu je to obljubil sam gauleiter dr. Rainer! Čutil se je sokrivega za smrt sovaščanov. Tega ni mogel prenesti. Zjutraj ob šestih ga je zadela kap. Ko so v Dragi streljali udeležence vstaje, je Winzig že ležal na mrtvaškem odru.

Velicasta epopeja naše revolucije je januarja in februarja 1942. leta zapisala tudi naslednjo viteško žrtev. Na Dovjem so živeli trije Janezi Skumavci: Janez Skumavc, Surkov, Janez Skumavc, Srakarjev, Janez Skumavc, Petrov, na Belci pa še Janez Skumavc, Jurčev. Vsi štirje so bili udeleženci decembrske vstaje. Pri zasliševanjih so ta enaka imena in priimki gestapovce tako morila, da nikdar niso vedeli, o katerem Janezu Skumavcu je beseda.

Med mučenjem je Janez Skumavc, Surkov, kmalu spoznal, da se bodo Nemci hudo masčevali zaradi dogodkov na Dovjem in v Mojstrani. Kadarkoli je bila na zasliševanjih beseda o tem ali onem Janezu Skumavcu, je Surkov Janez prostovoljno prevzel nase breme, z njimi pa tudi udarce biča in druga mučenja.

Med ustreljenimi v Dragi je bil tudi Surkov Janez, ki je s svojo smrtjo rešil druge tri Janeze Skumavce, ki so vojno preživeli.

Decembrski upori 1941. leta na Gorenjskem so močno odjeknili v vseh krajih Slovenije in še dlje. Preprečili so nemški načrt, da bi z Gorenjske izselili na tisoče družin. Nemške okupacijske oblasti so zahtevale okrepitve v času, ko so potrebovali svežih enot na ruskem bojišču in drugih žariščih zasujenja, a uporne Evrope.

Jože Vidic

JOŽE AŽMAN

Rodil se je v Nomnju leta 1888. Član KP je bil od leta 1920. Bil je udeleženec železniške stavke in zato odpuščen z dela. Zaradi politične aktivnosti so ga stalno preganjali in ga večkrat zaprli. Leta 1941 je odšel v ilegalo. Padel je v prvi hajki leta 1941.

STANE TOMAZIN-IZIDOR

Rojen je bil v Nomnju. Partizan je bil od leta 1943. Padel je pred osvoboditvijo.

JOŽE ZUPAN

Rodil se je v Nomnju. V partizanske vrste je stopil leta 1944 in je v boju padel.

PETER ZUPAN

Bil je Nomenjčan. Član Skoja je postal leta 1938. Pred vojno je sodeloval z Ažmanom in Zupanom. Udeležil se je upora. Po aretaciji leta 1942 so ga odpeljali v Begunje, kjer so ga po zverinskem mučenju leta 1942 ustrelili kot talca.

JANEZ ŽNIDAR

Rodil se je leta 1920 v Nomnju. Član SKOJ je postal leta 1938. Udeležil se je upora in bil 1942. leta aretiran. Odpeljali so ga v Begunje. Marca 1942 so ga ustrelili kot talca v Dragi.

Nomenjci v Bohinjski vstaji

Stirideset let je minilo od takrat, ko je tudi v bohinjskem kotu izbruhnila vstaja. Ni prekipela čez noč; zanjo je bil potreben čas. Odpor proti Nemcem je v ljudeh rasel iz dneva v dan. V Bohinju so bili številni sestanki, posebno pred vstajo, ko je bilo treba določiti datum zanjo. Toda načrtovani 14. december v bohinjskem kotu ni rodil vstaje. Naslednjega dne so se na Gorjušah zbrali može, pripravljeni za upor. Začela se je mobilizacija vaščanov. Med organizatorji vstaje so bili Tomaž Godec, Stane Zagar in Alojz Pintar-Gošar, ki še danes zna povedati o tistih burnih dneh. Orožje je bilo zbrano, naloge razdeljene. In potem... 16. december 41... začelo se je – Bohinjska vstaja!

V spomin nanjo in na vse tiste, ki so iz njihovega rojstnega kraja sodelovali v tej epizodi upora na Gorenjskem, so Nomenjčani zbrali kar največ podatkov o ljudeh, ki so tako neustrašno stopili v bran svoje rodne zemlje. Ganljivo je bilo, kako so domačini s solzami v očeh brskali po starih dokumentih in med njimi iskali že orumenele fotografije borcev, s prijetnim občutkom, da junaštva in žrtve njihovih bližnjih vendarle niso pozabljene.

JOŽE ŽNIDAR

Rojen je bil leta 1918 v Nomnju. Leta 1941 se je udeležil upora. Februarja 1942 so ga aretirali in ga odpeljali v Begunje. Leta 1942 so ga ustrelili v Dragi.

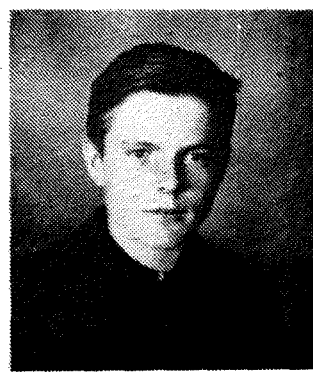
MIRKO AŽMAN

Rodil se je leta 1922 v Nomnju. Leta 1938 je postal član SKOJ. Udeležil se je upora v Nomnju. Leta 1941 so ga aretirali in ga marca 1942 ustrelili v Dragi.

JANKO FAJFAR

Doma je bil iz Nomnja. Rodil se je leta 1907. Udeležil se je upora. Leta 1942 so ga aretirali in ga odpeljali v Begunje. Od tam je moral v Mauthausen, kjer je še isto leto umrl.

IVAN JURGEC

Rojen je bil leta 1921 v Nomnju. Leta 1938 je postal član Skoja. Sodeloval je pri uporu. Leta 1942 so ga aretirali. V Mauthausnu je umrl nasilne smrti.

JOŽE STARE

Doma je bil iz Nomnja, kjer se je rodil leta 1917. Leta 1942 so ga aretirali in ga odpeljali v Begunje, od tam pa v Dachau in potem v Mauthausen, kjer je leta 1942 umrl.

ANDREJ BURJA

Rodil se je v Nomnju leta 1896. Sodeloval je pri uporu. Februarja 1942 so ga odpeljali v Begunje, od tam pa v Dachau, kjer je umrl.

MIHA KAVS

Rojen je bil leta 1900 v Nomnju. Sodeloval je pri uporu. Leta 1942 so ga po aretaciji odpeljali v Begunje, od tam pa v Dachau, kjer je umrl.

JOŽE JENSKO

Rodil se je leta 1926 v Nomnju. Bil je partizan v Cankarjevi brigadi od leta 1943 in je v borbi padel.

JANEZ SUŠNIK

Rodil se je leta 1910 v Nomnju. Leta 1942 so ga aretirali. Marca 1942 so ga po zverinskem mučenju ustrelili v Dragi. Z borci je sodeloval od junija 1941.

JANEZ SUŠNIK (Mihovec)

Rojen je bil 1879. Z družino so ga odpeljali v Begunje, od tam pa v nemško taborišče Poskau, kjer je umrl.

JANEZ ZUPAN

Rojen je bil 18. 8. 1889 pri Stari Fužini v Bohinju. Član KPJ je bil od leta 1919. Leta 1920 se je udeležil stavke železničarjev, zaradi česar je bil zaprt. Julija 1941 je stopil v ilegalo. V prvi hajki avgusta 41 je bil ranjen in so ga odpeljali v Begunje. Ustrelili so ga kot talca v Spodnjih Gorjah avgusta 1941.

HELENA ZUPAN-LENKA

Rodila se je aprila leta 1913 v Spodnjih Gorjah. Oče je bil 16. decembra 1941 je bil njen dom požgan. Odpeljali so jo v Begunje, kjer je ostala do januarja 1942. Maja 1942 so jo ponovno zaprli v Begunje, v avgustu pa v Auschwitz, kjer so jo septembra upeljali v krematorije.

Cvetana ni dočakala svobode

Letošnjega šestnajstega decembra bi bila Zora Tuta-Cvetana stara 57 let, a je umrla že na pragu svojega dvajsetega leta. Ni je zadela sovražnikova krogla, ubila se je 17. novembra 1944 med nemško hajko v prepadu ob Tolminki.

Nemci v Tolminu so se odpravili na enega svojih zastraševalnih pohodov v Čadrg. Na pohodu so ujeli kurirja Janeza Lebana in Matija Brešana-Matka in ju gnali uklenjena pred sabo. V Čadrgu so zažgali šolo, vdirali v hiše in se končno vrnili z ujetnikoma v Tolmin. Ko so to zvedeli ilegalci okrajnega komiteja KPS in okrajnega narodnoosvobodilnega odbora za Tolminsko, ki so bili že od septembra v Gričih pod Rdečim robom, se niso počutili več varne. Bali so se, da bodo Nemci prisilili ujeta partizana k izdajstvu, zato so se odločili, da se takoj vsaj za nekaj dni umaknejo skozi Zadlazar Čadrg v Tolminske Ravne.

V Podlogu so čakali, da se zmračí, nato so krenili čez Ozidje po stezi proti Lazu. Bilo jih je devetindvajset, med njimi tudi Zora Tuta-Cvetana, ki je bila zadolžena za agitacijo in propagando. Doma je bila iz Ušnika pri Ciginju.

V vaškem odboru OF si je nadela ilegalno ime Cvetana in bila zadolžena za agitprop, kot smo tedaj rekli. Raznašala je letake, prenašala pošto in vzdrževala zvezo s kurirji. V jeseni 1943 je bila sprejeta v SKOJ, naslednje leto pa v KP. Kmalu je postala član rajonskega odbora. Da bi se izognila aretaciji, je odšla

Zora Tuta-Cvetana

maja 1944 v ilegalo – na okrajni komite KPS za Tolminsko, njena sestra Pepca pa v Briško-beneški odred.

V koloni je bila Cvetana nekje v sredini. Na čelu kolone je bil predsednik okrajnega NOO Andrej Kavčič-Kovač s pripravljeno brzostrelko v roki, za njim Pepca Rutar-Kira, potem pa je bil manjši presledek do glavnih kolone. Hodili so molče. Pred hudourniško grapo Grosalca so postali še previdnejši, ker so pričakovali zasedo. Vendar so tu srečno šli mimo. Druga nevarnost je bil Laz, zaselek na strmih brdu nad Tolminko. V Tolminu je prav tedaj odbila ura enainvajset. Kovač je pod Brdarjevo hišo opazil premikajoče se sence in je dal Kiri z roko znak, naj se vrže na tla. Prav takrat je naden slij razsvetlil vse naokoli (zavezniški so ravno bombardirali most v Kanalu) in Kovač je pred sabo zagledal dva vo-

jaka v čeladah in z mitraljezom. Užgal je prvi po zasedi in planil nazaj, kajti z ognjem so odgovorile vse nemške zasede v okolici in nabijale v smeri proti Čadrgu še pozno v noč. Ob prepadu Grosalca je bilo še posebno nevarno. Prav ta kraj je bil usoden za Cvetano. Ko je vso okolico razsvetlila nemška raketa, so se vsi vrgli na tla. Cvetani pa je zmanjkalo trdnih tal. Franc Zadlašček-Zastenar, ki je bil prvi za njo, ji je hotel pomagati, a ni mogel preprečiti strašne nesreče.

Tovariši pa so bežali, se spotikali, padali... Zadnji se je umikal Kovač in se spotaknil ob ranjenca na tleh. Bil je Jože Šorli iz Žabč, ranjen v glavo. Pomagal mu je, da sta prišla na Ozidje. Tam so mu Ivancetovi nudili prvo pomoč, kajti do bolnice pod Osojnicjo je bilo še daleč; nato sta se zatekla v jamo pod vas. Tu ju je našla zjutraj še

Kira. V tisti sili na Lazu ni našla prave steze, zašla je globoko k Tolminki in se umikala ob njeni strugi navzgor.

Ostali so se zbrali blizu Pologa, v strahu za življenja starih tovarišev, ki so jih pogrešali. Ko so zagledali vračajočo se trojico, je zavladalo veselje, a le za hip, kajti Cvetane ni bilo.

Partizan Alojz Rutar-Svečan in Jože Rutar-Kvirin sta se brž napotila po stezi proti Grosalci, s čadrske strani pa je prišel iskat ponesrečenko aktivist Ivan Rutar-Tisa. Kmalu za Konto so odkrili sled nesreče. V velikem ovinku in s težavo so prišli na dno skoraj stometrskega prepada. Tam je na tleh negibno ležalo truplo mladega dekleta. Njen nahrbtnik in en čevljev pa so našli še nižje ob Tolminki. S težavo so Cvetano prenesli do Jakčeve senožeti. Domačini na Lazu so ji potem napravili krsto in obvestili njene domače. Proti večeru so jo pokopali. V grob so dali stekleničko z njenim imenom. Poleg domačinov se je pogreba udeležila tudi sestra Anica.

22. oktobra 1945 so Cvetano pokopali na domače pokopališče. Dolg sprevod se je vil mimo Dantejeve jame skozi Zatoimin in Tolmin proti volčanskemu mostu čez Sočo. Tu je bila meja med cono A in B in zavezniški vojaki so z nezaupanjem opazovali tolikšno množico ljudi; pogrebni sprevod so zadržali za celi dve uri. Šele po teh zapletljajih je Cvetana na volčanskem pokopališču našla svoj mir.

Rafaella Dolenc

Ljubezen do partizanskih viž

Letošnjo jesen je bilo na Pokljuki veselo kot že dolgo ne. Nekaj nad 3000 ljubiteljev narodnih in partizanskih pesmi je prisluhnilo vižam na diatoničnih harmonikah harmonikarjev-amaterjev ki so se srečali na tradicionalnem že 11. tekmovanju harmonikarjev.

Štefka Škulj je doma iz Dravelj, sicer pa je članica društva invalidov občine Ljubljana Šiška. Med izletom v Ptuj, ki so ga organizirali šišenski upokojeanci in OK ZSM ob tradicionalnem že »V. tednu upokojencev« je bila med upokojenimi tudi Škuljeva s svojo diatonko.

»Ljubezen do harmonike me je prevzela že v zgodnjih otroških letih. Stara sem bila 11 let, ko mi je mati kupila ustno harmoniko, in ker je tudi sama poznala skrivnost, kako iz harmonike izvabiti prijetno vižo, sem kaj kmalu vzljubila ta glasbeni instru-

bi na kakršnokoli prirediti.«

Tako je bilo tudi v Ptuj, saj smo se sami prepričali kolikšna je njena ljubezen do diatonke. Viže, predvsem partizanske, ki jih izvablja iz svojega instrumenta, so enkratne.

Tekmovanja na Pokljuki se je udeležila tudi Škuljeva. Osvojila je prvo mesto v partizanskih vižah in drugo v narodnozabavnih. Dobila pa je tudi prehodni kip harmonikarja.

»Kip harmonikarja, ki sem ga dobila na tekmovanju mi pomeni mnogo. Čeprav je bila huda konkurenca, pa tudi precej treme vmes, priznam, da sem se potrudila. Ni mi žal, tovrstnih tekmovanj se bom še udeležila.«

Letošnjega tekmovanja harmonikarjev, ki ga je priredilo tamkajšnje turistično društvo, se je udeležilo 5 ekip in 37 že uvrščenih har-

ment, z njim pa tudi domače pesmi, predvsem partizanske.

Igranje na harmoniko je del mojega vsakdanjika. Presrečna sem, ko me kdo pova-

monikarjev, kip harmonikarja pa je podelil domicilni odbor borcev Prešernove brigade, tekmovanje pa je izzvenelo pod geslom »Po zdrav s planin«.

J. Č.

Tone Kebe

Notranjski padli in umrli prvoborci

Jože Krajc je bil dober tovariš in nikoli ni prišel z nikomur v spor. Zelo se je izkazal ob neki zbiralni akciji za vdovo oficirja, ki je zaradi nezakonite porabe denarja napravil samomor. Rekel je, saj žena ni kriva...

Od 1928. do 1935. leta, ko je Jože Krajc služboval na podmornici »Osvetnik«, lahko rečem, da so bili samo trije mornarji, izmed štiristotih, pripravljeni žrtvovati svoja življenja za socializem, in sicer: Jože Krajc, Ante Dugančič in Žarković...

Jože Krajc je postal član KPJ leta 1933 (podatek iz pomorskega muzeja Piran) in prepričan sem, da so bili v prvi celici pod-

morniške flote še: Viktor Leskovar, Ante Dugančič, Kopinčič, Rojc, Leontič, Žarković in drugi...

Na žalost je Jože Krajc mislil preveč »na glas«, ko je nekega dne v letu 1935 v Mandalinu sam odšel v mesto. To mesto je bilo poznano po zagrizenih orjunaših. Neki fanatik je poklical patroljo, ki je Krajca aretirala zaradi komunistične propagande. Obsojen je bil na štiri leta zapore. Odsedel je nekaj več kot leto dni zapore in je bil zaradi intervencije nekega višjega funkcionarja pred časom odpuščen. Baje so mu po odpustu iz zapore vrnili čin mornariškega narednika, kar sem bral v nekem vojaškem službenem listu. Seve je bil za vedno odpuščen iz mornarice...

Tako o Krajcu Marin Šimera iz Reke.

Franc Krajc, njegov nečak, pa trdi, da je bil stric aretiran leta 1936 kot narednik vodnik. Naj bo tako ali drugače Jože Krajc je za svoje ideje žrtvoval dober mornariški poklic in si je uničil kariero.

Med španskimi prostovoljci

Po predčasnem odpustu iz zapore je odšel v Francijo k svoji ženi Francozinji, ki je s sinom Robertom živel v Nantesu. Začasno se je zaposlil pri trgovski mornarici v Marseillu. Kmalu se je kot prostovoljec odzval klicu španske republikanske armade in se bojeval na okopih tuje dežele za interese delovnega ljudstva vsega sveta. V španski vojski se je izkazal kot hraber borec in je napredoval v čin poročnika. Okusil je vse zlo državljanske vojne in posege tujih fašističnih plačancev. Po zlomu republikanske armade se je umikal v Francijo, da bi dobil zatočišče pri svoji ženi.

Doživel pa je bridko razočaranje. Žena ga je ovadila francoskim oblastem in obsodili so ga na šest mesecev ječe. Po prestani kazni je

bil izgnan v Jugoslavijo. Zena, ki je tedaj baje živel v Boki Kotorski, ga je prijavila jugoslovanskim oblastem. Zato je zaradi sodelovanja v španski republikanski armadi odsedel še šest mesecev zapore. Njegova žena se je s sinom Robertom nato izselila v Francijo in najbrž sta se s Krajcem tudi razvezala. Sin Robert, ki ne obvlada ne slovenskega ne hrvaškega jezika, je pred nekaj leti dvakrat obiskal rojstni kraj svojega očeta in se zanimal za njegovo usodo. Je ponosen nanj.

Jože Krajc se je po izpustu iz zapore vrnil na Rakek in tam je iskal delo. Njegovi znanici so ga uspeli zaposliti pri utrjevalnih delih meje, a že po nekaj dneh so prišli na štab za utrjevanje meje orožniki z zahtevo, da ga kot nevarnega komunističnega pristaša takoj odpustijo. Tako se je znašel na cesti brez vsakršnih sredstev za preživljanje. Tik pred razsulo jugoslovanske vojske se je zaposlil na Jesenicah v železarni KID. Tam je že po nekaj tednih doživel zasedbo nemške vojske.

Med prvimi aktivisti in partizani

Po zasedbi se je Jože Krajc takoj povezal v odporiško gibanje. Toda levo usmerjenim ljudem in španskim borcem so bili gestapovski agenti takoj na sledi. V izogib aretacije je odšel s prvimi člani KPS in jeseniškimi aktivisti že julija meseca 1941 v partizane. Kmalu je postal komandir in komisar čete (Po knjigi Franca Konoblija-Slovenka: »Pod Mežakljo in Karavankami so se uprli.«) Po vsej verjetnosti je bila to še Jeseniška četa. (Op. p.) ki je opravljala sabotažne akcije na območju Stola in Mežaklje.

Ko je Jože Krajc prišel v partizane, je bil oblečen v mornariško obleko, prek ramen pa mu je visela značilna mornariška vreča. V trenutku so mu tovariši nadeli partizansko ime »Žakelj«. (Po podatkih Franca Štefančiča, ravnatelja osnovne šole »Jože Krajc« z

Rakeka v TV-15 od 26. januarja 1978) Janko Leben-Zmago, nosilec »Spomenice 1941« pa se Žaklja spominja po črni baretki, ki jo je vedno nosil na glavi.

Čeprav v tem zapisu ne bodo navedeni povsem točni podatki in tudi čas delovanja Jožeta Krajca-Žaklja v eni ali drugi partizanski enoti, lahko sklepamo, da je vodstveni kader razmeroma naglo spoznal sposobnosti in veščine bivšega mornariškega podoficirja, poročnika španske republikanske armade in že prekaljenega komunista, zato je dobil mesto poveljnika prvih partizanskih čet in bataljonov.

Meseca oktobra 1941 se je izoblikoval Cankarjev bataljon s 60 do 70 borci, ki se je do decembra zadrževal okrog Sv. Mohorja na obrobju Jelovice. Po podatkih Cirila Zupanca (knjižica: Zapadno-primorsko okrožje) je bil Krajc najprej politkomisar Pokljuške, nato pa Jelovške čete. Jelovška četa je 9. oktobra 1941 uničila večjo žago in velike količine lesa v Lancovem pri Radovljici. Tam so partizanske skupine in enote napravile več sabotažnih akcij in manjših spopadov.

Potlej se je Cankarjev bataljon premaknil v Poljansko dolino, da bi tam zanelil množično vstajo in pridobil svobodno partizansko ozemlje. V načrtu je bila že osvoboditev Selške doline in osvobodeno ozemlje bi nato spojili z Dolomiti in s predeli Primorske. Na ta način bi se uvedla povezava z Ljubljano in s partizanskim vodstvom.

Vodstvo partizanskih čet in terenskih aktivistov v Poljanski dolini, je smatralo, da je treba začeti najprej v tej dolini, kjer je bil teren že dobro organiziran in pripravljen na množično vstajo. Tu naj bi bil center, od koder naj bi se vstaja razširila še na druga območja. Tudi zunanje politični dogodki so dvigali moralo ljudi, kajti sovjetski vojaki so že zaustavili Nemce pri Moskvi in pričeli s protiofenzivo. Terenski aktivisti so pripravili

Po poteh partizanskih kurirjev

Dolgoletne izkušnje ilegalnih partijskih delavcev pred vojno, so dale pobudo za organizacijo kurirske službe. V jeseni leta 1942, je bila vzpostavljena mreža kurirskih terenskih vodov (TV). Izhodišče teh vodov so bili Dolomiti in od tam so kurirji razpredli svoje poti po Dolenjski, Notranjski do Bele krajine. Ustanovljenih je bilo 20 postaj s 140 kurirji. Zvezo z ostalimi pokrajinami so zaradi objektivnih težav vzpostavili pozneje.

V jeseni leta 1943 je bilo težišče kurirskih zvez na Rogu, kamor se je preselil Glavni štab. Center kurirskih zvez je bila TV-15. Leto 1943 je potekalo v znamenju utrjevanja in razširjanja kurirskih zvez na Primorskem, Gorenjskem in Štajerskem. Zveze s Koroško je preprečevala dobro zastražena Drava, preko katere so kurirji izvajali prehod šele konec leta 1943. Na tem sektorju je padlo preko 200 kurirjev.

Po kapitulaciji Italije, septembra leta 1943, je Glavni štab izdal odlok o reorganizaciji kurirskih zvez v relejne linije. Poleti leta 1944 so bile relejne linije združene v 5 sektorjev s samostojnimi poveljstvi, ki so bila podrejena Komandi relejnih postaj Slovenije. V relejne zveze je bilo vključenih 145 postaj, s 1800 kurirji.

Tridesetminutni dokumentarni kratkometražni film je končan in ogledali so si ga tudi člani RO ZZB NOV Slovenije, ki so ta dragoceni dokument z odobravanjem sprejeli.

»Snemanje filma je zahtevalo precej časa, to pa zaradi

tega, ker smo morali pripraviti dokumentarni material in filmske posnetke iz spominskih pohodov partizanskih kurirjev, ki so se vrstili že nekaj let. Z največjimi težavami smo se soočili minulo in letošnje leto, ko sta se snemanje in montaža filma bližali koncu. Na poskusni

projekciji še nedokončanega filma je bilo tudi nekaj pripomb nekdanjih kurirjev, tako da so bili potrebni popravki. Tudi zaradi nerazumevanja nekaterih posameznikov, da je treba film čimprej končati in ustvarjalcem pri tem pomagati, se je prva projekcija filma znatno zavlekla.

Film je posnet v dveh delih in sicer: Prvi del prikazuje nemško in italijansko okupacijo, detalje iz taborišča Dachau in Rab, vsesplošni ljudski odpor proti okupatorju, kurirske postaje in rekonstrukcijo prenosa kurirskih pošt, končuje pa se z osvoboditvijo Ljubljane. V drugem vidimo spominske

pohode nekdanjih kurirjev, nekaterih vezistov in mladih, zaključuje pa se s pohodom po poteh okupirane Ljubljane, kurirčkov pošte, likom tovariša Tita in pesmijo o tovarišu Titu, kar pomeni, da je film opremljen s spremljajočo glasbo in recitacijami.

Ob tej priliki bi se rad zahvalil vsem tistim, ki so kakorkoli prispevali pri realizaciji tega filma, predvsem muzeju revolucije, ki mi je nudil ves dokumentarni material, godbi milice in partizanskemu pevskemu zboru za glasbeno opremo filma. Zahvaljujem se tudi dram-skemu igralcu Andreju Nattigalu, novinarju Stanetu Škrabarju, amaterskemu filmskemu društvu »Mini-film«, Rudiju Križaniču za montažo ter igralcem – kurirjem – je ob zaključku pogovora dejal režiser in scenarist filma »Po poteh partizanskih kurirjev« Pavle Herbst.

Jože Čurin

Naši znaki

Stare ranjenske značke, Mauthausen in VOS

Letos so se 23. avgusta srečali v Titovem Velenju nekdanji interniranci iz zloglasnega nacističnega taborišča Mauthausen. O srečanju je TV-15 že pisal, tudi o knjigi Mauthausenske skice, ki je izšla in ki ima po svojem dokumentarnem in likovnem pomenu vsekakor svetovno težo. Zato nima smisla ponavljati že zapisanega. Potrebno pa je dodati, da so bile na srečanju v Velenju podeljene posebne značke. Dobili so jih samo nekdanji interniranci in svoji ubitih ali umrlih taboriščnikov. Avgusta 1941 so Nemci iz celjskih in mariborskih zaporov odpeljali v taborišče 251 zapornikov. Februarja 1942 so jih izpustili, toda živih je bilo samo še 118. Danes jih je še približno 60. Zanje in za svoje umrlih je bilo izdelanih 200 značk. Izdelala jih je celjska Aurea.

Zato lahko današnji prostor izkoristimo za nekatere odmeve in dopolnitve k prejšnjim člankom, ki ste jih poslali vi, naši bralci. Cvetko Pantar iz Ptuja je pojasnil izvor barvne simbolike na trakovih znakov za ranjence bolnišnic Franja in Pavla. Barve so povzete po uradnih povojnih ranjeniških značkah. Tovariš Pantar je svojo trditev dokazal tudi z originalnimi potrdilom iz leta 1946, ko mu je štab IV. armade dal potrdilo o nošenju ene značke lahkega ranjenca.

Opredelitev o znački je temeljila na zdravniški oceni.

Najverjetneje so te značke časti dobili samo aktivni oficirji. Značke so bile izdelane iz blaga. Na uniformo jih je bilo potrebno prišiti. Značka težkega ranjenca je bila rumena z dvema rdečima črtama in značka lahkega ranjenca rdeča z dvema črni-

ma črtama. Še enkrat je treba izreči vse priznanje ustanoviteljem medalj Franja in Pavla, ki so priklicali v naš čas simboliko starih barv. Čudno in nerazumljivo je, da se je naša kasnejša povojna ureditev podeljevanja odlikovanj odrekla ranjenkim značkam. Prelita kri je največ, kar lahko nekdo da svoji domovini. Lahko smo trdno prepričani, da bi vsak, ki je ranjenski znak plačal s svojo krvjo, to odlikovanje tudi vedno nosil s ponosom. Kdor ni bil ranjen, bi pač ostal brez njega...

Tovarišica Zofka Radelj iz Črnuč je bila presenečena, ker je bilo zapisano, da je bilo mogoče značke s parade dela v Ajdovščini leta 1946 tudi kupiti. Prav gotovo so jih sodelujoči dobili brezplačno in kot neke vrste priz-

delo. Pripomb k zapisanemu ni, tudi nobenih odgovorov na neposajna vprašanja ob posameznih značkah. Največkrat so osebni spomini, ki jih lahko najbolje predstavimo z eno samo vrstico iz pisma Jožeta Ščeka iz Mirja.

»Vse, kar se je dogajalo, je imelo svojo svetlo in temno stran...«, je zapisal. Tudi v kasnejših letih usoda nekdanjim udarnikom se zdela ni bila vedno naklonjena. Temeljita osvetlitev dogajanja v povojnih letih je naloga, ki še čaka naše zgodovinarje. Mi lahko z vrsticami o starih značkah obujamo samo spomine, ki so za nekoga bolj in za drugega manj lepi.

Se drobci k znaku VOS. Kot je ljubeznivo sporočil Edi Brajnik-Štefan, bo na prave značke VOS potrebno še nekoliko počakati. Na

Spominski znački Mauthausen in VOS ter ena izmed naših starejših partizanskih značk – značka Cankarjeve brigade iz leta 1950

nanja, toda tudi tisto o možnosti nakupa bo skoraj gotovo držalo. Tako je pisalo v časopisu za in zapisanemu je treba verjeti, čeprav je s tem seveda ne zmanjša pomembnost same značke ali njena zanimivost.

Največ odmevov pa prihaja ob obujanju spominov na udarniško in prostovoljno

proslavi 40-letnice VOS so samo nekdanji vosovci dobili posebne plakete, ki so bile oštevilčene in jih je spremljala listina. Plakete in posebne jubilejne značke, ki so v prodaji, je oblikoval arhitekt službe RSNZ Sašo Pöschl. Izdelala jih je Zlatarna Celje.

Janez J. Švajncer

za odhod v partizane kakšnih tristo fantov in mož iz štirideset vasi in zaselkov. Prijavili pa so se tudi iz Škofje Loke.

Ko je Cankarjev bataljon razposlal svoje mobilizacijske patrulje, so vaški zaupniki zbrali svoje prostovoljce na že prej določenih mestih.

Z dotokom tako velikega števila domačinov ja Cankarjev bataljon narastel na okoli štiristo mož, ki so začeli s široko ofenzivo vzdolž Poljanske doline, kakšnih deset kilometrov dolžine, z napadom na poveljstvene postojanke. Novinci so nastopali s puškami, krampji, sekirami, žagami, da bi tako onemogočili sovražno intervencijo. Aktivisti so jih prepričali, da je nastopil ugoden trenutek za napad sovražnika, in da se bliža njegov konec. Napadali so in rušili komunikacije, vendar utrjenim postojankam niso mogli do živoga.

Sovražnik je odbijal napade in zbiral večje vojaške sile v Kranju in Škofji Loki. Uspelo mu je obvarovati postojanke v Poljanski dolini in začeti s protinapadi na zasede Cankarjevega bataljona. Ko so bili borci potisnjeni zopet v hribovske predele, je marsikateri od »mobilizirancev« izgubil moralno in nekateri so se na prijazne besede prijavljali na nemške orožniške postaje. Takoj niso ukrepali, češ da so bili zaslepljeni od banditov. Kaj kmalu, ko so jih zvalili več na eno mesto, pa so jih aretirali in odpeljali v zapore in taborišča.

V Cankarjevem bataljonu je še vedno ostalo kakšnih 220 borcev, ki so se že čez dobrih štirinast dni izkazali v Dražgoški bitki, v dneh od 9. do 12. januarja 1942. (Podatki od Antona Peternele-Igorja, 7. dec. 1981).

Iz pripovedi Igorja in iz podatkov knjige Ivana Jana: Dražgoška bitka, je razvidno, da je bil Jože Krajc-Zakelj ob prihodu v Poljansko dolino politkomisar II. čete Cankarjevega bataljona. (komandir Jaka Bernard). Takrat, po zadušitvi poljanske vstaje, se je tej

četi priključil med drugimi tudi Anton Peternele-Igor, organizator poljanske vstaje, kot desetar. Četa je v naslednjih dneh sodelovala v večdnevni nečloveških spopadih za Dražgoše, ki so v zgodovini partizanskih bojev

Jože Krajc-Zakelj v kraljevi mornarici

najbolj pretresljiv dogodek. Anton Peternele-Igor se spominja, da se je po hudih bitkah in po utrjujočih premikih srečal s Krajcem na Gaberski gori pri Jernaču. V hiši je bil komandir Bernard, ki je sedel za mizo, Jože Krajc pa je bil na tleh, ležeč na slami s pipo tobaka v ustih in poln ozeblin.

V Poljansko dolino so se borci zopet vrnili 18. januarja 1942 iz Breznice in Sv. Tomaža. Cankarjev bataljon je bil ob dražgoškem spopadu razdeljen na več skupin. Skupino, oslabljeno prejšnjo drugo četo, sta še vedno vodila Bernard in Krajc. Maks Krmelj-Matija je Peterneleu povedal, da so četo po vdoru v Dražgoše in po preiskavi bližnje in daljne okolice strašno preganjali in zasledovali, zato se je neposredno po spopadu in umiku razdelila na več skupin. Nekateri njeni borci so se priključili Loški četi, nekaj jih je odšlo v Dolomite, nekaj posameznikov pa se je celo zateklo v Ljubljano.

V mesecu marcu 1942 so se začeli borci zopet zbirati na obrobju Poljanske doline in izoblikovala se je Poljanska četa, katere komandir je postal Jože Krajc-Zakelj, politkomisar pa Maks Krmelj-Matija. Ko je pri Črnogrob Selška četa izgubila petnajst borcev (27. marca 1942 – padel je tudi Stane Žagar), je prišlo do nove reorganizacije. Z navedbo Glavnega štaba slovenskih partizanskih čet z dne 4. aprila 1942 so bile formirane grupe odredov in odredi kot nove partizanske formacije. Oblikovana je bila prva grupa odredov, morali pa bi se izoblikovati še Kokrški, Gorenjski in Koroški odred. Toda oblikovanje odredov se je zakasnilo.

Cankarjev bataljon je bil preimenovan v Gorenjski štab in nato v štab grupe odredov. Na novo oblikovani štab prve grupe odredov je imenoval štab prvega bataljona, imenovan Cankarjev bataljon, ki je operiral na območju Stola, Karavank, Jesenic in Golice in še štab drugega bataljona, imenovanega Poljanski bataljon, ki je deloval na sektorju Poljanske doline. Za komandanta drugega bataljona je bil imenovan Jože Krajc-Zakelj, za politkomisarja pa Maks Krmelj-Matija. (Podatki: Anton Peternele-Igor)

Dne 22. februarja 1979 je bil pri ZZB-NOV Ljubljana-Siška ustanovljen odbor za zbira-

nje dokumentacije drugega Poljanskega bataljona na Gorenjskem. Ugotovljeno je bilo, da je bil Jože Krajc-Zakelj prvi komantat tega bataljona. (Pisni podatki Janka Mrovljeta z dne 11. junija 1979).

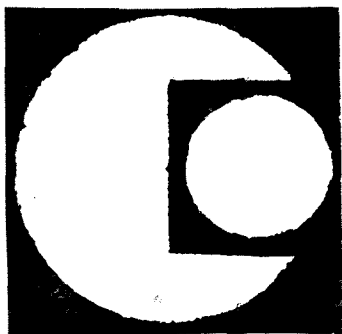
V aprilu in v maju 1942 je prišlo na gorenjsko stran zopet precej prostovoljcev iz Ljubljane in od druge prek Dolomitov. Nova reorganizacija čet in bataljona je vplivala tudi na kadrovske spremembe. Za komandanta Poljanskega bataljona je bil postavljen Fazan, Jože Krajc pa je bil poslan v štab prve grupe odredov na Jelovico, kamor je prispel prve dni julija 1942. (Informacija: Anton Peternele-Igor)

Na Jelovici je bil Krajc postavljen za politkomisarja Prešernovega, pozneje imenovanega tudi Poključkega bataljona, ki je bil v sestavi Gorenjskega odreda.

Operativno območje bataljona je bil desni breg Save Dolinke in predel na bregu Save Bohinjke, to je okolica Radovljice, Bleda in Bohinjske doline. Štab prve grupe odredov je z naredbom od 14. julija 1942 postavil za komandanta Ernesta Lajderja-Iztoka, za komisarja pa Jožeta Krajca-Zaklja, ki pa te funkcije ni nastopil in ga je nadomestoval Ivan Hribar. (Podatki iz brošure, ki jo izdaja jo na Jesenicah in v kateri objavlja daljši zapis Franc Konobelj-Slovenko: »Jesenjska četa in Cankarjev bataljon v letu 1942«, stran 354). O razlogih Zakljeve odsotnosti ni navedb! – op. p.)

Iz zbornika dokumentov NOV VI. del, 4. knjiga, dokument št. 114, stran 328/329 je razviden pregled sestave štabov in njihova oborožitev v prvi grupi odredov. (Poročilo je iz prvih dni meseca decembra 1942)

Se nadaljuje

Gozdno gospodarstvo Bled

tel.: dir. 77-257, h. c. 77-361 – 364
telegram: GG Bled, poštni predal 42

TOZD GOZDARSTVO BOHINJ, n. sub. o.

Bohinjska Bistrica, Grajska cesta 10

TOZD GOZDARSTVO POKLJUKA, n. sub. o.

Bled, Triglavska 47

TOZD GOZDARSTVO JESENICE, n. sub. o.

Jesenice, Tomšičeva cesta 68

TOZD GOZDNO GRADBENIŠTVO BLED, n. sub. o.

Bled, Ljubljanska 19

TOZD GOZDNO AVTOPREVOZNIŠTVO IN DELAVNICE SP. GORJE, n. sub. o.

Spodnje Gorje 1

TEMELJNA ORGANIZACIJA KOOPERANTOV ZASEBNI SEKTOR GOZARSTVA Bled, n. sub. o.

Bled, Ljubljanska cesta 19

v delovni organizaciji

GOZDNO GOSPODARSTVO BLED, n. sol. o.

Bled, Ljubljanska 19

gospodarijo z gozdovi, proizvajajo in prodajajo različne vrste okroglega lesa, izdelujejo kvaliteten okrogli les po posebnih naročilih, pripravljajo rezonančni les, nudijo prevoznike usluge za prevoz lesa in popravljajo gozdarske stroje in naprave

GOLF HOTEL

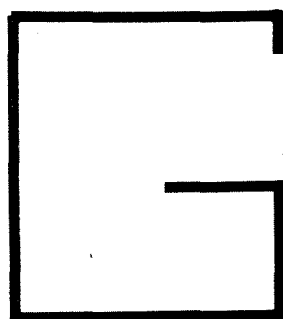

VIATOR

prometno, hotelsko in turistično podjetje
Ljubljana • TOZD HOTELI BLED

GOLF HOTEL BLED, A-kat.

Slovenija • Jugoslavija
64260 Bled, Cankarjeva 4
Telefon: (064) 77-591 (rec.), 77-504 (dir.)
Telex: 34531 yu ghbled
Telegr.: Golf hotel Bled

IMOS gradišče

sgp
cerknica

61380 cerknica
uprava 791-004
direktor 791-075
tehnični direktor 791-166
računovodja 791-096
nabavna služba, trgovina z gradbenimi materiali 791-088
operativa 791-074
sektor vrhnika 70-491
tekoči račun sdk Rakec 50160-601-34046

lesna industrija

64260 bled ljubljanska c. 32
telefon: 064-77661
telegram: lip bled
telex: 34 525 yu lipex

POHIŠTVO LIP BLED

SORICA

Naraven les s svojo strukturo in barvo daje toplino in posebno prijetnost pohištvo LIP Bled, ki s svojo bogato obliko sprošča in osvobaja človeka v domačem okolju. Pohištvo LIP Bled s svojimi razkošnimi oblikami in dimenzijami poudarja trdnost in trpežnost, z barvami pa nam pomaga pri usklajevanju in požitvi prostora. Pohištvo LIP Bled je izdelano iz prvovrstnega masivnega smrekovega lesa, površinsko obdelano v naravni barvi lesa ali z lužili in lakirano s prozornim nitro lakom v pol mat izvedbi.

Pohištvo LIP Bled prodajajo v vseh večjih trgovinah s pohištvom. Prepričajte se in zadovoljni boste!

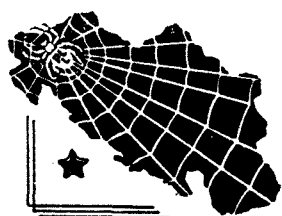

KOVINA
SMARTNO PRI LITIJI

KOVINSKO PREDELOVALNO
PODJETJE

61275 ŠMARTNO PRI LITIJI

TELEFON 88091
ŽIRO RAČUN: 50150-601-33080

PREDILNICA LITIJA p. o.

Pošta: 61270 Litija, Kidričeva 1 – Telefon: n. c. (061) 881 411, direktor
komerc. sektorja (061) 881 409] Telex: 31 648 YU LITEX – Železniška
postaja: Litija

NAGRADNA KRIŽANKA

KLI LOGATEC

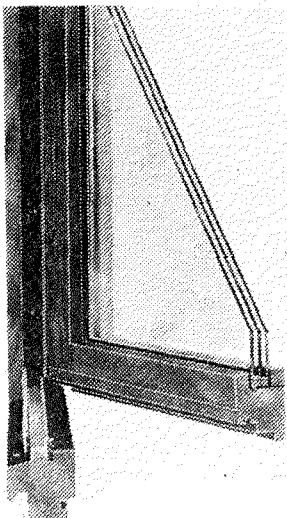
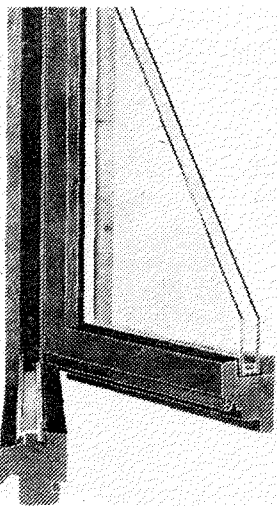
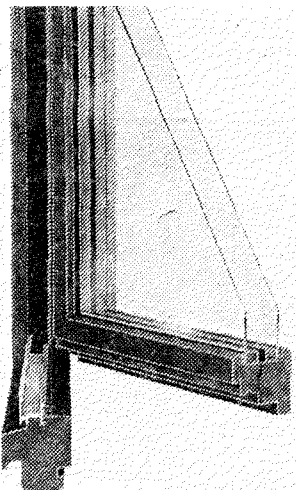
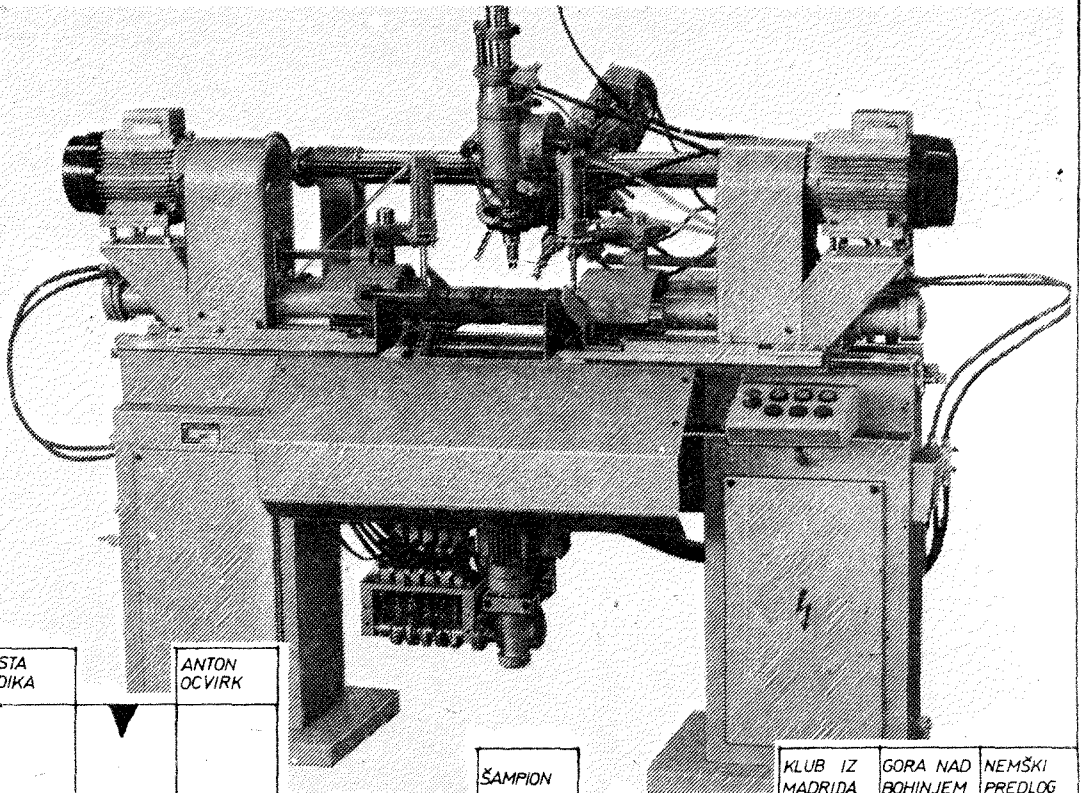
RAZPIS NAGRADNE KRIŽANKE

Na vsako križanko v TV-15 je velik odziv. Tokrat jo je vnetim reševalcem pripravil delovni kolektiv, KLI LOGATEC.

Želimo vam veliko uspeha pri reševanju. Rešitve pošljite do 31. 12. 1981 na naslov Uprava TV-15, Miklošičeva 28 Ljubljana. Na spodnji del pisma napišite KLI LOGATEC. Žreb bo razdelil tri knjižne nagrade Založbe Borec.

SLOVENIJALE

KLI

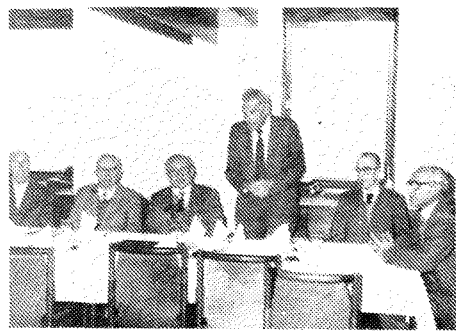
[illegible]

NOVO MESTO

Srečanje vodij
partizanskih delavnic

Dne 5. decembra 1981 so se v Novem mestu srečali nekdanji vodje partizanskih delavnic, ki so delovale na območju Dolenjske in Notranjske od pomladi 1942 do konca vojne. Navzoče sta pozdravila predsednik občinskega odbora ZZB Novo mesto Vinko Bambič in predsednik odbora partizanskih delavnic 7. korpusa NOV Slovenije Henrik Cigoj.

Predsednik občinskega odbora ZZB Novo mesto je v svojem nagovoru poudaril pomembno vlogo, ki so jo imele partizanske delavnice v času narodno-osvobodilnega boja. Borci, ki so

delali v teh delavnicah, zlasti pa vodje delavnic, so tudi po končani vojni prevzeli težko in odgovorno breme pri obnovi naše domovine in izgradnji naše industrije.

Odbor partizanskih delavnic 7. korpusa NOV Slovenije je sklenil, da priznanja za požrtvovalno delo pri organizaciji in vodenju partizanskih delavnic podeli devetnajstim še živim nekdanjim vodjem delavnic, ki so delovale na območju 7. korpusa NOV Slovenije. Priznanje je podelil predsednik občinskega odbora ZZB NOV.

JOŽE UDOVIČ

DRAVOGRAD

Bogat enodnevni izlet
borcev

Izlet, ki ga je za člane organizirala krajevna organizacija ZZB NOV iz Dravograda, jim bo ostal še dolgo v spominu.

V Gornjem gradu v Savinjski dolini jih je pred tamkajšnjim spomenikom žrtvam okupatorjevega nasilja pozdravil borec Šlandrove brigade v imenu tamkajšnje organizacije ZZB NOV in jim govoril o narodnoosvobodilnem boju v tem kraju. Obiskali so Home in tudi kraj, ki je oddaljen približno kilometre iz te vasi. Tam se je nemški okupator izživljal, ko je obešal nedolžne žrtve. Kraj je danes označen z napisom »gauge«. Pomudili so se tudi v Solčavi in si v tamkajšnji šoli, kjer imajo tudi muzej NOB, ogledali dokumente in slike o tem, kaj vse so doživljali v času okupacije v tej planinski partizanski vasi. Ustavili so se še v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu, kjer so ob spomeniku počastili spomin na žrtve. Tam je nemški okupator streljal ženske in moške. Žrtve pa so morale medtem časom povsem gole plesati kolo vse dotlej, dokler ni padla zadnja žrtev. Izlet so zaključili z obiskom pri Plesničevi hiši v Legnu pri Slovenjem Gradcu, kjer se je rodil borec Karel Rotovnik-Gojko.

DRAGO MIKLAVEC

IDRIJA

Tretji zimski
spominski pohod
na Javornik

Te dni mineva 38 let, odkar je 23. decembra 1943. leta v ledenem zimskem jutru pri Škvarču na Javorniku nad Črnim vrhom nad Idrijo ugašnilo 47 mladih življenj – borcev 3. bataljona 3. SNOUB Ivana Gradnika. Le nekaj dni pozneje, to je 6. januarja 1944, je v Trebčah pri Črnem vrhu padlo še 38 borcev 3. in 4. bataljona, pri Godoviču pa so med tem časom ustrelili 18 ujetih borcev Gradnikove brigade. Njim v spomin organizirajo Planinsko društvo Idrija, občinski odbor ZZB NOV Idrija in domicilni odbor Gradnikove brigade iz Nove Gorice tretji zimski spominski pohod na Javornik (1240 m) nad Črnim vrhom nad Idrijo, ki bo v nedeljo, 20. decembra 1981 in bo posvečen tudi 22. decembru – dnevu jugoslovanske ljudske armade.

Iz Idrije do Črne vrha bo v nedeljo ob 7. in 8. uri peljal posebni avtobus, ki se bo vračal ob 13.30 in 14.30.

Prvih dveh spominskih pohodov na Javornik se je udeležilo skoraj 1000 pohodnikov, zato organizatorji pričakujejo tudi v nedeljo, 20. decembra, številno udeležbo.

SILVO KOVAČ

PIRAN

Športno društvo
Invalid

V Piranu je več kot 300 invalidov, tako civilnih in vojaških, a od teh se je vključilo v organizacijo prek 80 invalidov. V organizaciji športnega društva so kegljači – ta panoga ima največ udeležencev, balinarji, strelci in šahisti. V zadnjem času organizirajo tudi plavanje. Nekako čudno pa se sliši, da je to društvo ob morju, pa nima ribičev.

Društvo je gostovalo v tekmovanjih po skoraj vseh primorskih občinah z večjim številom tekmovalcev. Samo pa je priredilo srečanje v Strunjanu, kjer se je zbralo 240 tekmovalcev, da so se pomerili v vseh navedenih disciplinah. Zadnje tekmovanje je bilo pred kratkim v kegljanju za območje Primorske v sto lučajih.

Društvo si prizadeva, da bi imelo tudi svoje prostore. Trudijo se, da bi občina dovolila, da bi si uredili prostore v opuščeni dvorani nekdanjega filmskega servisa. Ta dvorana je prazna že nekaj let, in niti na občini ne vedo, kdo ima ključke od teh prostorov. Radi bi tudi dobili za primerno ceno pravico, da bi lahko trenirali plavanje v enem od številnih hotelskih bazenov v Portorožu in Strunjanu. Tak način, kot ga je pokazal direktor hotela Svoboda v Strunjanu, je težko sprejemljiv. Ponudil je možnost plavanja enkrat na teden zvečer od šestih do osmih. Prav prijeten čas za sedem kilometrov oddaljene Pirančane! Sicer je ponudil pismo, da bi invalidi lahko plaval v bazenu ob četrtkih od treh do petih, vendar se je pokazalo, da v tem času bazen čistijo.

Kegljanje je vsako sredo na kegljišču v Luciji. Udeležba je kar primerna. Problem pa so streljšča. Strelske družine so v Portorožu in v Piranu trenutno v zimskem spanju in invalidi v teh prostorih ne morejo trenirati. Upajo pa, da se bo to uredilo.

V mesecu decembru ali v začetku januarja pa bo letni sestanek vseh invalidov.

MILAN CIRK

VRHPOLJE

Izlet v Titovo Velenje

Krajevna organizacija ZB NOV in VVI Vrhpolje-Zalog je za svoje člane in njihove svojce organizirala enodnevni izlet v Titovo Velenje. Že na poti tja smo si ogledali znamenitosti podzemne jame Pekel. V Titovem Velenju so obiskali grad, kjer so našo pozornost pritegnili urejeni muzejski prostori. Potem smo se popeljali še v Soštanj in Mozirje.

Med udeleženci našega izleta je bil tudi tajnik krajevnega organizacije ZB NOV tovarš Anton Peterka-Gregor. Med potjo nam je pripovedoval o bojni poti Šlandrove brigade leta 1944 po Gornji Savski dolini, v kateri je bil kot udeleženec ranjen.

Organizatorjem izleta in šoferju se v imenu vseh udeležencev prisrčno zahvaljujem. Želimo si še takšnih izletov po poteh spominov iz NOB.

JOŽE NOVAK

LJUTOMER

Vzdrževanje
spominskih obeležij

Na območju občine Ljutomer imajo precej grobov, grobišč in spominskih obeležij iz narodnoosvobodilne vojne ter borcev drugih vojn. Zaradi tega so na pobudo izvršnega sveta občine pregledali, kako so vzdrževani ti pomniki. Pri tem so opozorili, da jih družbenopolitične organizacije, vodstva krajevnih skupnosti in učenci osnovnih šol vzdržujejo z veliko skrbnostjo. Tega pa ne bi mogli reči, razen redkih izjem tudi za delovne skupnosti.

O vzdrževanju so že svoj čas sklenili poseben samoupravni sporazum. Ugotovili so, da svoje dolžnosti, ki izvirajo iz tega akta izpolnjujejo le tisti, ki ne mislijo, da je to njihova obveza, ampak zaradi tega, ker čutijo, da je to njihova moralna dolžnost. Takemu zgledu naj bi sledili tudi ostali.

DRAGO MIKLAVEC

LJUBLJANA

Dobra bera športnikov
upokoјencev

Športna rekreacija upokoјencev Slovenije je uspešno zaključila športni program za leto 1981. Naša športna rekreacija se je razmahnila po vsej Sloveniji. V naše vrste prihaja vedno več mladih upokoјencev, ki so aktivno sodelovali v raznih športnih dejavnostih. Nekatera društva so bila pred nedavnim pasivna, pa so se vključila v naše vrste in že imajo zadovoljive uspehe. Letošnje republiško tekmovanje v kegljanju in v balinanju v Postojni, šah in streljanje v Laškem, republiško prvenstvo v ribolovu v Brestanici, nabiranje gob v bližini Celja so masovni dokaz, da je bila organizacija na višku. Poleg klasičnih športnih dejavnosti se množično pojavlja trim kolesarstvo in hitra hoja. Štirideset upokoјencev iz Medvod se je vzpelo na Triglav; v programu imajo, da bodo naslednje leto nadaljevali ture po naših gorah.

Na območju Slovenije so društva upokoјencev zgradila 15 balinarskih stez: Velenje, Cerkljica, Murska Sobota, Rakek, in Lož dvostezna, Grahovo, Begunje, Sentvid pri Ljubljani enostezna. Upokoјenci so opravili nešteto udarniških ur.

In kakšen naj bo naš športni program v letu 1982?

Zelimo, da bi bilo čim več športnikov-upokoјencev. Želimo si več prijateljskih športnih srečanj. Športna in kulturna dejavnost naših upokoјencev je pestra in zajema ponekod tudi ročna dela, umetno obrt ter amatersko umetnost. Veliko zanimanje je tudi za organizirane izlete, ki jih prirejajo društva. V letu 1982 naj bo organiziranih čimveč »tednov upokoјencev«.

V. BOVCON

SLOVENJ GRADEC

Tridesetletnica
športnega društva
Invalidov

Pod pokroviteljstvom Zveze telesnokulturnih organizacij Slovenjega Gradca je športno društvo Invalid v počastitev 30. obletnice športnega delovanja priredilo invalidski športni teden od 2. do 5. decembra 1981. V tem času so se srečali invalidi iz Maribora, Ljubljane, Žalca, Radelje, Raven in Slovenj Gradca, v soboto, 5. decembra pa je bila proslava športnega društva Invalid v Slovenj Gradcu. Skupščina občine Slovenj Gradec je v tem jubilejnem letu podelila ob občinskem prazniku športnemu društvu Invalid občinsko plaketo in nagrado.

Predsednik pripravljalnega odbora društva Stane Butolen je na proslavi med drugim povedal: »Prva športna panoga, s katero smo začeli, je bila streljanje, nato pa se je športna rekreativna dejavnost razširila še na namizni tenis, kegljanje, smučanje in šah. Po letu 1954 pa je bila ustanovljena tudi sekcija za plavanje in sedečo odbojko. Nekaj let nazaj smo bili edini organizator in izvajalec neštetihih tekmovanj in prireditev v koroški regiji, zadnja leta pa se v to organizacijo vključuje tudi invalidsko športno društvo Samorastniki iz Raven na Koroškem.«

ADOLF ANKON

ŠENČUR

Pomemben jubilej

Letošnji krajevni praznik so krajsani Šenčurja in Srednje vasi praznovali v pomembnem jubileju, združenem s 40-letnico ustanovitve OF in Kokrške čete, ki je bila ustanovljena 10. decembra 1941.

Družbene organizacije so v soboto, 12. decembra, slovesno proslavile v dvorani doma Kokrškega odreda. Kjer danes stoji dom, je bila ustanovljena osnovna organizacija KPS že 1934. leta. V spomin na ta dogodek in revolucionarno preteklost je bila odkrita spominska plošča v avli doma. Odkril jo je znani revolucionar Ivo Svetina.

Slavnostni govornik pred zaključno proslavo je bil prvoborec Franc Štefe-Miško. V svojem govoru je zajel in podrobno opisal revolucionarno preteklost ljudi tega kraja zadnjih 40 let. Poudaril je, da je bil v Šenčurju že 19. maja 1941 ustanovljen prvi odbor OF, ki je s svojo aktivnostjo zaslužen, da so se odbori OF širili po celotnem šenčurskem območju. Velika zasluga revolucionarjev, organiziranih v KPS in zavednih ljudi organiziranih v OF v Šenčurju in okolici je, da je bila ustanovljena Kokrška četa, predhodnica znanega Kokrškega odreda.

Na proslavi je sodeloval tudi Partizanski pevski zbor iz Ljubljane pod vodstvom Marka Gašperšiča, ki je s svojim programom navdušil in žel priznanje številnih krajanov.

-če-

VABILA

Borci 7. srbske udarne brigade, 23. srbske udarne divizije, javite se pismeno ali po telefonu, zaradi izpopolnitve anketnih listov za spominsko knjigo brigade, na naslov: Živomir Milovanović Rožna dolina C. I/16 Ljubljana Tel. 061-265-053

★

»Prihodnje leto bo izšla monografija XIII. proletarske brigade »Rado Končar«, ki ji bo priložen tudi seznam borcev.

Prosimo vse borce te brigade, ki zaprosenih podatkov še niso dostavili, da **takoj** pošljejo naslednje podatke:

1. Priimek (očetovo) in ime
2. Leto, kraj in občina rojstva
3. Sedanji naslov
4. Čas prebit v XIII. prolet. brigadi.

Podatke pošljite na naslov: **RO ZZB NOV Slovenije, Ljubljana, Vrtača 11.**

Hvala in lep pozdrav!

★

»Odbor skupnosti borcev II. brigade VDV prosi vse borce brigade, da svoje prostovoljne prispevke – članarino za leto 1981 pošljejo najkasneje do konca decembra po splošni položnici SDK na ziro račun 52000-679-62805.

Izvršilni odbor skupnosti

REŠITVE NAGRADNIH KRIŽANK

LESONIT ILIRSKA BISTRICA

Pravilna rešitev – vodoravno:
LESONIT, TOVARNA, LOS, DT, SB, OKO, KAD, REA, IVER, BALATON, ORIS, ZO, OSAR, RIŽ, UR, ST, SKAJ, IGLA, ANKETA, NIALA, URAR, BON, DA, AR, IDI, TRI, ALI, SISTEM SEDEM, ANTON, TRASA, ARRAS, UMIK, OD, PICASSO, TARPAN.

Knjižne nagrade za pravilno rešitev prejmejo:
Anton BOŽIČ, Frankolovska 22/32, 62000 Maribor
Kristjan ZIDAR, Kuteževo 18, 66250 Ilirska Bistrica
Irena GRAJŽAR, Partizanska pot 12-A, 64000 Kranj

★

INTEGRAL SAP VIATOR, TOZD Bela Krajina Črnomelj

Pravilna rešitev – vodoravno:
HAREM, OROZEN, TIK, TI, EL, AL, LJ, BIOKOVO, BELA KRAJINA, OE, ADA, MENAM, SLAVA, UP, IGO, LAHINJA, ACER, OKAN, BAR, RJA, RAA, OBSTOJ, RT, SS, KOPALISCE, MA, ERO, ENA, TRUP, LAR, RAL, ALKA.

Knjižne nagrade za pravilno rešitev prejmejo:
Jelka PERKO, Kristanova 10, 61000 Ljubljana
Martin PRAVDIČ, Štefana Kovača 17, 69000 Murska Sobota
Franc ŠTUCIN, Malgajeva 18, 63000 Celje

★

DONIT, TOZD TESNILA, VELIKA LOKA

Pravilna rešitev – vodoravno:
DONIT, OBALA, OBER, LOG, EDAM, LALA, KOLAR, ISO, ID, OKAPI, ST, OJE, DOVOZ, OB, KA, LAKS, PAKIRANJE, RE, RR, RENTA, BOK, AST, NA, DREVO, GARNITURE, IV, AKNE, KASETA, ORAC, ADEN, OTVORITEV, LJ, RIO, TIPANJE, AB, STAR, TESNILA, ORTOPEJ, RA, PECA.

Knjižne nagrade za pravilno rešitev prejmejo:
Franc ERCEG, Cesta 24. junija 70, 61231 Ljubljana-Črnuče
Francka KOVAČ, Prešernova 2a, 64240 Radovljica
Anton BOJE, M. Krpana 36, 61000 Ljubljana

Vsem izžrebanim reševalcem iskrene čestitke, drugim pa več sreče v prihodnje. Knjižne nagrade iz bogatega programa Založbe Borec boste prejeli po pošti.

Uprava in uredništvo TV-15

POKLJUKA

Obletnica zmage
padlega bataljona

V teh decembrskih dneh obujamo spomin na herojsko smrt bataljona Prešernove brigade, posebno še prebivalci Bohinja, koder je vodila tragična zadnja pot borcev Gorenjske. Iz tega izvira sedanja in prihodnja naloga borcev, da zgodovino NOB prenašamo na doraščajoči rod. Vsako leto občinsko združenje borcev v Radovljici skupaj s krajevnimi organizacijami organizira spominsko slovesnost tega tragičnega dogodka. Poleg proslave z izbranim kulturnim programom so letos 11. decembra izvedli tudi smučarsko tekmovanje v teku za memorial padlega bataljona pod vodstvom smučarskega veterana Lovra Zemva.

LOJZE SOKLIČ

Ob smrti Janka Ogrisa

Koroški Slovenec Janko Ogris - Miklavžev iz Bilčova, starostna in ena najvidnejših osebnosti narodno-političnega življenja na avstrijskem Koroškem, je umrl 8. decembra v starosti 84 let.

Velike so njegove zasluge za obstoj in razvoj slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Bil je in ostaja vzor tamkajšnjim mladim generacijam Slovencev, vzor neusahljive moči, zagnanosti in treznosti. Živel je v razburkanem času med obema vojnama in četudi je moral večkrat začeti svojo življenjsko pot znova in se bojevati z vojno, so ostali njegovo vodilo vselej narodni interesi. Kmalu po prvi svetovni vojni je bil v vrstah obnoviteljev Slovenske prosvetne zveze. Udeleževal se je na področju kulture, gospodarstva in politike. Opravljal je naloge občinskega tajnika, podžupana, deželnega poslanca, bil je kandidat DFDL, svetnik v deželni kmetijski zbornici, podpredsednik in častni predsednik slovenske prosvetne zveze ter seveda osrednja osebnost v domačem občinskem prostoru.

V času nacizma je moral Janko Ogris tako kot številne slovenske družine na Koroškem zapustiti dom. Leta vojne so ga vodila v taborišča.

Schwarzenberg, Frauenaarach in Eischthatt. Vendar ga tudi

to ni zlomilo. Po končani drugi svetovni vojni se je zavzemal za poravnavo škode bivšim slovenskim izseljencem, predvsem pa je vse do zadnjega, ko ga je preveč utrudila huda bolezen aktivno deloval na vseh področjih med koroškimi Slovenci.

Tončka Tolar

Aprila smo se na mariborskem pokopališču poslovili od Tončke Tolarjeve, delavke, predvojne revolucionarke, komunistke, aktivistke in borke NOV. Rodila se je v siromašni delavski družini pred 75 leti v Vidmu pri Ptujih. Ze zelo mlada se je vključila v revolucionarno delavsko gibanje in bila leta 1936 ena izmed organizatoric in voditeljic velikih tekstilnih stavk v Mariboru. Istega leta je bila sprejeta v KPJ. Jeseni leta 1941, ko je gestapo aretirala njeno moža se je Tončka zadnji trenutek aretaciji izmaknila v ilegalo kjer je kot aktivistka delala do polja leta 1943. Ker ji je pretela velika nevarnost je po nalogu OK KPS odšla v partizane. Bila je borka in bolničarka v mitralješki četi, od spomladi leta 1944 pa v partizanskih bolnišnicah bolničarka. Nazadnje je bila v partizanski bolnišnici Stol na Jelovici. V znak priznanja za njeno delo je bila odlikovana.

Leopold Jezovšek

Tiho, kakor da ne bi hotel nikogar motiti s svojim odhodom, je odšel od nas Leopold Jezovšek, aktivist OF že iz prvih mesecev njenega delovanja. Skupščina mesta Ljubljane mu je že zdavnaj podelila častno priznanje za vse, kar je storil in tvegati za OF. Seveda pa je priznanje vsekakor veljajo tudi njegove mu zavzetemu delu v odborih in svetih SZDL, še zlasti na Poljanah v Ljubljani.

Nekdanji MLO Ljubljana, pri katerem je bil tovariš Polde tudi v službi po osvoboditvi do upokojitve, je imel v Jezovšku nenavadno dobrega in zanesljivega organizatorja. To potrjujejo tudi številna priznanja, ki jih je Jezovšek prejel od raznih organizatorjev velikih prireditev in manifestacij v Ljubljani. Med takimi listinami je tudi priznanje organizatorjev svetovnega prvenstva v košarki v Ljubljani. Najljubša pa mu je bila »zahvala« tovariša Franceta Popita, ki mu jo je poslal za sodelovanje pri organizaciji 6. kongresa ZKS leta 1968. Seveda je Leopold Jezovšek prejel tudi več državnih odlikovanj.

Vsa ta priznanja in odlikovanja so bila nekakšen okvir nečesa globljega, velikega, kar je imelo korenine v Jezovškovem junaštvu in neutrudljivem delovanju tako med osvobodilnim bojem kakor pri obnovi domovine ter graditvi in razvijanju socializma

pa osvoboditvi. Nekdanji aktivisti OF smo mu bili hvaležni za njegovo požrtvovalno in tvegano dejavnost, ko je bil vodja mestnih zaporov v nekdanji šempetrski vojašnici, hkrati pa obveščevalec odbora OF Sempeter v Ljubljani.

Delo obveščevalca je Jezovšek nadaljeval tudi od marca 1942, ko so ga premestili na Mestni socialni urad na Ambroževem trgu 7. Tjakaj se je s svojo družino tudi preselil. V njegovem stanovanju so bili nato tudi sestanki terenskega odbora OF za Poljane. Prenekateri ilegalci in preganjanci so dobili pri njem zaščito, zlasti od srede leta 1942, ko je postal upravnik doma brezposelnih v Cukrarni. Okupator in njegovi pomagači so ga aretirali 6. januarja 1945. leta. V zaporu so ga večkrat pretepli, ker pa od njega niso izvedeli nič, so ga poslali v Dachau. Po osvoboditvi taborišča je prišel domov peš.

Po tem, da je bil »vedno na noгах«, je bil Jezovšek poznan zlasti med številnimi sosedi v tako imenovani Rdeči hiši ob Poljanskem nasipu, v kateri je bil 24 let predsednik stanovalniškega in pozneje hišnega sveta. Jezovšek ni nikdar odrekel pomoči. Umrl je v 76. letu starosti.

Jožef Leban

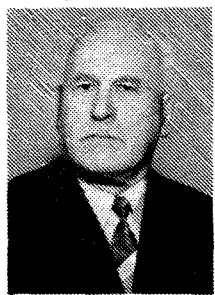
Marca letos smo se na tolminskem pokopališču poslovili od borca Jožefa Leban, rojenega v Gabrijah pri Tolminu leta 1921. Redni vojaški rok je služil v južni Italiji od koder je leta 1943 dezeriral in med prvimi stopil v 1. prekomorsko brigado v Karbonari. Konec januarja leta 1944 je bil v Drvarju dodeljen v 13. proletarsko brigado v sestavi 1. proletarske divizije. Za hrabrost in zasluge je prejel štiri odlikovanja.

pališču poslovali ob borca Jožefa Leban, rojenega v Gabrijah pri Tolminu leta 1921. Redni vojaški rok je služil v južni Italiji od koder je leta 1943 dezeriral in med prvimi stopil v 1. prekomorsko brigado v Karbonari. Konec januarja leta 1944 je bil v Drvarju dodeljen v 13. proletarsko brigado v sestavi 1. proletarske divizije. Za hrabrost in zasluge je prejel štiri odlikovanja.

Milan Padežnik

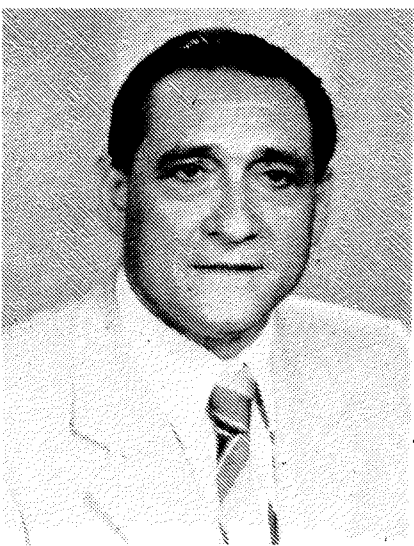
V Zrečah smo se novembra poslovili ob borca NOV Milana Padežnika, starega 57 let. Bil je borec 3. prekomorske brigade in v bojih pri Ilirski Bistrici hudo ranjen. Odlikovan je bil z medaljo za hrabrost in medaljo za zasluge za narod.

Franc Jelar

Rodil se je leta 1906 v Zadrugi. V začetku leta 1944 je odšel med partizane in bil intendant 9. korpusa. Po osvoboditvi je bil intendant mesta Ljubljane. Pokopali smo ga na pokopališču v Dupljah.

Dr. Viktor Damjan

Rojen je bil 3. 1. 1915 v Ajdovščini. Leta 1940 je končal pravno fakulteto v Ljubljani. Tu je že leta 1941 začel ilegalno delati. Ko so leta 1942 Italijani zaprli vso njegovo družino, se je umaknil v Ribnico in tam nadaljeval ilegalno delo. Jeseni leta 1943 je odšel v partizane. Tam sem ga spoznal kot mladeniča, ki je z vsem mladostnim elanom sodeloval pri uvajanju in izvajanju našega novega revolucionarnega sodstva. Kot sodni zasliševalec v Kočevju, kot pomočnik načelnika sodne

ga oddelka glav. štaba NOV in POS in tako kot zastopnik obtožbe o najtežjih procesih proti našim sovražnikom, zlasti vodilnim vojnim zločincem in narodnim izdajalcem, je prišla najvidnejša do izraza njegova goreča predanost naši borbi in revoluciji, njegova neomajna vera in predanost njenim visokim ciljem, njegovo brezkompromisno izvajanje revolucionarne zakonitosti proti njenim kršiteljem.

Pogumno, požrtvovalno in nesebično je prevzel nalogo kot izraz zaupanja, ki ga je zaslužen bil deležen, in v globokem prepričanju o pravilnosti naše poti za izgradnjo boljše, naprednejše, humanejšše družbe. Tako je stal v prvi vrsti borbe na tem zahtevnem torišču.

Njegove vrline so enako izrazito prišle do izraza vso povojno dobo, ko je opravljal najrazličnejše podobne in številne druge zadolžitve v najvišjih vojaških in civilnih pravosodnih organih in najrazličnejših drugih ustanovah, družbenih organizacijah, komisijah, društvi itd. Naravnost neverjetno pestra je paleta njegovih zadolžitev, koliko izmed njih je opravljal istočasno, pri tem pa še vsako temeljito in s polnim čutom odgovornosti ne glede na njeno večjo ali manjšo pomembnost in ne glede na to, ali je šlo za njegovo glavno ali stransko zadolžitev. Odgovorno delo na terenu v Ajdovščini, v občini Ljubljana Center, v Ljubljanski mestni skupščini itd., mu je bilo enako obvezujoče zadolžitvam na

vrhovnem vojaškem sodišču, v kabinetu predsednika republike, v upravi državne varnosti, v republiškem izvršnem svetu, na republiškem vrhovnem sodišču, kot republiškim sekretarju za pravosodno upravo in republiškem javnemu pravobranilcu in nazadnje kot sodniku Ustavnega sodišča. Z enako vneto je opravljal zadolžitve v Zvezi komunistov, katere član je bil od leta 1944, v Socialistični zvezi, Zvezi združenih borcev, Zvezi društev pravnikov itd. Skratka, nobena njegova zadolžitev ni bila formalna, povsod je bil aktiven, povsod je prispeval svoj delež.

Poleg vseh teh zadolžitev je našel še čas in moči za predavanja in pisanje številnih strokovnih del (člankov, razprav) s pravnega, predvsem pravosodnega področja. Še zadnja leta svojega življenja je poleg vsega drugega imel polno iniciativnosti in energije pri pripravi za izdajo Zbornika slovenskih partizanskih pravnikov in pri izposlovanju domicila tem pravnikom pri mestni skupščini Ljubljane.

Nepokoleban je vztrajal do konca in ostal tak, kakršnega sem ga videl ob prvem srečanju. Žal, je precenjeval svoje sile, premalo je mislil na svoje zdravje.

Viktorja bomo pogrešali vsi, zlasti mi, ki smo ga poznali s prave strani, vsi, ki znamo ceniti resnično, pošteno, nesebično delo za skupnost, za obči blagor.

Dr. Teodor Tominšek

PRAVNI SVETOVALEC

I. H. M.: Ali tuj državljani lahko postane vojaški invalid z vsemi pravicami, ki takemu invalidu pripadajo?

Odgovor: Zakon o vojaških invalidih je predvideval možnost, da VVI postane tudi tuj državljani, če je preterpel telesne poškodbe, dokler je bil v sestavi NOV ali partizanskih odredov Jugoslavije. Mirovni vojni invalid pa po tem zakonu tuj državljani ni mogel postati, dokler l. 1976 ni bila sprejeta dopolnitev omenjenega zakona. Od te spremembe dalje lahko pridobi pravice, ki grejo invalidom, tuj državljani, ki je utrpel poškodbo, dokler je bil v sestavi oboroženih sil SFRJ, če na podlagi tega ne uživa pravice v državi, katere državljani je. Pojem »oborožene sile« je namreč širši kot pojem JLA, saj se pod tem pojmom razume ne le služba v JLA, ampak tudi v teritorialni obrambi, za pripadnika oboroženih sil pa se šteje tudi vsakdo, ki z orožjem ali na drug način sodeluje v odporu proti napadalcu. Glede na to je mogoče, da tuj državljani postane mirovni vojaški invalid, če je telesno poškodbo utrpel v sestavi oboroženih sil SFRJ.

G. R. M.: Znano mi je, da je potekel rok za uveljavljanje posebne dobe s pričami in da je še vedno možno dokazovati aktivno in organizirano delo v času NOB z listinami. Ali se kot taka listina štejejo objavljeni spomini borcev?

Odgovor: Zakon izrečno ne pove, kakšna mora biti listina, ki se lahko uporabi kot dokaz za aktivno in organizirano delo za cilje NOB, vendar sodna praksa kot tak dokaz ne upošteva podatkov, ki so razvidni iz raznih publikacij, knjig, brošur in podobno. Če je torej vaše ime omenjeno v takšni publikaciji med osebami, ki so aktivno pomagali partizanom, to ne bo zadosten dokaz, na podlagi katerega bi lahko zahtevali priznanje posebne dobe. Listine, ki jih ima zakon v mislih, so lahko razna potrdila, ki izvirajo iz časov NOB, pa tudi obtožnice ali sodbe okupatorskih sodišč, izvlečki iz policijskih arhivov in podobno, kratka listine, ki neizpodbitno dokazujejo predlagateljevo aktivnost v času NOB.

S. P. R.: Vaša žena je uživala starostne pokojnine. Radi bi vedeli, ali in ob kakšnih pogojih bi bili v primeru, če bi umrla pred vami, upravičeni do vdovske pokojnine po njej?

Odgovor: Tudi vdovec ima po smrti svoje žene-zavarovanke oziroma uživalke pravice pravico do družinske pokojnine, in sicer ob tehle pogojih: če je do smrti žene, po kateri mu gre ta pravica, dopolnil starost 60 let, ali če se ni star 60 let, pa je bil do ženinine smrti popolnoma nezmožen za pridobivanje ali je postal takšen v enem letu po ženinini smrti, ali če mu je po ženinini smrti ostal otrok ali več otrok, ki imajo pravico do družinske pokojnine po tej ženi in proti njim izpolnjuje roditeljske dolžnosti.

R. M. C.: Cas od konca aprila do 15. maja 1945 vam je kot udeležba v NOV priznan v posebno dobo v dvojnem trajanju. Ali in do kolikšnega povečanja pokojnine ste upravičeni?

Odgovor: Čeprav vam je priznan dvojni v posebno dobo le čas od konca aprila do 15. maja 1945, ste borec NOV od leta 1945 in imate pravico, da se vam pokojnina, ki znaša, odmerjena po pokojninski dobi manj kot 85 odstotkov pokojninske osnove, poveča za 10 odstotkov s tem, da lahko znaša največ 85 odstotkov pokojninske osnove.

R. Z. G. Imam podnajemnika, ker pa bom rabila prostor, ki ga zaseda, za potrebe svoje družine, bi mu rada odpovedala. Ali je potrebna sodna odpoved?

Odgovor: Zakon ne predpisuje nobene oblike odpovedi podstanovalecu (podnajemniku), čeprav podnajemniška podgoba mora biti pismena. Odpoved podnajemniške pogodbe se zato lahko da ali ustno ali pisмено po pošti, lahko pa tudi prek sodišča. Vendar sodišče v tem primeru ne bo izdalo posebne odločbe, ampak bo odpoved le poslalo podnajemniku. Svetujem va, da odpoved vložite pisмено, po pošti ali prek sodišča, kajti pri ustni odpovedi lahko nastanejo težave pri dokazovanju.

Mato Utovič

Mauthausen – nacistični pekel

Sledil je v presledkih oster in odrezav ukaz: – Los, los ... alles austreten – Takoj vsi izstopiti! Zdaj smo se zavedeli, da so esesovske pošasti čakale na nas. Nekdo je z ironijo vprašal šalivca Špeha: »Ali so to tisti tvoji kmetje, ki nas bodo odbrali za kmečka dela?« Špeh je tokrat nemo in skesan povsili glavo in skril svoje oči.

Ko smo izstopili, je nastal kratek nered, ker se nismo znali postaviti v vrste po pet in pet. Zmeda, ki je nastala, so se sprva esesovci smejali, nato pa so začeli kričati: Los, los ... fünf zu fünf – pet po pet! Začeli so udrihati po nas z bikovkami in nas suvati s puškinimi kopiti. Vmes so zarjaveli volčjaki in renče kazali svoje ostre zobe. Prestrašeni in zmedeni zaradi nenadnega tepeža smo se vendarle postavili v peterorede in zastražena kolona je krenila skozi mestece Mauthausen.

– Los los, gema schneller! – Gremo, gremo hitreje! je venomer odmevalo v noč vzdolž vse kolone. Nekateri domačini so radovedno gledali z oken svojih stanovanj. Njihovi pogledi so bili polni oholosti in prezira, nekateri so celo pljuvali na nas.

Pot v taborišče se nam je zdela neznansko dolga. Na levi strani je tekla Donava, z desne se je dvigal hriček, porasel z grmičevjem in borovci. Bila je svetla poletna noč, vsenaokrog se je razlivala svetloba polne lune, ki je križarila med rojem zvezd. Tišina noči je bila v popolnem nasprotju z vedenjem esesovcev, ki so čedalje bolj divjali. Klofutali so nas, suvali s kopiti in brcali; nekoga med nami so to noč že ubili med potjo. Truplo mrtvega tovariša smo morali nositi s seboj, kar nam je že itak bridko pot še bolj zagrenilo. Danes nekateri imenujejo to pot – krvava pot.

Po enourni mučni hoji smo prispeli na cilj. Prehodili smo štiri do pet kilometrov. Pred nami na osamljenem kraju, sramežljivo skrit, ker so za njim izstopali visoki dimniki krematorija, je zrasel iz noči grozljivo veličasten vhod v taborišče Mauthausen. Taborišče je bilo obdano s skoraj tri metre visokim granitnim zidom, na vrhu katerega je bila razpredena bodeča žica, nabita s tokom visoke napetosti. Nad obzidjem so se dvigali stražni stolpi, iz katerih so grozeče štrlele cevi strojníc. Vhod v taborišče so zapirala debela, težka in z železom okovana vrata. Na obeh straneh sta se visoko nad vhodom dvigala dva stražna stolpa, ki sta bila med seboj spojena z mostovjem. Z njega so imeli esesovski stražarji dober pregled nad celotnim taboriščem. Nad vrati je bedel veliki orel iz bron, ki je držal v razkročenih krempljih kljukasti križ.

»To je škotski grad in ne taborišče,« je nekdo šepetaje pripomnil. Težko bi človek presodil, ali se je rogal ali pa se je predajal novi odrešilni iluziji.

»Da, da!« so mu turobno odgovarjali v sosesčini. »Tu notri boš ob sprejemu dobil viski.«

Težka vrata so se naposled odprla. V strogo poravnani koloni – kot vojaki v vrstah po pet in pet – ter osvetljeni od slepečih žarometov smo korakali v taborišče. Na obeh straneh so stali budni esesovci, ki so nas pazljivo in natančno preštevali. Podobni smo bili sestradani živini, ki jo ženejo v klavnico.

»Zdi se mi, kot da stopam v grobnico,« je rekel Jurij Simonič. Drugi smo molčali, vsakdo je bil zatopljen v svoje misli.

Razvrstili so nas na desni strani za glavnim vhodom. Čez nekaj časa so prišli novi esesovci, ki so začeli pozvedovati, ali je kdo med nami Žid. Ker ni bilo nobenega, so začeli spraševati za Srbe in Ruse. Tudi teh med nami ni bilo. Potem so se lotili nas vseh, čeprav se mi je zazdelo, da so se posebej lotili izobražencev. Za esesovske prostake pa je lahko nekdo postal intelektualci tudi samo zato, ker je nosil očala. Zmerjali so nas s »strassenbanditen« in podobnimi vzdevki.

Kmalu zatem smo se morali sleči do gola ter izročiti obleko in dragocenosti. Med nami so se kot hijene motovili esesovci in spravljali kar v svoje žepe ure, poročne prstane, zlate verižice in druge predmete. Vse so nam pobrali v spomin na »svoje herojske dni«.

Nekaj podobnega ali celo povsem enakega so doživljali na poti v taborišče vsi drugi zaporniki in sovražniki nacizma iz vse Jugoslavije. Med njimi so bili delavci, kmetje, izobraženci, politiki in duhovniki, ujeti partizani in aktivisti narodnoosvobodilnega boja. Skozi mauthausenska vhodna vrata so prišli med drugimi tudi dr. Janez Batis. Tone Dolinšek, eden od delegatov na 5. državni partijski konferenci v Zagrebu, dr. inž. Jože Hlebanja, vsi iz Ljubljane; Franc Bergles iz Rogaške Slatine, Bruno Gerdovič, prof. Erno Selič in Tone Vizovišek iz Maribora, sekretar SKOJ in član CK KPJ Kar Hudomalj, Milan Kožuh iz Trbovelj, pisatelj Ivan Potrč in pisatelj ter član CK KPJ Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, Stane Toplak in Jože Torkar iz Kranja, Jože Segala iz Kanala, dr. Ante Mileta, partizan iz Ptuj, brata Miklavc iz Mozirja, stari Kampjut in njegova sinova, partizana Ljude Iztoč in Karel Zavcer, profesor Karel Jug in Celja, Jurij Simonič, Dušan Špindler, Rado Šorli, Janko Kuster, Zidarič, Hriberšek, Gregori, Hafner, Vrstovšek in na tisoče drugih.

Takrat, ko smo stopali skozi vhodna vrata taborišča, še nismo vedeli, da bomo nekateri tu ostali več let in da se nekateri ne bodo nikoli več vrnili k svojim dragim v domovino. Tretjim se niti sanjalo ni, da bodo morali nekoč dokazovati, kako so pekel v Mauthausenu sploh preživeli. Vsi po vrsti pa smo stopali v pekel fašizma.

Oblike gestapovskega terorja

Za nadzor v KT Mathausen je bilo povprečno angažiranih 5.800 esesovcev. Podobno so bila zastražena tudi vsa ostala koncentracijska taborišča. Če to število pomnožimo s številom taborišč, ugotovimo, da je koncentracijska taborišča nadzorovalo več kot 100 tisoč esesovcev. Resnici na ljubo moramo povedati, da med njimi niso bili vsi zločinci, toda če je bilo med njimi samo 30 odst. sadistov, ki so hoteli doseči v taboriščih kariere in si z ubijanjem in trpinčenjem »manj vrednih ljudi raznih narodov« prislužiti železni križec ali kakšno drugo odlikovanje, je to pomenilo, da je bilo na delu še zmerom 30 tisoč množičnih morilcev.

Danes se pogosto sprašujemo: kakšni ljudje so bili ti esesovci, da so lahko postali morilci? Ali so bili slepi, ali niso imeli človeškega srca in vesti? Odgovor je težak, vendar je največ verjetnosti v tem, da jih je popolnoma preslepila nacistična propaganda. Skrajša je bilo med esesovci 90 odst. mladih, ki jim je udarila v glavo nacistična propaganda, zato jim je ugajalo, da so Nemci »izvoljeno in izbrano ljudstvo«, ki je poklicano, da bo gospodar vsem narodom. V tem duhu so vzgajali esesovce in jih pripravljali, da na račun »manj vrednih narodov« ustvarijo življenjski prostor za »izbrano raso«. Seveda tudi ne drži, da je bilo rasno razločevanje uperjeno samo proti Židom, saj so z enako vnmemo in vsemi sredstvi uničevali in preganjali Slovane, Rome, Francoze in druge. V KT Mauthausen so se dogodili primeri, da so nekatere Rome pripeljali neposredno s fronte, in sicer kar v vojaških uniformah z vsemi odlikovanji vred. To se je dogajalo po porazu pri Stalingradu, ko je bil sicer nemški vojski potreben vsak vojak.

Zelja po gospodstvu in nadvladi nad drugimi narodi pa ni bila edini sladki strup, s katerim so zastrupljali esesovce. Drugi strup je pomenila za esesovce slepa pokorščina firerju, idolu, ki je bil nad vsemi drugimi in je zato bil za vse odgovoren. Firerjeva povelja so esesovci izpolnjevali brez pomislekov, še zlasti v zaledju fronte, kjer so brez strahu pred zunanjo nevarnostjo množično morili žene, starčke in otroke. Slepa predanost in pokorščina sta pomenili za večino najvišjo vojaško odliko in moralno zavezo, kar je pomenilo hrabritev vseh labilnih elementov.

Se nadaljuje

Obramba in zaščita v šolskem centru za blagovni promet trgovske smeri v Ljubljani

»Cvek« ni samo slaba ocena

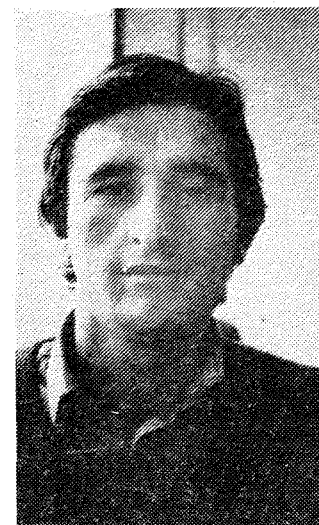
V vencu jubilejev, ki ga sklepa letošnje leto pod oznako 40-letnice, praznuje svoj dan tudi jugoslovanska ljudska armada – 22. december. Takrat, pred štiridesetimi leti, na začetku svoje poti ni bila tako številčna in tako moderno opremljena, imela pa je nekaj, kar se je skozi vsa ta leta vedno znova potrjevalo in je ostalo tudi v današnjem času njen nepogrešljivi

Valter Barba

najpomembnejši člen – imela je človeka in njegovo zavest braniti svojo rodno deželo za vsako ceno.

Ko govorimo o obrambni pripravljenosti, ne mislimo samo na pripravljenost naših oboroženih sil, ampak vseh ljudi na vseh področjih, kakor pač lahko kdo pripomore k varnosti in občutku zaščite slehernega koščka naše domovine in njenega sistema. Da pa lahko nekaj branimo, je potrebno poznavanje razmer, širše znanje in obvladovanje nekaterih spret-

Ljubomir Labovič

nosti. O tem smo se v šolskem centru za blagovni promet trgovske smeri v Ljubljani pogovarjali z Valterjem Barbo in Ljubomir Labovičem, ki tam poučujeta predmet obramba in zaščita. Predmetu je v učnem načrtu namenjenih 70 šolskih ur

letno – prvemu in drugemu letniku. Oba predavatelja menita, da je program obrambe in zaščite zelo zahteven, predvsem za prve letnike, in prenatrpan. Obetajo pa si, da bo v prihodnje, z novim zakonom o izobraževanju, ko bo pouk celoleten (sedaj se namreč deli na pol leta pouka in pol leta prakse), veliko lažje. Letošnji prvi letniki že pomenijo poskus te nove oblike izobraževanja trgovcev. Emancipacijo žensk uresničujejo v polnem pomenu besede, saj se program obrambe in zaščite zanje prav nič ne razlikuje. Dekleta skupaj s fanti spoznavajo pravice in dolžnosti državljanov, pomen družbene samozastite, kaj je to varnost, učijo se prve pomoči, prav tako pa skupaj razstavljajo orožje in se vadijo v rokovanju z njim, čeprav morda, kakor pravi Gordana Nikolajević iz 1. h razreda, puška, detonatorska kapica, bomba, eksplozivi in podobno, dekletom niso tako zanimivi in bolj kakor odpor vzbujajo v njih strah. »Sicer pa imamo radi obrambo in zaščito,« nadaljuje Gordana. »Znanje gradimo na spoštovanju odnosa med učiteljem in učencem. Veliko se naučimo v spoznavanju praktičnih primerov, o katerih mam govori tovariš. So pa tudi splošne stvari, zaradi katerih je treba sesti za mizo in se jih naučiti. »Cvek« v tem predmetu zaradi neznanja ne pomeni samo slabe ocene, ampak tudi našo slabo obrambno pripravljenost. »Petra Trojanoviča, tudi iz 1. h razreda, zanima vse, kar je v zvezi z obrambo in zaščito, predvsem pa puška. »Vojak bom,« pravi, »in vse, kar se tukaj naučim, mi bo še koristilo v armadi. Sicer pa se je treba naučiti, ker boš lahko to znanje že jutri rabil. Vsak mora vedeti, kaj se dogaja v ožji in širši okolici, poznati mora izkušnje iz narodnoosvobodilnega boja, znati mora razvijati vrednoto bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti. Zaradi vsega tega ima predmet obrambe in zaščite širši družbeni pomen s skupnim ciljem obrambe – z orožjem ali brez njega, po strategiji mirne poti, ki temelji na Titovi zamisli.«

Geslo »Tujega nočemo, svojega ne damo!«, ki so ga nosili v sebi naši borci med narodnoosvobodilnim bojem, mora biti tudi danes sestavni del prepričanja vsakega zavednega državljanov, še posebej pa mladega rodu, ki mora stati v prvih vrstah obrambe vseh dosedanjih pridobitev. »Težko nama je sicer govoriti o naro-

dnoosvobodilnem boju,« pravita še mlada predavatelja Valter in Ljubomir. »Veliko lažje je glede tega tovarišema Likarju in Bambiču, ki tudi poučujeta na tej šoli, bila pa sta oba udeleženca naše NOB. Vendar je tako pomembno prikazati učencem, da se tudi v današnjem času odpor v vseh oblikah naslanja na NOB, da spoznajo žrtve mladih tistega časa, vrednote, ki

Gordana Nikolajević

jih je rodila revolucija, predvsem pa spoznanje, da igra kljub sodobni oborožitvi in novi tehniki še vedno najpomembnejšo vlogo človek.«

Učenci morajo vedeti, kdo organizira oboroženi odpor v primeru vojne in kako lahko sami v njem sodelujejo. Poznavanje različnih okupacijskih sistemov, pa naj bo to tudi alkoholizem ali narkomanija, za katerimi se skriva okupacijska roka, da bi na ta način odvrnila organiziran odpor, omogoča boljšo obrambno pripravljenost. Prav tako k temu

Peter Trojanović

pripomore poznavanje razmer, ki presega jugoslovanske meje, od družbenopolitičnega položaja Jugoslavije v svetu, njenih odnosov s sosednjimi državami do pojavov neofašizma, blokvske razdelitve sveta in vojn v svetu. Ziva Drole

Tam so jih z revolverskimi strelami in ročnimi bombami sprejeli trije češki stražarji. Njihov odpor je prenehal šele potem, ko so vsi trije obležali smrtno ranjeni. Med njimi je bil tudi Jan Kubiš, atentator na Reinharda Heydricha. Med bojem v cerkvi so se oglasili tudi preostali štirje padalci, v kriptih so skozi okence obstreljevali nemške vojake, ki so bili obkolili cerkev. Čeprav so vedeli, da so izgubljeni so zavrnili pozive naj se vdajo.

Pravo starost odreja človekova delovna sposobnost. In kdor je delal veliko vse življenje, bo tudi v poznih letih našel dovolj zanimivih opravil, ki mu bodo osmišljala dneve. Takšna je tudi Vera Marentič-Novakova.

Njeno življenje – delovni dan revolucije

Snežna nedelja. Zaspan in vlažen ljubljanski dan, ko se le malo, kdo odpravi ven. Pozvonim na vogalnih vratih Vidmarjeve sedem. Odpre mi sivolasna babica in me hitro spravi noter, da bi ne ušlo preveč mrzlega zraka v toplo stanovanje. Sledim ji v dnevno sobo in z enim pogledom ujamem številne šopke rož v vazah, po kavču razvrščena darila in voščila. Naredim se, kot da me to ne zanima in takoj povem, o čem bi se rada pogovarjala. Kajti Vera Marentič-Novakova ni posebej navdušena nad praznovanjem svojega rojstnega dne. Pravi, da se ob takih priložnostih najraje potuhne, pri čemer pa se seveda potem izkaže, da se prijaznim čestitkam in dobrim željam pač ne da izogniti.

Tolažim jo, da nikakor nisem prišla zaradi njene rojstnega dneva, ampak sem bila že zdavnaj namenjena k njej. In se nič ne zlažem. Le tako je ponavadi, da človek bližnje obiske odlaga...

Da, povedala sem ji, da prihajam iz Kolezije in tako se je najin pogovor zasukal k vojni temi in temu delu Ljubljane, kjer je Vera Marentič-Novakova poznala skoraj vsako hišo in vse, ki so delali za OF in za partizane.

»Na vogalu Riharjeve in Kolezijske je stala gostilna, kjer se je vsak dan sestajal vrhovni štab našega odpora. Vsak dan si lahko videl tovariša Borisa Kidriča, kako je zavil iz ulice Za gradom preko Prul v Kolezijo s hitrim in pogumnim korakom, saj ga je policija preganjala na vsakem koraku. »Tovarišica Vera se s posebno ljubeznijo spominja Borisa Kidriča in meni, da danes še vse premalo poudarjamo Kidričev pomen za ustanovitev osvobodilne fronte, njegove izredne sposobnosti misleca in praktika, ki je znal z izjemno pretanjenim posluhom zaznati utrip naroda.« Če danes pomislimo, kako temeljito in premišljeno je uspela ta organizacija združevanja vseh Slovencev različnih nazorov, poklicev, starosti... v enotno delujoč upor v okupirani Ljubljani in izven nje, lahko razumemo tudi organizacijo tega dela v

enem od delov Ljubljane – v Koleziji. Tudi v tem mestnem predelu smo imeli redne tedenske sestanke, delovala je kolportaža Poročevalca, kurirji so imeli svoja redna pota, aktivisti so neumorno opravljali svoje naloge. Takoj, ko je policija zajela koga iz odbora ali trojke, je stopila v akcijo nova trojka. V trafiki na koncu Zeljarske ulice je Štefanova mama ves dan budno opazovala premike policije in vojakov. Pri tovarišici Greti na Riharjevi ulici smo imeli skladišče Poročevalca. Sestankovali pa smo pogosto pri tovarišici Ančki Grgurevič v Staničevi hiši. V pekariji nasproti trnovske cerkve smo s ponarejenimi kartami dobivali moko in kruh za pakete, ki smo jih potem pošiljali zaprtim partizanom in aktivistom... Na Gerbičevi ulici je bil v hiši kiparjev Kraljev ilegalni bunker, kjer so se skrivali ilegalci in kjer sta bili zaradi izdaje nesrečno aretirani Neda Gerzinič in v bližini Angelca Dolharjeva (kasneje ubiti na Turjaku)...

Vsa vojna leta je preživela v okupirani Ljubljani in se spretno izmikala sovražniku do konca 1944. leta, ko so jo po izdaji javke ujeli, zaprli in mučili.

Njen spomin je bister in svež in njenih doživljanj pred začetkom druge svetovne vojne, med njo in po njej je več kot za zajetno knjigo. Vendar je potrebno za pisanje spominov dovolj prostega časa, ki ga pa Vera Marentičeva vse do nedavnega ni in ni našla, saj je kljub formalnemu pokoju delala naprej na področju svoje stroke – kmetijskega izobraževanja. Spomine na predvojna leta in življenje z znanim komunistom, revolucionarjem ter udeležencem sestanka na Čebinah Janezom Marentičem je že zapisala, ostalo pa je še mnogo nezapisanega in tudi nepovedanega.

Najbrž bi morali njeno zgodbo začeti z njenim otroštvom. To je čas, ko človek iz svoje okolice posrka največ vsega, kar ga bo kasneje v življenju opredeljevalo in usmerjalo. Tako je bilo tudi z Vero. Rojena v Ljubljani, v

družini ravnatelja knjižnice Šlebingerja, je večji del otroštva preživela pri dedu Simoniču (tudi nekdanj ravnatelj knjižnice – na Dunaju) v Gornji Radgoni. Tam je spoznavala kmečko življenje, robato in težaško in tam je začela sanjariti o poklicu, ki bi ga lahko opravljala v korist in pomoč tem ljudem.

Tako ni bilo nič nenavadnega, da se je po končani gimnaziji odločila za študij agronomije. Študirala je v Zagrebu, ker v Ljubljani takrat še ni bilo katedre za agronomijo.

ki srečni dnevi pred začetkom druge svetovne vojne, ki so ostali ujeti v fotografskem albumu na eni sami fotografiji: suh možak s črno obrobljenimi naočniki stiska sredi drevoreda k licu dojenčka... Janez Marentič je za posledicami predvojnega zapora, pomanjkanja in bolezni umrl v Ljubljani 1942. leta.

Vera pa se je bojevala naprej. »Nikoli ne bom pozabila, kako je bilo nekega dne, ko smo po običajnem postopku pripravljali poročila tujih radijskih postaj za tovariša

sestanku Boris Kidrič in nam govoril o nujnosti organizacije odpora. Zbrali smo se; Levstik, Marentič, Urbanija, Berkopec, Bajec, jaz in še nekateri. Naša prva naloga je bilo iskanje primernih stanovanj in skrivališč za ilegalce... Potem se je naš matični odbor sestajal vsako nedeljo. Najprej je te sestanke vodil moj mož Janez Marentič, po njegovi smrti pa smo sestanke nadaljevali v Mahkotovi hiši na začetku Gerbičeve ulice v Koleziji...« Spet se ji povrnejo misli h Kidriču.

»Spomladi triinštiridesetega, ko je bilo število zaprtih, interniranih in tistih, ki so odšli k partizanom že zelo visoko, so v mestu prevzemale organizacijske naloge predvsem ženske. Le malo mož je ostalo v Ljubljani.

Januarja 1943. leta je bila na pobudo tovariša Tita v Bosanskem Petrovcu ustanovljena organizacija žensk za delo v zaledju in za pomoč partizanom. Približno mesec kasneje smo tudi v Ljubljani pripravile ustanovni sestanek SPŽŽ. Prvi okrajni sestanek je vodila preizkušena partijska delavka Angelca Ocepkova. To je bilo v stanovanju Rozike Štefanove (na Gerbičevi ulici), kjer so bile zbrane tudi Hela Škuljeva, Zima Vrščajeva, Marica Čepe in morda še katera.

Naša osnovna naloga je bila organizacija čimvečjega števila trojk na terenu za zbiranje vseh vrst materialov, oblačil, hrane in sploh vsega, kar je lahko prišlo prav partizanom. Vsaka izmed nas je bila zadolžena za »svoj« del Ljubljane.

Organizirale smo tudi znane demonstracije pred vojaškim poveljstvom, pred policijo, pred škofijo, sodiščem in Belgijsko kasarno. In treba je povedati, da to ni bilo težko delo; predvsem zaradi dobre mreže OF in tudi zato, ker je bilo tako veliko število žena, mater, deklet in babic, ki so imele sinove može in hčere po zaporih in v taboriščih. Policija nas niti ni razganjala, dokler smo bile v strnjenih vrstah. Lo-

vili so po stranskih ulicah, ko so se žene razhajale...«

Tako rada bi jo povprašala še o njenem povojnem delu, o prvih letih obnove, kajti po vojnem razdejanju in ob ustanovitvi nove Jugoslavije je bilo za strokovnjake – agronome vse polno dela. Oči ji še bolj živahno zasvetijo, obraz se v hipu pomladi: »Da, o kmetijstvu vam bom prav rada pripovedovala. Bili smo zagnani, zemlja je čakala pridnih rok. Načrtov smo imeli vse polno. Nekatere smo uresničili, nekaterih ne. Včasih smo hoteli prehitro za vsako ceno doseči uspehe. Tudi napake smo delali.«

Bil je čas ustanavljanja zadrug, združevanja zemlje. Mnogo je bilo treba prepričevanja, mnogo trdega dela. Včasih pa se je pokazalo, da je preveč zagnano in trdoglavo delo tudi škodilo. Da so si nekateri tovariši na terenu preveč birokratsko predstavljali ustanavljanje in delovanje zadrug in so seveda naleteli na odpor... Toda vse to, vse njeno delo na področju kmetijstva in dolgoletno delo na področju kmetijskega izobraževanja zahteva spet nov odgovor. In Vera Marentič – Novakova nam je obljubila, da bomo lahko v naslednjem srečanju z njo govorili samo o tem. Pri tem bo skušala biti čim bolj objektivna do dela na področju kmetijstva v tistem času in iz razdalje nekaj desetletij oceniti tudi nekatere napake, ki jih je tokrat le bežno omenila.

Ko sem odhajala in je beseda nekako nanescila na branje časopisov ter spremljanje poročil, je tovarišica Vera pripomnila: »Prav nič mi ni všeč tale Haig. Grdo politiko kuha...« Še vedno ostaja sredi dogodkov, spremlja našo politiko, spremlja dogajanja v domovini in v svetu. In dokler bo taka, dokler se bo lahko znašla sredi številnih podatkov in poročil, dokler bo imela voljo sesti za mizo in zapisati svoje spomine, ne bo stara, čeravno je komaj pred dnevi praznovala sedemdeseti rojstni dan.

B.Ž.J.

Njena študentska leta bi bila lahko spet samostojna pripoved o družini študentov v napredne in nazadnjaške organizacije, lahko bi bila pripoved o marksističnem izobraževanju, o srečevanju in druženju z znanimi komunisti, o življenju in delu z Janezom Marentičem...

»Ko sva oba končala študije, za naju v Sloveniji ni bilo zaposlitve.« Janez Marentič je seveda ni dobil, saj je imel za seboj že Glavnjačo. Prav tako pa je ni dobila Vera kot levo usmerjena in je morala za kruhom daleč od doma, celo do Kruševca. Bila so leta pomanjkanja in ilegalnega dela. Rodila se jima je hči. Bili so krat-

Kidriča. Tone Čufar, ki je stal pod drevesom pred hišo in čakal na pošto, bi lahko postal mimoidočim sumljiv, ker poročila še niso bila pripravljena. Tako so me tovariši poslali, naj z njim poklepetam. S seboj sem vzela otroka v vozičku. Tone je pogledal mojo deklico in me poprosil, če sme prijeti za voziček. Nikoli še ni držal za ročaj otroškega vozička, pa si je tega tako želel. Čutila sem bolečino v njegovem glasu in spomnim se na to najino srečanje, kadarkoli grem mimo osnovne šole, ki nosi njegovo ime...«

»Še pred ustanovitvijo osvobodilne fronte nas je agronome Matičnega odbora agronomov zbral na